

Projekt: Spremljanje doseganja strateških ciljev izobraževanja odraslih v Sloveniji 2001 – 2006

STRATEGIJA
ZA DVIGOVANJE RAVNI PISMENOSTI V SLOVENIJI

in

strokovne podlage
(nelektorirano besedilo)

Ljubljana, april 2003

Avtorji:

mag. Ester Možina
mag. Jasmina Mirčeva
mag. Peter Beltram
dr. Livija Knaflič
dr. Angela Ivančič
dr. Vida Mohorčič Špolar

Projekt: Spremljanje doseganja strateških ciljev izobraževanja odraslih v Sloveniji 2001 – 2006
Nosilka dr. Vida A. Mohorčič Špolar

CRP: Konkurenčnost Slovenije 2001 – 2006
Financer: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport

Vsebina

I. STRATEGIJA ZA DVIGOVANJE RAVNI PISMENOSTI ODRASLIH V SLOVENIJI	5
1. CILJ	6
2. PRAVNO FORMALNA PODLAGA	7
3. INŠTITUCIJE, POSTOPKI IN PRISTOJNOSTI	7
4. CILJNE SKUPINE	8
5. UKREPI	9
5.1. Promocija	9
5.2. Motivacija	9
5.3. Dostopnost	11
5.4. Programi	11
5.4.1. Oblikovanje programov	11
5.4.2. Izvajanje programov	13
5.5. Sistemske spremembe in dopolnitve	14
6. SPREMLJANJE IN EVALVACIJA	16
6.1. Kazalci	16
II. STROKOVNE PODLAGE	18
A. RAZUMEVANJE PISMENOSTI ODRASLIH	19
1. Nove temeljne spretnosti v družbi znanja	22
B. RAZKRITJA IZ NACIONALNE RAZISKAVE PISMENOSTI ODRASLIH	24
1. Pismenost odraslih v Sloveniji in primerjava z drugimi državami	24
2. Pismenost in pripravljenost odraslih za učenje	32
3. Ključne ugotovitve raziskave	37
C. DVIGOVANJE RAVNI PISMENOSTI – ŠTUDIJ PRIMEROV IZBRANIH DRŽAV	38
1. Strategija za dvigovanje ravni pismenosti v Veliki Britaniji	39
2. Predlogi za dvigovanje ravni pismenost v Združenih državah Amerike	42
3. Nacionalni program za zviševanje ravni pismenosti na Irskem	45
4. Nacionalni okvir za dvigovanje ravni angleškega jezika, pisnih in računskih spretnosti v Avstraliji	47
5. Pristop k dvigovanju ravni pismenosti na Nizozemskem	49
6. Kritični pogled na rešitve v izbranih državah	50
D. PISMENOST V DOKUMENTIH	52
1. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije	53
2. Državni razvojni program do 2006	54
3. Strategija razvoja trga dela	60
4. Dokumenti Evropske skupnosti	63
E. SKLEPNE MISLI	66

Predstavitev

Oprelitev ukrepov za izboljševanje ravni temeljnih spretnosti¹ je podprojekt večletnega projekta Spremljanje doseganja strateških ciljev izobraževanja odraslih do leta 2006, v sklopu CRP 'Konkurenčnost Slovenije 2001-2006'. Namen projekta je bil kritično ovrednotiti obstoječe ukrepe glavnih akterjev pri uresničevanju strategije izobraževanja odraslih z vidika možnosti doseganja ciljev opredeljenih v predlogu nacionalnega programa izobraževanja odraslih ob upoštevanju rešitev na ravni EU, preučiti spremembe v vzorcih izobraževanja odraslih glede na mednarodne trende ter razviti nekatere strategije za večje vključevanje odraslih v izobraževanje. Posebna pozornost je v projektu usmerjena na predlog sprememb in dopolnitev obstoječih strategij ter predlog novih strateških rešitev na posameznih področjih, ki bodo pomagale odstraniti ovire pri dostopu do učenja in izobraževanja izobraževalno prikrajšanih. Sem sodijo tudi ukrepi za dvigovanje ravni temeljnih spretnosti prebivalstva.

Pričujoče besedilo sestavljata dva dela. V prvem je 'Strategija za dvigovanje ravni pismenosti v Sloveniji'². V drugem delu so podane strokovne in teoretične podlage za pripravo Strategije.

¹ V besedilu uporabljamo izraza pismenost in temeljne spretnosti (tudi temeljno znanje in spretnosti ali temeljno znanje in usposobljenost) kot sinonima, ker se pogosto tako uporabljata v tuji in domači strokovni literaturi. Menimo pa, da se bo v prihodnosti bolj uveljavil izraz temeljne spretnosti, ki po našem mnenju obsega tako spretnosti, ki jih tradicionalno označujemo z izrazom 'pismenost odraslih' (vključuje branje, pisanje in računanje) kot tudi druge temeljne spretnosti, ki so na določeni stopnji družbenega in tehnološkega razvoja opredeljene in sprejete kot temeljne. Izraz je odprt tudi za nove temeljne spretnosti, ki jih od odraslih zahteva dejavno sodelovanje v družbi znanja (Glej Strokovne podlage – Razumevanje pismenosti).

² V nadaljevanju samo 'Strategija'.

I. STRATEGIJA ZA DVIGOVANJE RAVNI PISMENOSTI ODRASLIH V SLOVENIJI

Nacionalna raziskava pismenosti odraslih, starih od 16 do 65 let, je leta 1998 pokazala, da je v Sloveniji 77% odraslega prebivalstva po svojih dosežkih na preizkusu pismenosti pod mednarodnim povprečjem oziroma pod ravno, ki je po oceni strokovnjakov potrebna za razumevanje in uporabo tiskanih (pisnih) informacij v vsakdanjih dejavnostih v domačem okolju, na delovnem mestu in v družbi. Nacionalni program izobraževanja odraslih (še vedno na ravni predloga) kot temeljni strateški dokument razvoja izobraževanja odraslih in uveljavljanja koncepta vseživljenjskosti učenja do leta 2010, v okviru prvega prednostnega področja že predvideva ukrepe za zviševanje temeljnega znanja in usposobljenosti, v sklop katerega sodi tudi pismenost. Med podatki iz nacionalne raziskave pismenosti, ki je pokazala kakovost znanja³ odraslih na posameznih stopnjah izobrazbe in ocenjenimi potrebami, zajetimi v drugo prednostno področje nacionalnega programa (zviševanje izobrazbene ravni), se je pokazala določena razlika. Opredeljevanje potreb po tovrstnem izobraževanju med odraslimi v Sloveniji je bilo narejeno na osnovi podatkov o izobrazbeni strukturi prebivalstva, vendar je kakovost temeljnega znanja in usposobljenosti na stopnji srednje šole precenjena. Podatki iz raziskave kažejo, da bi bilo treba v izobraževanje, z ustreznimi ukrepi, zajeti več odraslega prebivalstva kot predvideva nacionalni program.

Povsem jasno je, da samo s pomočjo obstoječega izobraževalnega sistema in programske ponudbe za mladino in odrasle, v Sloveniji ne bomo mogli zadosti zmanjšati problema neustrezne pismenosti prebivalstva. Brez načrtovane dolgoročne strategije dvigovanja ravni pismenosti, ki bi zajela večje deleže prebivalstva, se bo, z družbenim razvojem, prepad med tistimi, ki imajo izobrazbo in visoko razvite spretnosti in tistimi, ki tega nimajo, samo še poglobljal. Strategija za dvigovanje ravni pismenosti dopolnjuje nacionalni program izobraževanja odraslih in hkrati vsebuje ukrepe za odpravljanje tistih pomanjkljivosti obstoječega izobraževalnega sistema, ki ne podpirajo izboljševanja pisnih spretnosti mladine in odraslih v zadostni meri. Uspešnost uresničevanja strategije je odvisna od ustrezne zavezanosti pristojnih institucij (navedenih v 3. poglavju). Brez jasno opredeljenih pristojnosti, odgovornosti in zagotovljenih proračunskih sredstev, je taka strategija lahko povsem neučinkovita.⁴

Strategija izhaja iz natančne analize obsega in dejavnikov nizke ravni pismenosti odraslih ter posledic neustrezne pismenosti za položaj posameznika na trgu dela in tudi za razvojne

³ Pismenost in tudi vključenost prebivalstva v izobraževanje je sestavina kakovostne dimenzije zaloge kapitala izobrazbe, ki se razume kot kakovost izobrazbe in uporabnost znanja prebivalcev. Za celovito obravnavo kapitala izobrazbe se upoštevajo še drugi indikatorji, npr. izobrazbeni tokovi, ki jih lahko prikazujemo v obliki kazalcev zajetosti odraslega prebivalstva v izobraževalne programe (več o tem: Financiranje, učinkovitost, in razvoj izobraževanja / Milena Bevc, M.: Prvi del: Razvoj izobraževanja. Radovljica: Didakta, 1999).

⁴ Kot primer lahko navedemo, da je bila, v okviru Ministrstva za šolstvo, znanost in šport leta 2002 ustanovljena strokovna Komisija za pripravo smernic za razvoj pismenosti, ki je morala začasno prenehati z delom, ker niso bila zagotovljena sredstva za njeno delovanje. Komisija je imenovana za 4 leta, njene temeljne naloge pa so: pregled pismenosti v vzgojno izobraževalnem sistemu, opredelitev področja in priprava ocene področja; evidentiranje projektov, programov, smernic in različnih drugih oblik dela na področju pismenosti v različnih vzgojno izobraževalnih, raziskovalnih in kulturnih ustanovah; priprava smernic za vzpostavitev mreže sodelovanja različnih institucij, ki pokrivajo pismenost in strategij sodelovanja različnih institucij pri razvoju pismenosti v družbi kot celoti; priprava smernic za nadaljnje spodbujanje razvoja pismenosti; priprava predlogov raziskovalnih področij, evalvacijskih študij, celostnih raziskovalnih projektov s področja pismenosti. Člani komisije so z Ministrstva za šolstvo, znanost in šport, Urada za šolstvo, Ministrstva za kulturo, Filozofska fakultete, Andragoškega centra Slovenije in Narodne in univerzitetne knjižnice.

možnosti države. Pri tem upošteva izsledke nacionalne raziskave pismenosti odraslih⁵ in raziskave o temeljnih spretnostih mladih, brezposelnih in staršev šoloobveznih otrok⁶, izkušnje in primere dobre prakse iz drugih držav, ki so podobne dokumente že sprejele in jih uresničujejo ter analizo nacionalnih in mednarodnih dokumentov, ki so lahko podlaga za oblikovanje in implementacijo Strategije. Enega od temeljev predstavljajo tudi *Strokovne podlage za pripravo nacionalnega programa izobraževanja odraslih*, ki so bile potrjene na Strokovnem svetu za izobraževanje odraslih in predlog Nacionalnega programa izobraževanja odraslih v Sloveniji. Prav tako je Strategija usklajena z ostalimi, že sprejetimi slovenskimi dolgoročnimi razvojnimi dokumenti, ki v svojih besedilih vključujejo razvoj človeških virov v širšem smislu. V pričujočem besedilu predstavljamo cilje strategije, z opredeljenim predvidenim izplenom, pravno in finančno podlago, časovno razsežnostjo, ciljnim skupinami, nosilci posameznih nalog in odgovornimi za njihovo izvajanje, vse v realnih mejah uresničljivosti.

1. CILJ

Do leta 2010 zmanjšati delež odraslih državljanov, ki ne dosegajo tretje ravni pismenosti, za 40 odstotkov. Tako bi število tistih, ki bodo ostali na prvi in drugi ravni, ugotovljeno z metodološko primerljivo zasnovano raziskavo, ostalo pod 50 odstotki vseh odraslih državljanov, starih med 16 in 65 let. To pa pomeni, da se bo moralo v tem času, v različne programe za dvigovanje ravni temeljnih znanj in spretnosti, uspešno vključiti okrog 200 tisoč odraslih⁷, ali 25 tisoč na leto. Taki programi so lahko zelo različni tako, po vsebini, kot tudi glede izvajalcev in financiranja. Lahko so formalni ali neformalni, lahko so organizirani v okviru izobraževalnih organizacij, delovnih organizacij, lokalnih skupnosti, splošno izobraževalnih knjižnic, različnih društev, prostovoljnih organizacij itd. Ob ustrezno zasnovanih ukrepih, bi bile lahko, zaradi pozitivnih vzporednih učinkov, te številke v drugi polovici uresničevanja teh programov znatno nižje.⁸ Sočasno bi morali razviti in implementirati instrumentarij za merjenje učinkov posameznih ukrepov.

Strokovnjaki se na splošno strinjajo, da je za potrebe tehnološko razvite informacijske družbe potrebno obvladovati znanje in spretnosti na tretji ravni pismenosti. Na tej in na višjih ravneh so pisne spretnosti prenosljive v nove situacije, na nižjih ravneh pa v veliko manjši meri ali pa sploh ne. Podobno kot višje ravni pismenosti predpostavlja 3. raven spretnost sklepanja, povezovanja in združevanja informacij iz številnih pisnih virov, reševanje bolj zapletenih problemov povezanih z računanjem, predvsem z deljenjem in množenjem, pri čemer je treba ugotoviti pravilno računsko operacijo.

⁵ Raziskava: 'Pismenost in participacija odraslih v izobraževanju', Andragoški center Slovenije, 1998.

⁶ Raziskava: 'Temeljno znanje in spretnosti mladih, brezposelnih in staršev šoloobveznih otrok', Andragoški center Slovenije, 2001.

⁷ Postavke: leta 2010 bo, glede na projekcije prebivalstva, v Sloveniji okrog 1.300.000 prebivalcev starih med 16-65 let. V povprečju bo 60 odstotkov generacij, ki bodo v tem času prišle v to starostno skupino, zaradi visokih deležev vključitev v sekundarne in terciarne izobraževalne programe, dosegalo najmanj 3. raven pismenosti. Na drugi strani, med tistimi generacijami, ki ne bodo v tej starostni skupini, jih je doseglo to raven v povprečju samo 20 odstotkov.

⁸ Pozitivni zgledi lahko pripomorejo k dvigu zavesti o koristnosti vključevanja v izobraževalne programe tako pri posameznikih kot tudi pri delodajalcih.

Ministri OECD s področij izobraževanja in dela so na spomladanskem srečanju (2001) kot minimalni standard izobraženosti in usposobljenosti predlagali končano srednješolsko izobrazbo prebivalcev in njihovo uvrstitev na tretjo raven pismenosti. V Sloveniji je bilo leta 1998 pod tem minimalnim izobrazbenim standardom 60% odraslih v starosti do 35 let in kar 80% odraslih v starosti od 35 do 65 let.

2. PRAVNO FORMALNA PODLAGA

Uresničevanje zastavljenega cilja ustrezno **pravno utemeljuje 7. člen Zakona o izobraževanju odraslih**. Na primeren način se zagotovi odraslim, **pravico do brezplačnega** vključevanja v programe namenjene dvigovanju ravni pismenosti. Upravičenci do teh programov so tiste skupine odraslega prebivalstva, za katere je analiza rezultatov raziskave o pismenosti pokazala, da so v tem pogledu pokazale najnižje rezultate in da tudi v prihodnje ne moremo pričakovati, da se bodo njihovi rezultati izboljšali brez zunanjih vzgibov.

3. INŠTITUCIJE, POSTOPKI IN PRISTOJNOSTI

1. Strategijo za dvigovanje ravni pismenosti **sprejme Vlada** in **potrdi Parlament**.
2. Vlada imenuje **Medresorsko komisijo za spremljanje uresničevanja Strategije**.⁹ Naloga te komisije je, da usklajuje zadolžitve in pristojnosti med resorji s področja izobraževanja, dela, družine, kmetijstva, zdravja, kulture, informacijske družbe, gospodarstva in financ. **Medresorska komisija** za uresničevanje Strategije enkrat na leto svoje ugotovitve in predloge posreduje Vladi.
3. Vlada imenuje **Nacionalni svet za spremljanje in evalvacijo** v katerem bodo sodelovali strokovnjaki s področij izobraževanja, od predšolske vzgoje do tretjega življenjskega obdobja, tako z vidika šolskega sistema kot vseh drugih načinov učenja. **Nacionalni svet** pripravi **Akcijski načrt uresničevanja Strategije** in o njegovem izvajanju vsako leto poroča Vladi, Strokovnemu svetu za splošno izobraževanje, Strokovnemu svetu za poklicno in strokovno izobraževanje in Strokovnemu svetu za izobraževanje odraslih. Pri uresničevanju svojih nalog se Nacionalni svet povezuje z 'Usmerjevalno skupino' za uresničevanje nacionalnega programa izobraževanja odraslih.
4. **Strokovni sveti** (Strokovni svet za splošno izobraževanje, Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje in Strokovni svet za izobraževanje odraslih) obravnavajo letna poročila o uresničevanju Strategije in v zvezi s tem dajejo mnenja ter predloge.

⁹ Spremljanje uresničevanja strategije je tudi ena od pristojnosti Ministrskega svetnika za področje vseživljenjskega učenja, ki ga imenuje Vlada.

5. **Ministrstva** (opredeljena v točki 3) v skladu z akcijskim načrtom pripravijo letne programe s konkretnimi zadolžitvami do najnižjih ravni svojih pristojnosti (npr. šole, javna občila, zdravstveni domovi, zavodi za zaposlovanje, splošno izobraževalne knjižnice ipd.).

6. Letne načrte, kot obvezno sestavino svojih dokumentov, pripravljajo **Regionalne razvojne agencije in lokalne skupnosti**.

7. Letne načrte uresničevanja Strategije sprejemajo **socialni partnerji**.

4. CILJNE SKUPINE

Na podlagi analize rezultatov raziskave o pismenosti in participaciji odraslih v izobraževanju lahko določimo ciljne skupine, za katere lahko z veliko mero verjetnosti predvidimo, da se njihova raven pismenosti, brez načrtnih spodbud, ne bo izboljšala. Na najsplošnejši ravni opredelitve ciljnih skupin lahko rečemo, da gre za odrasle, **z manj kot 12 leti šolanja**. V tej široki skupini moremo določiti ožje ciljne skupine, kar nam pomaga pri oblikovanju bolj ciljno naravnanih ukrepov. Razumljivo je, da se tako opredeljene skupine med seboj prekrivajo. To so:

a) **Mlajši odrasli od 16 do 25 let, ki so se izobraževali manj kot 12 let.**

Mladi, ki so prekinili šolanje ali ga sploh niso nadaljevali po osnovni šoli oziroma so zaključili krajše oblike izobraževanja (poklicne šole in usposabljanje). Prednostno je treba vključevati mlade iz podeželja.

b) **Odrasli (nad 25 let) z manj kot 12. leti šolanja.** Med njimi še posebno:

i. **Brezposelni:** zviševanje ravni pismenosti povečuje možnosti za zaposlitev.

ii. **Zaposleni na manj zahtevnih delovnih mestih:** večje možnosti za ohranitev delovnega mesta, nadaljnje izobraževanje in napredovanje ter obogatitev delovnih mest oziroma postopkov.

iii. **Starši šoloobveznih otrok:** ponavadi so starši motivirani, da se nekaj naučijo, s čimer bi lahko pomagali otrokom v šoli.

iv. **Revni**¹⁰ – kot priložnost za izboljšanje njihovega položaja.

v. **Priseljenci** - kot priložnost za izboljšanje njihovega položaja in položaja njihovih potomcev (2. generacija priseljencev), ki bodo zelo verjetno ostali v Sloveniji.

vi. **Višje starostne skupine** – starejši od 55 let, ki potrebujejo svetovanje in vodenje pri aktivnem vključevanju v družbeno okolje.

¹⁰ Prag revščine je definiran z dohodki, in sicer s 60% mediane dohodkov na posameznika.

5. UKREPI

Ukrepi morajo usklajeno pokrivati pet področij: (i) Ukrepi, namenjeni **promociji**, (ii) Ukrepi, namenjeni **motiviranju** ciljnih skupin, da bi se lažje in pogosteje vključevale v programe izobraževanja, (iii) Ukrepi, namenjeni izboljšanju **dostopnosti** do ustreznih programov in ustrezni **svetovalni mreži**, (iv) Ukrepi, ki bodo omogočili **oblikovanje** in **izvajanje** teh **programov**, in (v) **sistemske spremembe** ali dopolnitve. Za vsako od teh področij so oblikovana priporočila. V Strategiji je **predlaganih 26 priporočil**, na osnovi katerih se v Akcijskem načrtu predlagajo ukrepi.

5.1. Promocija

Ob podatku, da 95 odstotkov prebivalcev s podpovprečnimi pisnimi spretnosti le-te ocenjuje kot ustrezne, bo potrebno dvigniti raven zavedanja tega problema z različnimi vzvodi. Eden izmed njih je tudi promocijska kampanja, ki izkorišča vsa razpoložljiva tehnološka sredstva in medije. V ta namen se objavi tudi več javnih razpisov za izvedbo promocijskih akcij na **lokalnih ravneh** in na **ravni delovnih organizacij**, s katerimi se lahko z razmeroma majhnimi vložki doseže velike učinke. Pomembno vlogo odigrajo tudi socialni partnerji, predvsem **sindikati**, ki se morajo vztrajno in dosledno zavzemati za vključevanje pravic ter možnosti izobraževanja in usposabljanja pri pogajanjih z delodajalci. K sodelovanju se povabi **splošno izobraževalne knjižnice**. Prav tako se k sodelovanju povabi tudi **prostovoljske organizacije** in organizirane oblike **civilne družbe**. Pomembno vlogo na tem področju odigrajo javne izobraževalne ustanove. Največji delež zadolžitev in odgovornosti pa nase prevzemajo lokalne skupnosti.

1. Priporočilo:

*Nacionalni svet zasnuje široko zastavljeno **promocijsko kampanjo za dvigovanje ravni pismenosti**, namenjeno spodbujanju potrebe po učenju in promoviranju ustreznih vrednot. Kampanja v širšem smislu se nanaša na zviševanje družbene zavesti o pomenu pismenosti, v ožjem smislu gre za informiranje ciljnih skupin z možnostmi za dvigovanje ravni pismenosti.*

2. Priporočilo:

***Oblikovanje regionalnega in lokalnega partnerstva**. Za implementacijo nacionalne strategije za dvigovanje ravni pismenosti odraslih je odgovorno regionalno in lokalno partnerstvo o vseživljenjskem učenju. Njegovi člani so tisti, ki se ukvarjajo s zviševanjem ravni pismenosti na regionalni in lokalni ravni. Delo regionalnega in lokalnega partnerstva koordinira Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.*

5.2. Motivacija

Temeljni problem, ki pogojuje uspešnost uresničevanja Strategije, je motivacija ciljnih skupin za vključitev v programe. Ključnega pomena za **uspešno vključitev in vztrajanje**

odraslih v izobraževanju, je upoštevanje v prvi vrsti individualnih potreb, ciljev, interesov in pričakovanj (individualizacija izobraževanja), ki so gonilna sila posameznikovega delovanja. Nacionalni cilji Strategije in izobraževanja odraslih pa nudijo okvir za usmerjanje prizadevanj za vključevanje odraslih v izobraževanje. **Individualizacija izobraževanja** je standard, ki ga dosegajo programi v mreži nacionalno pomembnih programov, ki prispevajo k dvigovanju ravni pismenosti. Temu področju se nameni izredno velika pozornost.¹¹ Tudi na tem področju aktivno sodelujejo sindikati, interesna združenja, prostovoljske organizacije, lokalne skupnosti in mediji.

3. Priporočilo:

*Oblikuje se posebni izobraževalni program **Motiviranje odraslih z manj leti šolanja za izobraževanje in nenehno učenje**, ki temelji na posebnostih posameznih ciljnih skupin in se izvaja kot samostojni program ali sestavni del izobraževanja svetovalnih delavcev v Organizacijskih enotah zavoda za zaposlovanje, svetovalnih središčih, srednjih šolah in centrih za socialno delo, kadrovske delavcev v podjetjih, kmetijskih pospeševalcev, vodij izobraževanja v LU. Na ta način se širi mreža ključnih strokovnjakov, ki pri svojem delu kakorkoli obravnavajo odrasle iz ciljnih skupin. Ti so usposobljeni med drugim tudi za prepoznavanje problema primanjkljajev v pismenosti in za motiviranje odraslih za vključitev v izobraževanje.*

4. Priporočilo:

***Usposabljanje za dvigovanje motivacije odraslih z manj leti šolanja za nenehno učenje** je obvezen sestavni del/modul v izobraževanju učiteljev za izvajanje nacionalno pomembnih programov, ki prispevajo k dvigovanju ravni pismenosti.*

5. Priporočilo:

*Poseben sveženj dejavnosti in ukrepov se nameni **motiviranju zaposlenih za izobraževanje**. Usmerjeni morajo biti na **delodajalce, zaposlene in sindikate**. V promocijski kampanji se informira delodajalce o posrednih pozitivnih učinkih izobraževanja delovne sile, ki se kažejo v krajših odsotnostih z dela zaradi bolezni, manjšem številu nesreč pri delu, višjem zadovoljstvu delom itd.¹² S tem se spodbudi delodajalce, da iščejo možnosti za vključevanje zaposlenih v izobraževanje ter jim za ta namen nudijo prostor, opremo in čas. Zaposlene spodbujajo k izobraževanju tudi s sistemom napredovanja. Ključnega pomena je informiranje delodajalcev (pomembno vlogo pri tem imajo sindikati), da so ob ustrezni organizaciji dela, zaposleni lahko motivirani in prisiljeni razvijati ter ohranjati ustrezno raven pismenosti in obratno, če potenciali zaposlenih niso izkoriščeni, se raven njihovega znanja in spretnosti znižuje.*

¹¹ O motivaciji več npr. v: Motivacija odraslih za izobraževanje : raziskovalno poročilo / avtor Marko Radovan. Ljubljana : Andragoški center Republike Slovenije, 2001.

¹² O tem več npr. v: Basic Skills at Work: A Report on Wearside Labour Market. ALBSU, 1991.

5.3. Dostopnost

Uresničevanje Strategije se mora spoprijeti s problemom dostopnosti na dveh poljih:

Prvič, z ustreznimi ukrepi mora prispevati k večji dostopnosti do obstoječih izobraževalnih priložnosti, ki že same po sebi prispevajo k dvigovanju ravni pismenosti.

Drugič, vpeljevanje posebnih, k dvigovanju ravni pismenosti ciljno naravnanih programov mora sočasno ponuditi tudi dostop do njih. Omenjene ciljne skupine se redkeje udeležujejo učnih aktivnosti tudi zaradi slabše dostopnosti do ustreznih programov. Vzroke lahko razčlenimo na področja: slabe **informiranosti**, še ne dovolj razpredene **svetovalne mreže**, **prostorske oddaljenosti** (krajevna, časovna, tehnološka) in **socialne oddaljenosti** (finančna, oddaljenost, pogojena z različnimi stigmami, družinska, jezikovna).

6. Priporočilo:

*Na ravni države se oblikuje in vzdržuje **osrednja informacijska baza**, ki je dostopna po medmrežju pousod. Izvajalci izobraževalnih programov, ki se financirajo iz javnih sredstev se obvezno vključujejo v to mrežo. Poleg tega se vzpostavi in še okrepi porajajoča se **mreža regijskih svetovalnih središč**, ki se postopoma razveja na lokalne ravni, z otipljivo podporo lokalnih skupnosti in lokalnega partnerstva. Zagotavlja se tudi stalno strokovno usposabljanje in spopolnjevanje svetovalcev.*

7. Priporočilo:

*Na ravni delovne organizacije se z ustreznimi spodbudami omogoči zaposlenim, pripadnikom ciljnih skupin, da se vključijo v primerne programe (npr. sistem napredovanja). Ukrepi obsegajo projekte za spodbujanje delodajalcev npr. **vlagatelji v ljudi in davčne spodbude** delodajalcem za vlaganja v izobraževanje teh zaposlenih, ter **stimuliranje varčevanja** za potrebe izobraževanja zaposlenih ipd. Sindikati pomembno prispevajo k hitrejšemu uveljavljanju takih projektov in ukrepov.*

8. Priporočilo:

***Pri informiranju in učenju se vse bolj uporablja dosežke sodobne tehnologije.** Tehnološki dosežki in izobraževalni proces se nenehno povezujeta. Učinki uporabe sodobne tehnologije bodo še večji, če bo le-ta ustrezno promovirana, prilagojena programom in načinom dela ter zmožnostim odraslih z neustreznimi pisnimi spretnostmi.*

5.4. Programi

5.4.1. Oblikovanje programov

Za izobraževanje odraslih za dvigovanje ravni temeljnih spretnosti je namenjena programska ponudba v **mreži nacionalno pomembnih programov, ki prispevajo k dvigovanju ravni pismenosti in temeljnih spretnosti.**

Pri oblikovanju programov bomo sledili tem usmeritvam:

Prvič, obstoječe izobraževalne zmogljivosti bomo prilagodili potrebam izobraževanja odraslih. V ta namen bi bilo nujno potrebno usposabljanje učiteljev za delo z odraslimi, še prav posebej za delo z opredeljenimi ciljnimi skupinami.

Drugič, izobraževalni programi za dvigovanje ravni pismenosti ne smejo biti namenjeni izključno dvigovanju ravni pismenosti, temveč se morajo **vedno povezovati s konkretnimi cilji odraslih v izobraževanju oziroma z drugimi izobraževalnimi, zaposlitvenimi ali razvojnimi projekti** v okoljih, kjer poteka program (delovna organizacija, lokalna skupnost, izobraževalna organizacija).

9. Priporočilo:

Po sprejetju strategije se **izdelajo in sprejmejo merila in standardi za oblikovanje izobraževalnih programov**, ki prispevajo k dvigovanju ravni pismenosti. Izobraževalne programe potrjujejo Strokovni sveti (kot npr. UŽU – Most do izobrazbe in UŽU – Beremo in pišemo skupaj).

10. Priporočilo:

Programi, namenjeni izboljševanju ravni pismenosti in temeljnih spretnosti pokrivajo vsa področja in okolja človekovih aktivnosti: **družino, delo, izobraževanje, zdravje, kulturo in prosti čas**. V skladu z zapisanim v poglavju o načrtovanju, vsak od vključenih resorjev oblikuje svoje programe, ki pa so med seboj usklajeni. Tako je del programov, ki pokrivajo široko paleto vidikov, namenjenih **dvigovanju ravni pismenosti na delovnem mestu**, pomemben del je namenjen **družinski pismenosti**, en del programov pa pokriva področje **življenja v lokalnem okolju**, vključno s pojmom **aktivnega državljanstva** in promocijo **civilne družbe**. Že obstoječi programi formalnega in neformalnega izobraževanja (kot npr. Usposabljanje za življenjsko uspešnost, Projektno učenje za mlajše odrasle) se potemtakem smiselno povezujejo z navedenimi področji in vsebinami. Nacionalna strategija bo najbolj učinkovita, če bo ciljno usmerjena k skupinam odraslih, ki so z vidika pismenosti najbolj rizične.

11. Priporočilo:

Po sprejetju Strategije se oblikujejo **standardi znanja, ki podpirajo razvoj pismenosti** do tretje ravni pismenosti, oziroma do ravni, ki je na določeni stopnji družbenega in tehnološkega razvoja sprejeta kot ustrezna. Izhodišče za oblikovanje standardov znanja so spretnosti in raven znanja, ki so potrebne za aktivno delovanje v družbi znanja.

Sprejeti standardi služijo kot izhodišče in podlaga za oblikovanje izobraževalnih programov za dvigovanje ravni pismenosti, saj tvorijo trdo jedro temeljnih spretnosti. Z njim se zagotavlja kakovost izobraževalnih programov na nacionalni ravni. Posamezni standardi znanja se lahko vključujejo v programe srednjih šol. Povezati jih kaže tudi z obstoječimi nacionalnimi standardi, oziroma s sistemom ugotavljanja in potrjevanja znanja.

12. Priporočilo:

Odraslim, ki to želijo, se omogoči **brezplačno preverjanje pisnih spretnosti**. Za uporabo inštrumentarija za merjenje individualnih dosežkov v pismenosti, se usposobi

svetovalne delavce v izobraževalnih ustanovah, svetovalnih središčih, CIPS-ih, središčih za samostojno učenje, ter kadrovske delavce v podjetjih.

13. Priporočilo:

*Za prepoznavanje primanjkljajev v pismenosti se usposablajo **svetovalni in drugi strokovnjaki** v različnih ustanovah, ki pri svojem delu obravnavajo odrasle iz ciljnih skupin.*

14. Priporočilo:

*Poveča se vključenost **brezposelnih** v programe za dvigovanje ravni pismenosti (tak program je npr. program UŽU- Most do izobrazbe), vendar je treba te programe povezati z že obstoječimi ukrepi aktivne politike zaposlovanja kot sta javna dela in Program 5000. V sklopu Programa 5000 se umestijo med programe za odpravljanje izobrazbenega primanjkljaja. Prav tako so lahko v funkciji motiviranja brezposelnih za izobraževanje in psiho-socialne rehabilitacije.*

Zavod RS za zaposlovanje že izvaja štiri poglobitve vrste programov za usposabljanje in izobraževanje brezposelnih: programi informiranja in motiviranja, programi pomoči pri iskanju zaposlitve, programi pomoči pri načrtovanju strokovne poti in programi psiho-socialne rehabilitacije. Preučiti je treba v kolikšni meri obstoječi programi že prispevajo tudi k ohranjanju in dvigovanju ravni pismenosti in jih po potrebi ustrezno dopolniti.

15. Priporočilo:

*Med nacionalno pomembne programe, ki prispevajo k dvigovanju ravni pismenosti, se uvrstijo tudi **izobraževalni in razvojni programi za potrebe lokalnih okolij**. V te programe se vključuje vse tiste rizične ciljne skupine z vidika pismenosti, ki jih drugi ukrepi ne zajamejo, bodisi zaradi posebnega statusa, ki ga imajo ali oddaljenosti od izobraževalnih možnosti (npr. Rome).*

5.4.2. Izvajanje programov

Za učinkovito izvajanje programov, ki jih predlaga Strategija, je ustrezno usposabljanje učiteljev ključnega pomena. Zaradi pomanjkljivosti izobraževalnih programov v okviru rednega študija na področju pismenosti kot tudi zaradi nepričakovano hitrega razvoja informacijsko-komunikacijske tehnologije, je treba zagotoviti usposabljanje bodočih in že dejavnih učiteljev. Usposabljanje poteka za bodoče učitelje na fakultetah, ki usposablja pedagoško-andragoško osebje kot del rednega temeljnega izobraževanja in za učitelje, ki so študij zaključili, v obliki dousposabljanja in spopolnjevanja.

V izvajanje aktivnosti in programov se **vključuje prostovoljske organizacije, društva, združenja in splošno izobraževalne knjižnice** (ki že sedaj izvajajo vrsto aktivnosti, ki posredno ali neposredno zvišujejo raven pismenosti, le da tega nihče ne meri) ter različne druge organizacije, ki izvajajo izobraževanje kot sekundarno dejavnost.

16. Priporočilo:

Za izvajanje nacionalno pomembnih programov, ki prispevajo k dvigovanju ravni pismenosti se oblikuje **licenca za učitelje v programih za dvigovanje ravni pismenosti** (program nadaljnega usposabljanja in spopolnjevanja učiteljev). Omogoči se organizirano in strokovno podprto menjavo izkušenj (širjenje primerov dobre prakse) in sodelovanje pri iskanju skupnih rešitev pri delu s to ciljno skupino. Na ta način se zagotovi večjo profesionalizacijo osebja.

V študijske programe fakultet, ki izobražujejo pedagoško in andragoško osebje, je treba postopoma vključevati spoznanja in izkušnje pri poučevanju ciljnih skupin.

Ocenjeno je, da je treba do leta 2010 usposobiti **200 učiteljev** za poučevanje v programih za dvigovanje ravni pismenosti zagotoviti njihovo nenehno spopolnjevanje.

17. Priporočilo:

Kot podpora delu učiteljev v programih za dvigovanje ravni pismenosti **se pridobiva in vključuje prostovoljne sodelavce**. To so izobraženi posamezniki, ki se jih za delo v programih za dvigovanje ravni pismenosti, pripravlja na krajših izobraževanjih.

Ocenjeno je, da je treba do leta 2010 usposobiti približno **100 prostovoljnih sodelavcev** in zagotoviti njihovo spopolnjevanje.

5.5. Sistemske spremembe in dopolnitve

Kljub posebnim programom, ki bodo ciljno naravnani na dvigovanje ravni pismenosti, bo za uresničljivost Strategije potrebno sprejeti in implementirati **Nacionalni program izobraževanja odraslih**,¹³ saj vsebuje projekcije tako predvidenega demografskega razvoja in sprememb izobrazbene sestave, kot tudi projekcije potrebnih vključitev v izobraževalne programe in programe usposabljanja, za doseg v njem opredeljenih ciljev, z izračunanimi stroški. Sprejem nacionalnega programa izobraževanja odraslih in dosledno uresničevanje ter zagotovljeno financiranje letnih programov, sprejetih na njegovih temeljih, lahko pomenijo odločilen korak na poti k uresničljivosti Strategije.

V okviru sistema je treba vpeljati nekatere nove instrumente, ki bi pomagali k uresničevanju Strategije. Najpomembnejši instrumenti bi morali biti namenjeni spodbujanju izobraževanja, tako posameznikom, kot delodajalcem, pri čemer gre predvsem za **finančne spodbude**.

Pomemben niz instrumentov je namenjen sistemskim dopolnitvam na področju **priznavanja tistih znanj in spretnosti, ki so pridobljeni na neformalen način**.

Ker so rezultati raziskave o pismenosti pokazali, da je dosežena raven pismenosti pri nas na prvem mestu odvisna od dosežene stopnje izobrazbe, je treba domet strategije razširiti tudi na **mlajše prebivalce**, saj je od učnih procesov, ki se odvijajo v zgodnjem otroštvu in mladosti v največji meri odvisno, kakšni vzorci in navade bodo mladino vodile, ko bodo odrasli.

¹³ Besedilo predloga Nacionalnega programa izobraževanja odraslih, ki ga je že leta 1999 sprejel Strokovni svet za izobraževanje odraslih, čaka na obravnavo v Vladi.

18. Priporočilo:

Oblikovati dodatne in/ali spremenjene vsebine in jih vključevati v **učne programe (kurikule) predšolske vzgoje in osnovnih šol kot nižjih in srednjih poklicnih šol**. S tem se zagotovi, da se raven pismenosti postopoma dviguje tudi pri tistih, ki s šolanjem prenehajo preden dokončajo štiriletno srednjo šolo.

19. Priporočilo:

Komisija za pripravo smernic za razvoj pismenosti v skladu s svojimi pristojnostmi in nalogami opravi analizo, v kolikšni meri izobraževalni programi po celotni vertikali spodbujajo razvoj pismenosti in pripravi predloge za razvijanje pismenosti v programih formalnega in neformalnega izobraževanja.

20. Priporočilo:

V programe predšolske vzgoje in OŠ se upelje **dejavnosti namenjene odpravljanju neenakosti v socialnem kapitalu** pri učencih iz revnejših in manj izobraženih socialnih okolij.

21. Priporočilo:

V študijske programe fakultet, ki izobražujejo pedagoško in andragoško osebje je treba vpeljati vsebine, ki bodo učitelje opremljale za **kakovostno razvijanje sporazumevalne zmožnosti v maternem jeziku pri vseh predmetih**, v programih osnovnih in srednjih šol, ne le pri predmetu slovenski jezik.

22. Priporočilo:

Po sprejetju Strategije je treba spodbuditi oblikovanje **programov za izboljševanje ravni pismenosti na delovnem mestu**. Na ravni delovne organizacije se z ustreznimi spodbudami omogoči zaposlenim, pripadnikom ciljnih skupin, da se vključijo v ustrezne programe. Ukrepi obsegajo davčne spodbude delodajalcem za vlaganja v izobraževanje zaposlenih, stimuliranje varčevanja za potrebe izobraževanja (npr. individualni izobraževalni račun, job-rotation, vaučer). Med sredstvi, ki jih delodajalci namenjajo za izobraževanje, se zagotovi tudi financiranje programov za dvigovanje ravni pismenosti.

23. Priporočilo:

Za podporo implementaciji Strategije se zagotovi **stalno raziskovalno** (spremljanje in raziskovanje dosežkov v pismenosti) **in razvojno delo** (razvoj novih programov za dvigovanje ravni pismenosti in dopolnjevanje obstoječih, priprava nacionalnega kurikuluma za temeljne spretnosti, pripravo izhodišč in meril za nacionalno pomembne programe za razvoj pismenosti, priprava in izpeljava izobraževanja učiteljev in prostovoljcev ter drugih strokovnjakov za prepoznavanje problema neustrezne pismenosti). Koordinator teh nalog je Andragoški center Slovenije, pri izpeljavi posameznih nalog pa se povezuje s strokovnjaki v drugih ustanovah.

6. SPREMLJANJE IN EVALVACIJA

Uresničevanje Strategije se ugotavlja s **sprotno in končno evalvacijo**. Sprotno spremljanje in evalvacijo opravlja **Nacionalni svet**, ki daje predloge za izboljševanje programov, uvajanje novosti in preverjanje rezultatov. Pri tem se opira tudi na evalvacijske študije, namenjene spremljanju kurikularne prenovе. Te študije bodo omogočale tudi oceno nekaterih učinkov Strategije. Rezultati ukrepov bodo merljivi šele po preteku daljšega časovnega obdobja.

24. Priporočilo:

Zagotovi se stalno **spremljanje in evalvacija** izvajanja ukrepov Strategije, ki temelji na jasnih in transparentnih standardih.

25. Priporočilo:

Nacionalne raziskave pismenosti in participacije odraslih v izobraževanju se izpeljujejo v določenih časovnih obdobjih, da se na ta način preverjajo učinki ukrepov Strategije za dvigovanje ravni pismenosti v Sloveniji in zagotovijo mednarodno primerljivi podatki¹⁴.

6.1. Kazalci

Uresničevanje zastavljenih ciljev Strategije se spremlja s sprotnim merjenjem števila vključenih v posamezne programe, vlaganji vseh vpletenih nosilcev in socialnih partnerjev ter uspešnosti zavzemanj za potrebne sistemske spremembe ali dopolnitve. Pri tem se upoštevajo tudi kazalci, ki jih bodo za spremljanje izobraževanja sprejeli na ravni Evropske unije. Dokončna potrditev uspešnosti bo možna šele ob ponovitvi nacionalne raziskave o pismenosti in participaciji odraslih v izobraževanju.

26. Priporočilo:

Za spremljanje **uresničevanja zastavljenih ciljev Strategije** se predlaga **te kazalce**:

1. Odstotek odraslih s končano najmanj 4. letno srednješolsko izobrazbo,
2. Odstotek odraslih z manj kot 4. letno srednješolsko izobrazbo vključenih v izobraževanje po starostnih skupinah,
3. Odstotek prebivalstva med 18. in 24. letom z le osnovno šolo, ki ni vključeno v izobraževanje in usposabljanje,
4. Dosežki v pismenosti,
5. Odstotek odraslih vključenih v izobraževanje po starostnih skupinah (15 – 24, 25 – 49, 50 – 65),
6. Obseg delovnega časa, ki ga zaposleni porabijo za izobraževanje po starostnih skupinah in izobrazbi,

¹⁴ Mišljene so raziskave, ki se izvajajo v sklopu mednarodnih raziskav o pismenosti odraslih.

- 7. Delež sredstev za izobraževanje odraslih v BDP,*
- 8. Stroški izobraževanja zaposlenih kot odstotek v letnih sredstvih delodajalcev,*
- 9. Odstotek izdatkov za izobraževanje kot odstotek vseh izdatkov v gospodinjstvu.*

II. STROKOVNE PODLAGE

Uvod

Pismenost v najširšem pomenu besede, je v današnji informacijski dobi eno najpomembnejših sredstev za doseganje različnih osebnih ciljev. Način življenja in družbena ureditev postajata bolj zapletena in nalagata posamezniku čedalje večje zahteve glede ravni pismenosti, ki jo potrebuje pri opravljanju svojih vlog na delovnem mestu in v družini. Pomembna je tudi kot spretnost za socialno, kulturno in politično sodelovanje (aktivno državljanstvo) v družbi. Raven pismenosti se kaže na različnih področjih posameznikovega delovanja: vpliva na pridobivanje izobrazbe, možnosti zaposlovanja in uspešnost na delovnem mestu, kakovost življenja v domačem okolju pri uporabi informacij za vsakdanje potrebe, zdravstveni prosvetljenosti in splošni razgledanosti. Pismenost je vtkana tudi v starševsko vlogo in pri odraslem posamezniku ima dvojni pomen, zanj osebno in zanj kot starša, saj se raven pismenosti v družinah prenaša iz roda v rod.

Ob zdajšnjem načinu in organizaciji življenja v sodobni družbi se nihče več ne more ogniti stiku s tiskanim gradivom v papirnati ali elektronski obliki; od ravni pismenosti pa je odvisno, kako učinkovito ga bo uporabil za svoje potrebe. Hitre spremembe v načinu življenja terjajo od posameznika nenehno (vseživljenjsko) učenje ter pridobivanje novega znanja in spretnosti, s katerimi se bo lažje prilagajal spremembam. Pismenost je zelo odvisna od uporabe; pogostejša uporaba omogoča ohranjanje pridobljenih in razvoj novih spretnosti, kot je npr. v zadnjem času računalniška pismenost. Odrasli, ki v življenjskem okolju (delovno mesto, družina, prosti čas) spretnosti ne uporabljajo redno, postajajo manj izurjeni, njihove spretnosti pešajo, zato tudi težje usvajajo nove spretnosti in novo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo. Pomen pismenosti za družbo v današnjem času se kaže tudi skozi poimenovanje današnjega časa kot doba informacij (information age) in današnje družbe kot informacijske ali družbe znanja.

Pojmovanje pismenosti se v zadnjih desetletjih spreminja, sestavlja jo čedalje več različnih spretnosti. Včasih je pismenost pomenila spretnost, ki jo posameznik obvlada ali ne (pismen/nepismen), omogoča pa dostop do informacij v pisni obliki. V današnjem času pomeni pismenost spretnost, ki zajema različne bralne, pisne, računske in računalniške spretnosti, vse skupaj pa omogočajo iskanje, izbiro in rabo informacij za potrebe vlog, ki jih posameznik opravlja v družini, na delovnem mestu in v družbi. Za doseganje posameznih ravni pismenosti so potrebni tudi določeno temeljno znanje (splošna poučenost) ter komunikacijske spretnosti sporočanja in izražanja. Spretnosti, ki se zlasti v zadnjem desetletju obravnavajo kot sestavni in neločljivi del spretnosti povezanih s pismenostjo, se v strokovni literaturi vse pogosteje imenujejo temeljne spretnosti (ang. basic skills).

Družbene spremembe in prestrukturiranje gospodarstva v svetu, visoka turbulentnost okolja ter nenehno spreminjanje in razvijanje proizvodnih sredstev so problemi in izzivi s katerimi se srečujejo ne le slovenska družba temveč bolj ali manj vse države v Evropi in svetu. Pri takem razvoju in družbeni reprodukciji je pomen fizičnega dela manjši, vse pomembnejšo

vlogo pa imajo znanje, spretnosti in sposobnosti posameznikov. Ker pa so le-te temelj razumevanja pismenosti v funkcionalnem smislu besede lahko potegnemo paralelo med družbenim in gospodarskim razvojem ter ravno pismenosti prebivalstva. Ni slučaj torej, da je OECD izpostavil pomembno korelacijo med ravno pismenosti prebivalstva ter gospodarsko rastjo in družbeno kohezijo (OECD: 1992). Možina je na podlagi mednarodne primerjave ugotovila celo, da države resneje posegajo na področje pismenosti odraslih šele potem, ko se razširi splošno prepričanje o povezanosti med pismenostjo in gospodarskim razvojem (Možina 2001: 161).

V tem delu so predstavljene opredelitve pismenosti in razumevanje pismenosti v sodobni družbi ter ključne ugotovitve iz nacionalne raziskave pismenosti in udeležbe odraslih v izobraževanju. Poseben poudarek je na analizi strategij za dvigovanje ravni pismenosti v izbranih državah, ter na analizi posameznih slovenskih dolgoročnih razvojnih dokumentov.

A. RAZUMEVANJE PISMENOSTI ODRASLIH

Pismenost odraslih je zelo širok pojem, ki ga je skoraj nemogoče enoznačno opredeliti, kajti njegovo razumevanje je povezano z družbenim razvojem in je zato kulturno in zgodovinsko spremenljiv. Pogled v zgodovino nastajanja pojma razkrije, da sama beseda pismen/nepismen izvira iz latinščine, Cicero namreč z izrazom *literatus* označuje učenega človeka (Venezky, 1990). V srednjem veku se pomen besede *literatus* zoži samo 'zmožnost brati v latinščini'.

V dobi reformacije, ko se uveljavijo nacionalni jeziki, pa z izrazom 'pismen' že označujejo človeka, ki zna brati in pisati v maternem jeziku. Z izdajo Trubarjevega katekizma (*Catechismus* 1550) in abecednika (*Abecedarium* 1555) v tem obdobju, dobimo tudi Slovenci možnost učiti se branja in pisanja v svojem jeziku. Problem opismenjevanja prebivalstva (v smislu učenja branja in pisanja ali t.i. alfabetske pismenosti) so v evropskih deželah začeli reševati prosvetljeni vladarji v 18 stoletju, kamor segajo zametki javnega šolstva. Na območju Slovenije je bil s terezijansko-jožefinskimi šolskimi reformami, predvsem z državnim šolskim zakonom iz leta 1774, postavljen pravni temelj tudi za razvoj osnovne šole na Slovenskem, kjer so imeli posamezniki možnost, da se naučijo brati, pisati in računati. V množično šolanje se je razširilo šele konec 19 stoletja. Izoblikovali so se natančno strukturirani, hierarhično urejeni, obvezni, deloma brezplačni ali brezplačni šolski sistemi, za katere so bili značilni laičnost in množičnost (Milharčič Hladnik, 1993).

Na teh temeljih so zasnovane tudi sodobnejše opredelitve pismenosti, predvsem tiste, ki omejujejo ta izraz na sposobnost prepoznavanja črk in številki oziroma t.i. alfabetsko pismenosti. Tako tudi Slovar Slovenskega knjižnega jezika (1993) izraz pismenost pojasni kot 'znanje branja in pisanja'. Pismen človek je tisti, ki 'zna brati in pisati', opismeniti pa pomeni 'naučiti koga brati in pisati'. Za izraz nepismenost in nepismen sta dve razlagi: neznanje branja in pisanja (tudi oseba, ki ni zmožna brati in pisati) in v slabšalnem pomenu, je s tem izrazom označeno slabo poznavanje kake stroke (tudi oseba, ki slabo pozna kako stroko). Na tej ozki opredelitvi pismenosti slonijo tudi podatki Republiškega zavoda za statistiko iz popisa prebivalstva 1991, po katerih je več kot 99 % prebivalcev Slovenije

starejših od 15 let pismenih, samo 0,46 % odraslih v tej starosti je nepismenih - 'ne prepoznajo črk in ne znajo napisati svojega imena'. Po kriterijih iz popisa je pismen vsakdo, ki ima vsaj 3 razrede osnovne šole (Statistični letopis R Slovenije, 1993).

V zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja, lahko množico pogledov in opredelitev pismenosti, ki so se porajale, strnemo v dve skupini, v prvo sodijo t.i. nevtralne opredelitve pismenosti. Te izhajajo iz psihološke paradigme, da pismenost sestavlja skupek spretnosti. V drugo široko skupino sodijo novejšje opredelitve pismenosti, ki temeljijo na paradigmi o povezanosti pismenosti in socialnega ter kulturnega okolja.

V šestdesetih in sedemdesetih letih so bile najvplivnejše opredelitve pismenosti, ki jih je promoviral Unesco, pri katerih pa gre v bistvu za razumevanje pismenosti kot tehnične spretnosti. Za potrebe statistike je bila konec petdesetih let sprejeta odločitev, da se odrasle glede na stopnjo pismenosti deli na tiste, ki dosegajo minimalno raven in tiste ki dosegajo funkcionalno raven pismenosti. S prvo opredelitvijo so označevalni odrasle, ki so bili sposobni prebrati in napisati preprosto besedilo, druga opredelitev pa se je nanašala na osebe, katerih pismenost je na ustrezni ravni, ki jim omogoča delovanje v socialnem okolju. Pismenost je bila razumljena kot proceduralno znanje ali sposobnost 'narediti nekaj' kot nasprotje deklarativnemu znanju ali 'vedeti nekaj'. V Unescovih dokumentih je najpogosteje navedena Grayeva opredelitev iz leta 1956: 'Oseba je funkcionalno pismena takrat, kadar obvladuje znanje in spretnosti branja in pisanja, ki mu omogočajo učinkovito delovanje v vseh okoliščinah, v katerih se zahteva obvladovanje pismenosti.' (D. Baker in B. Street, 1996). Izraz funkcionalna pismenost je povezan tudi s prvimi Unescovimi razvojnimi programi v petdesetih letih. Unesco je v svoji strategiji razvoja veliko prednost dajal programom opismenjevanja, ki so temeljili na domnevi o močni, kavzalni povezanosti med pismenostjo in socialnim razvojem. Pismenost je bila zasnovana na mitu, ki je 'preživel' do današnjih dni. Pripisovali so ji veliko moč: napredek, razvoj, svobodo, ozaveščanje, enakost, demokracijo, itn. Te analogije so pripeljale k poenostavljenemu, enodimenzionalnemu modelu in razumevanju pismenosti. Izraz funkcionalna pismenost ima določene omejitve, predvsem omejeno pojasnjevalno moč in tudi negativen prizvok, zaradi povezanosti s preteklim instrumentalističnim razumevanjem pismenosti¹⁵. V novejši literaturi o pismenosti odraslih v zadnjem desetletju tega izraza skorajda ne najdemo več. Nadomestil ga je izraz 'pismenost' ali 'pismenost odraslih'.¹⁶

Iz teh prvih opredelitev pismenosti in neuspešnih programov opismenjevanja je nastalo novo pojmovanje pismenosti odraslih, ki ga v literaturi zasledimo pod izrazi socialni, kulturni ali kontekstualni pristop k pismenosti. Novo razumevanje izhaja iz preprostega dejstva, da v družbi tiskanih informacij, pismenost sooblikuje vsakdanje življenje ljudi, ne glede na to, ali redno berejo knjige in redno pišejo. Pismenost ima socialni pomen in ljudje jo vrednotijo kot

¹⁵ Prvič, ne pojasnjuje povsem, kakšne so funkcije pismenosti v različnih situacijah. Namreč, rabe pismenosti so povezane z okoliščinami, kjer nastajajo in število različnih situacij je neomejeno. Drugič, kadar moramo globlje analizirati funkcije in možnosti, ki jih ima pismenost, nam funkcionalna pismenost tega ne omogoča in je zato omejevalna. V praksi so bili namreč Unescovi programi opismenjevanja vedno tesno povezani z zaposlovanjem in gospodarskim razvojem. Ne le v okviru Unescovih programov, tudi v večini razvitih držav so potrebe po opismenjevanju med prebivalstvom določali na nacionalni ravni in niso izhajali iz lastne percepcije potreb pri ljudeh. Tretjič, programi opismenjevanja zasnovani na tem razumevanju pismenosti niso bili uspešni. Po podatkih Svetovne Banke je te programe uspešno končalo le okoli 12.5 % vključenih (Barton, 1994).

¹⁶ V Veliki Britaniji se kot sinonim izrazu 'pismenost odraslih' uporablja izraz 'temeljne spretnosti' (basic skills) in za programe opismenjevanja pa 'temeljno izobraževanje odraslih' (adult basic education).

socialni fenomen in njihova socialna konstrukcija pismenosti korenini v stališčih, dejavnosti in učenju. Pismenost se ne dogaja samo v šoli ali na delovnem mestu, temveč prežema vse človekove dejavnosti. Zato pismenost raziskuje v kontekstu vsakodnevnega življenja, kjer se pridobiva in uporablja, in sicer različne pisne dogodke in pisne prakse (pisni dogodki so določene dejavnosti v katerih ima pismenost svojo vlogo, pisne prakse pa so socialne prakse, ki zajemajo vloge, ki jih imajo odrasli – pisni dogodek je denimo, če napišemo sporočilo za družinskega člana, pisna praksa pa je odločitev, da bomo informacijo posredovali pisno, kaj in kako bomo napisali ter kje bomo pustili sporočilo). Gre za premik od psihološke paradigme v razumevanju pismenosti, po kateri je pismenost je skupek spretnosti s točno določenimi posledicami, k socialni paradigmi, ki razume pismenost v bogatem socialnem kontekstu (Barton, 1994).¹⁷

V Akcijskem načrtu za prihodnost, ki ga je sprejela Peta mednarodna konferenca o izobraževanju odraslih pod okriljem Unesca 1997, je staro pojmovanje pismenosti iz šestdesetih let preseženo. Nova spoznanja o pismenosti odraslih, so bila dovolj prodorna, da so uveljavila razumevanje pismenosti v socialnem in kulturnem kontekstu. Pismenost odraslih je v Akcijskem načrtu širše opredeljena kot znanje in spretnosti, ki jih, v hitro spreminjajočem se svetu, potrebujejo vsi in kot nujno potrebna spretnosti v vsaki družbi kot eden od temeljev za druge življenjske spretnosti. Pismenost je razumljena tudi kot katalizator za sodelovanje v družbenih, kulturnih, političnih in gospodarskih dejavnostih in za učenje vse življenje. Vendar pa je pri tem posebej izpostavljeno: 'povezovanje pismenosti z družbenimi, kulturnimi in gospodarskimi razvojnimi težnjami učencev' kot tudi 'povezovanje pismenosti s tradicionalnim znanjem in kulturami ter znanjem in kulturo manjšin (Confintea 1998, 22-23). Kot taka je pismenost odraslih v tem dokumentu uvrščena med temeljne človekove pravice.

Izraz funkcionalna (ne)pismenost smo v Sloveniji začeli uporabljati v začetku devetdesetih let. Prvi preučevalci pismenosti v naši državi (Ivančič, Drofienik 1992, Krajnc 1993, Gnamuš 1992) so povzeli izraz in razumevanje pojma po študijah, ki so nastale pod okriljem Unesca in izpod peresa nekaterih najbolj prodornih tujih raziskovalcev pismenosti v osemdesetih letih (Kozol 1985). Funkcionalna pismenost je prvim slovenskim raziskovalcem pismenosti pomenila, da ima posameznik tisto 'temeljno znanje in spretnosti', ki so potrebne za uspešno delovanje v življenju, zajemajo pa potrebe delovnega, družbenega in osebnega razvoja. Obsega torej: razumevanje in uporabo pisnega gradiva (tekstovnega in numeričnega), razumevanje in uporabo dokumentov (obrazcev, voznihih redov, zemljevidov), računanje (seštevanje, množenje, deljenje, procentni račun), socialno komunikacijo (v družini, v okolju in na delovnem mestu), splošno poučenost ipd. Področja na katerih smo lahko uspešni z uporabo temeljnega znanja in spretnosti so: družina, družbeno okolje, delovno mesto. V devetdesetih letih v Sloveniji še nismo imeli empiričnih podatkov o ljudeh, ki niso dosegali zgoraj opisanega standarda, zato je bilo kot izhodišče za določanje meje funkcionalne

¹⁷ Ta dva pojmovanja pismenosti sta spodbudila raziskovanje pismenosti na različnih področjih, z različnimi metodologijami in različnimi dometi. Kontekstualni pristop je spodbudil raziskovanje na majhnih vzorcih in študije primerov. Psihološko pojmovanje pismenosti pa raziskovanje populacije. V praksi se ti dve pojmovanji zelo prepletata in skoraj ne najdemo metodološko dovršene raziskave, ki bi interpretirala rezultate samo s stališča enega samega pojmovanja.

pismenosti določeno število let šolanja, in sicer končana osnovna šola in največ dve leti v srednješolskem izobraževanju.

V slovenskem prostoru je sedaj relevantna opredelitev pismenosti v nacionalnem programu izobraževanja odraslih. Pismenost se razume v smislu 'temeljnega znanja in usposobljenosti', ki je označeno kot 'minimalni pogoj za posameznikovo nadaljnje izobraževanje, ki poteka vse življenje in v različnih okoliščinah, in kot 'sredstvo, ki omogoča posameznikom večjo mobilnost na trgu delovne sile in aktivno državljanstvo' (Drofenik, 1998 in 1999). Od ravni tega temeljnega znanja in usposobljenosti je odvisno, koliko se bo odrasli pripravljene učiti in izrabiti priložnosti, ki jih razvijajo družba, podjetja, izobraževalne ustanove in druge priložnosti za učenje v vsakodnevnem življenju. Izraz je povezan z pojmom 'temeljna izobrazba in usposobljenost', s čimer je v Sloveniji označeno znanje in spretnosti, ki je enakovredno standardom znanja uspešno končane osnovne. Prav tako je trenutno edini vir za pridobitev tega znanja izobraževanje v programu osnovne šole. Slovenija v tem zaostaja za nekaterimi razvitimi državami Evrope in Amerike, kjer pomeni temeljna izobrazba standard, ki ga daje uspešno končano izobraževanje na srednji stopnji (4- ali 5-letna srednja šola).

Temeljna izobrazba, kot je v Sloveniji opredeljena sedaj, torej ne zadostuje za dejavno participacijo odraslih v delovnem in življenjskem okolju. Zato nacionalni program govori o odraslih brez temeljnega znanja in usposobljenosti, mednje pa uvršča osebe, ki imajo nedokončano ali končano osnovno šolo ali nižjo poklicno izobrazbo (nekdanji skrajšani programi). Opozarja pa se tudi na možnost, da sta temeljno znanje in usposobljenost šibka tudi pri osebah s končano srednjo poklicno izobrazbo, še zlasti pri tistih, ki delajo in živijo v razmerah, ko pridobljenega znanja ne morejo uporabljati in razvijati.

1. Nove temeljne spretnosti v družbi znanja

V zadnjem desetletju se v strokovnih krogih vse bolj uveljavlja mnenje, da so tri pomembna področja znanja in spretnosti – branje, pisanje in računanje – nujen, ne pa tudi zadosten predpogoj za kasnejšo uspešno odraslost. Druga skupina spretnosti, ki v zadnjem času vzbuja veliko pozornosti, so generične spretnosti, znane tudi kot transverzalne spretnosti oziroma nove temeljne spretnosti.

V sklepih srečanja predsednikov EU (Lizbona, 2000) so bile 'nove temeljne spretnosti' opredeljene kot: informacijsko komunikacijske spretnosti, tuji jeziki, tehnična kultura, podjetništvo in socialne spretnosti. Te spretnosti so označili kot prednostne, vključene so bile v Poročilo o skupnih evropskih ciljih na področju izobraževanja, pripravljenem za srečanje predsednikov EU v Stockholmu 2001. Pri opredeljevanju "novih temeljnih spretnosti" so upoštevana tudi stališča delovne skupine Evropske komisije o temeljnih kompetencah. Le te vključujejo naslednja področja: pismenost in računanje kot temeljne spretnosti (angl. foundation skills); temeljne sposobnosti v matematiki, znanosti in tehnologiji; tuje jezike; informacijsko komunikacijske spretnosti in uporabo tehnologije, učiti se učiti; socialne spretnosti; podjetništvo in splošno kulturo. Mnoge od teh spretnosti še niso konceptualno dodelane in tako tudi ni na voljo merskih instrumentov za ocenjevanje dosežkov na tem področju. Opredelitve nekaterih novih temeljnih spretnosti so opisane v nadaljevanju.

Učiti se učiti: Zaradi spreminjajoče se narave dela in družbe nekoč dosežene strokovne in poklicne sposobnosti ne zadoščajo, pač pa se ravno tako neprestano spreminjajo. Poleg tega se javlja vse večja potreba po osebnih in socialnih spretnostih, od katerih je najpomembnejša sposobnost za učenje, t.j. ohranjanje radovednosti in interesa za razvoj in učenje; brez tega se vseživljenjsko učenje ne more razvijati. To pomeni, da morajo imeti učeči se 'meta sposobnosti', ki jim omogočajo, da uspešno oblikujejo in gradijo svoj lastni učni proces. Sem spadajo tudi naravnost in sorodni elementi, kot so samozavest in motivacija, ki so bistvenega pomena v učnih sistemih, osredotočenih na udeleženca in njegove potrebe.

Aktivno državljanstvo, kulturne in socialne spretnosti: To področje ima dve glavni razsežnosti: (1) sposobnost udeleževanja v demokratičnih procesih na različnih ravneh in (2) dejanske osebne sposobnosti posameznika (ustvarjalnost, reševanje problemov) ter njegova sposobnost, da je inovativen, da oblikuje nove zamisli in pojme. Pospeševanje aktivnega državljanstva je del procesa vseživljenjskega učenja, gre za to, ali in kako se ljudje udeležujejo v vseh sferah družbenega in socialnega življenja, za priložnosti in tveganja, na katera naletijo, in za stopnjo pripadnosti ter občutek, da njihovo mnenje šteje.

Razvijanje podjetniškega duha: V smislu ozaveščanja zaposlenih in samozaposlenih, da spodbujajo in podpirajo nenehne spremembe v okoljih, kjer delajo. Področje se osredotoča na dva ključna vidika, in sicer spodbujanje iniciativnosti in ustvarjalnosti v izobraževalnem sistemu za potrebe podjetništva in podpora pri pridobivanju spretnosti za ustanovitev in vodenja podjetja.

Zboljšanje učenja tujih jezikov: Ključni področji na katerih se odvijajo aktivnosti za doseg tega cilja sta: spodbujanje vseh, da se učijo dva, in kjer je primerno, več jezikov; zviševanje zavedanja o pomenu učenja tujih jezikov v vseh obdobjih ter spodbujanje šol in izobraževalnih ustanov za uporabo učinkovitih metod poučevanja in učenja in za učenje jezikov v času po šolanju.

Informacijska in komunikacijska tehnologija: Informacijska in komunikacijska tehnologija je prisotna povsod: v poslovnem svetu, javni upravi, izobraževanju in tudi doma. Zmožnost za iskanje, izbiro in uporabo relevantnih podatkov in informacij izmed neskončnih možnosti, ki jih ponuja sodobna tehnologija, je ocenjena kot ključna spretnost. Računalniška pismenost, ki pomeni ustvarjalno in kritično uporabo IKT, je bistvenega pomena za sodelovanje posameznika v informacijski družbi. Pomanjkljive IKT spretnosti prebivalstva in nedostopnost do svetovnega spleta imajo zelo resne družbene posledice, saj ustvarjajo t.i. digitalno razlikovanje na informacijsko bogate in informacijsko revne. Pri IKT spretnostih gre za iskanje, shranjevanje, oblikovanje, prikazovanje in izmenjavo informacij s pomočjo IKT. Ključni področji delovanja sta ustrezna opremljenost in programska oprema za uporabo IKT in e-učenja v poučevanju in izobraževalni praksi ter spodbujanje uporabe inovativnih tehnik učenja in poučevanje z uporabo IKT.

Nove temeljne spretnosti so, kot je razbrati iz omenjenih evropskih dokumentov, potrebne za to, da bomo posamezniki lahko živeli svobodno, smiselno, odgovorno in uspešno življenje. Predvsem so to tiste spretnosti, ki so relevantne za vse ne glede na spol, raso, razred, kulturni izvor ali družinske okoliščine ali materni jezik. Pri tem ni mogoče upoštevati posameznikovih specifičnih življenjskih stilov, ampak življenjske okoliščine, ki so skupne vsemu prebivalstvu:

bolj ali manj vsi smo enkrat v življenju učenci, delavci, starši, skrbniki,, udeleženci v številnih političnih, kulturnih ali prostočasnih dejavnostih.

B. RAZKRITJA IZ NACIONALNE RAZISKAVE PISMENOSTI ODRASLIH

Za Slovenijo so velikega pomena podatki o pismenosti odraslih, ki so bili zbrani v okviru mednarodne raziskave o pismenosti odraslih (International Adult Literacy Survey – IALS). Nacionalni preizkus pomeni prvo objektivno testiranje pismenosti odraslih v Sloveniji¹⁸ na reprezentativnem vzorcu odraslih, starih od 16 do 65 let. Dosedanje ocene so temeljile na presojah obsega problema, ki so nastale na osnovi podatkov o izobrazbeni strukturi prebivalstva, podatkih o vključevanju v izobraževanje. Šele z nacionalno raziskavo pismenosti smo dobili natančen vpogled v obseg in značilnosti problema, ter v potenciale in primanjkljaje v pismenosti različnih skupin prebivalstva, ki ga lahko primerjamo z drugimi državami.

V tem delu so predstavljene nekatere ključne ugotovitve raziskave, ki obsegajo predstavitev stanja in razlogov za takšno stanje in spoznanja, ki lahko usmerjajo strategijo, namenjeno dvigovanju usposobljenosti prebivalstva.

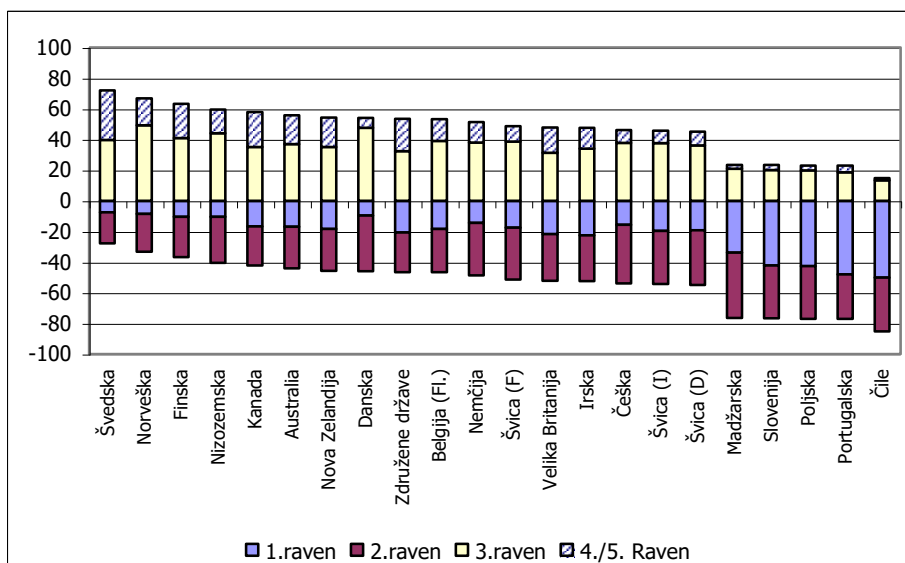
1. Pismenost odraslih v Sloveniji in primerjava z drugimi državami

Rezultati raziskave po eni strani omogočajo vpogled v stanje pismenosti odraslih za celotno prebivalstvo držav, ki so sodelovale v raziskavi, po drugi strani pa primerjavo med državami z vidika različnih dejavnikov povezanih s pismenostjo. Pri nas so podatki bili zbrani jeseni 1998, za vseh dvajset držav pa so bili obdelani in objavljeni junija 2000. V raziskavi je sodelovalo dvajset držav večinoma članic OECD-ja: Avstralija, Belgija, Češka, Čile, Danska, Finska, Irska, Kanada, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Norveška, Nova Zelandija, Poljska, Portugalska, Slovenija, Švedska, Švica (nemško, francosko in italijansko govorno območje) Velika Britanija in Združene države Amerike. V sodelujočih državah živi 10,3 % svetovnega prebivalstva, s testiranjem je bilo zajetih okrog 70.000 preizkusnih oseb. Pri nas so bili zbrani podatki za N=2972 odraslih med 16. in 65. letom, kar predstavlja reprezentativni vzorec za Slovenijo.

Na sliki 1 so prikazani deleži odraslega prebivalstva po ravneh pismenosti in po posameznih državah. Mednarodno povprečje je označeno z vrednostjo »0«, ki loči 1. in 2. raven pismenosti od 3. ter 4.- 5. ravni, ki so opredeljene kot ravni pismenosti primerne za spoprijemanje z zahtevami vsakdanjega življenja v razvitem svetu.

¹⁸ Nacionalna raziskava je enakovredno raziskovala pismenost odraslih in udeležbo v izobraževanju.

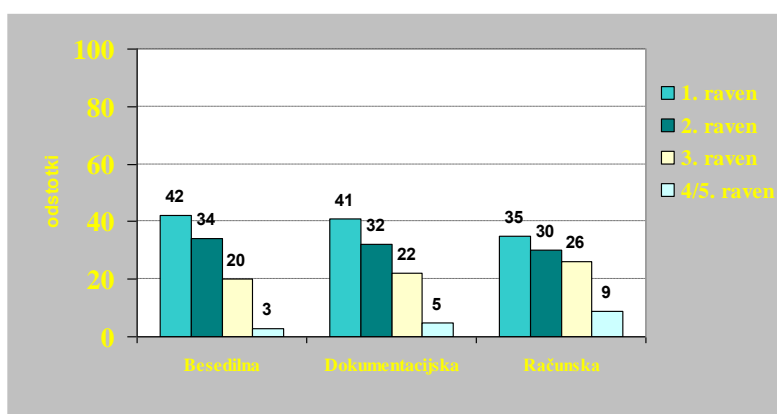
Slika 1: Pismenost odraslih po državah

Vir: OECD (2000): *Literacy in the Information Age*. str.17

Iz prikaza je razvidno, da ima vsaka od držav delež prebivalstva, ki dosega raven pismenosti, ki ne zadošča za potrebe sodobne družbe, obstajajo pa velike razlike med državami. V Sloveniji je 77% odraslega prebivalstva po svojih dosežkih na preizkusu pismenosti pod mednarodnim povprečjem oziroma pod ravnjo, ki je po oceni strokovnjakov potrebna za razumevanje in uporabo tiskanih (pisnih) informacij v vsakdanjih dejavnostih v domačem okolju, na delovnem mestu in v družbi. Podrobnejši vpogled omogoča naslednji prikaz podatkov o pismenosti odraslih pri nas.

Slika 2: Pismenost odraslih v Sloveniji

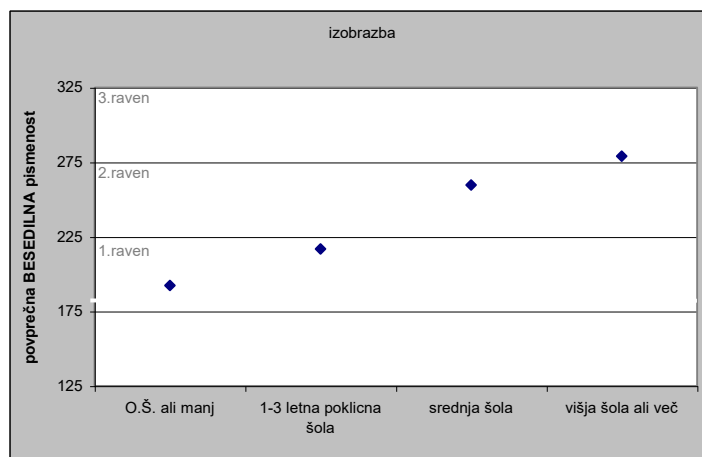
Vir: Možina, E. (2000) *Pismenost odraslih v Sloveniji – pozabljeni kapital*. str. 22

Predstavljeni so podatki za tri vrste pismenosti (besedilna, dokumentacijska in računska), ki so bile preverjene v raziskavi, a se dosežki pomembno ne razlikujejo. Primerjava različnih dejavnikov povezanih s pismenostjo kaže, da je pismenost izredno kompleksen pojav, ki je povezan z različnimi dejavniki iz posameznikovega življenja. Analiza dejavnikov po

posameznih državah je pokazala, da so štirje najvplivnejši dejavniki povezani s pismenostjo v Sloveniji: izobrazba posameznika, starost, izobrazba staršev in zaposlitveni položaj.

Izobrazba

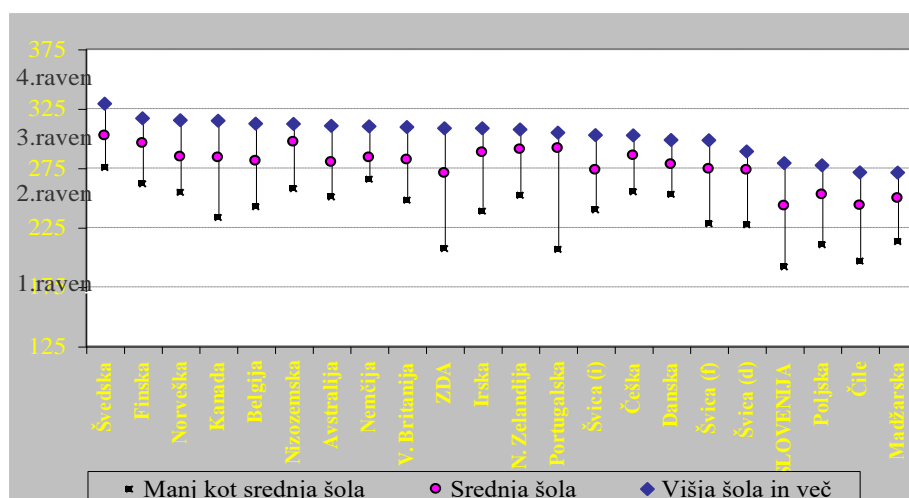
Slika 3: Pismenost odraslih (povprečni dosežki)¹⁹ glede na stopnjo izobrazbe

Vir: Knaflič, L. idr. (2001) *Temeljno znanje in spretnosti mladih, brezposelnih in staršev šolskih otrok, ACS, Ljubljana.*

Pri nas v povprečju odrasli z zaključeno višjo ali visoko stopnjo izobrazbe dosežejo tretjo ali višjo raven pismenosti, ki ustreza zahtevam današnjega časa. Primerjava dosežkov glede na tri splošno opredeljene stopnje izobrazbe: manj kot srednja šola, srednja šola in višja ali visoka šola z odraslimi iz drugih držav kaže na izrazito velike razlike v dosežkih pri odraslih v Sloveniji v odvisnosti od stopnje izobrazbe. Naši odrasli z manj kot 12 let šolanja dosegajo najnižje dosežke znotraj držav zajetih z mednarodno raziskavo.

Slika 4: Pismenost odraslih (povprečni dosežki) glede na stopnjo izobrazbe – mednarodna primerjava

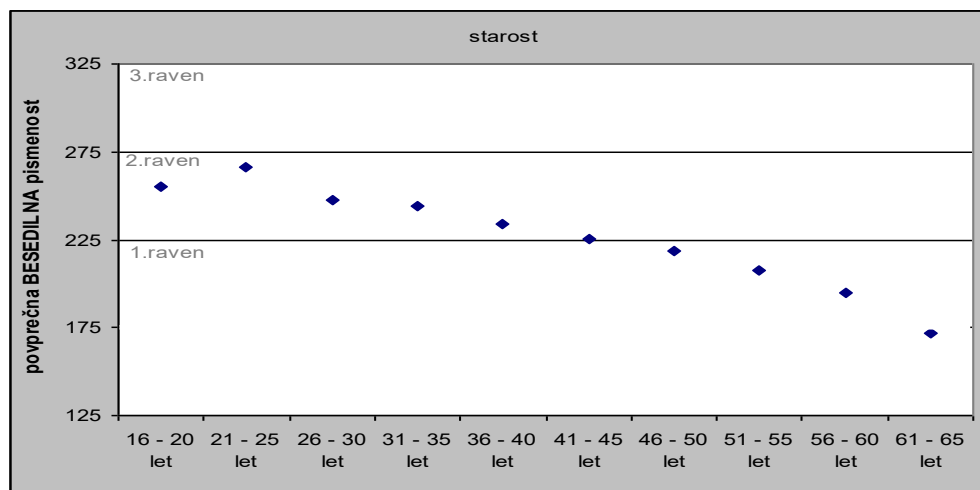
Vir: OECD (2000): *Literacy in the Information Age. str.22.*

¹⁹ V nadaljevanju predstavljamo podatke za besedilno pismenost, ker se dosežki glede na vrsto pismenosti bistveno ne razlikujejo.

Starost

S starostjo se povprečni dosežki znižujejo, kar je možno razložiti delno z ugotovitvijo, da imajo starejši rodovi v povprečju nižjo stopnjo izobrazbe kot mlajši, delno pa tudi z dejstvom, da s staranjem določene sposobnosti, ki so pomembne za ohranjanje ravni pismenosti pešajo.

Slika 5: Pismenost odraslih (povprečni dosežki) glede na starost

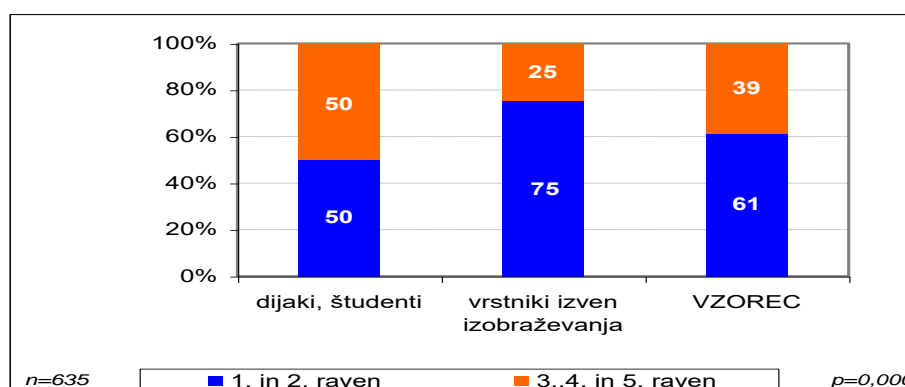

Vir: Knaflič, L. idr. (2001) *Temeljno znanje in spretnosti mladih, brezposelnih in staršev šolskih otrok*, ACS, Ljubljana.

Skupina mladih odraslih med 16 in 25 letom ima najboljše dosežke na preizkusu pismenosti znotraj slovenskega vzorca. Obstajajo pa znotraj skupine mladih velike razlike povezane predvsem s stopnjo izobrazbe.

Naši dijaki in študenti se po svojih dosežkih lahko primerjajo z mladimi iz drugih držav, njihovi dosežki se ujemajo z mednarodnimi: 50% jih je pod in 50% nad mednarodnim povprečjem. Po drugi strani, pa podatki o mladih, ki zaključijo ali prekinejo šolanje z manj kot 12-imi leti šolanja kažejo, da so njihovi dosežki na preizkusu pismenosti bistveno nižji: 75% jih je pod mednarodnim povprečjem in razlika je statistično značilna (slika 6).

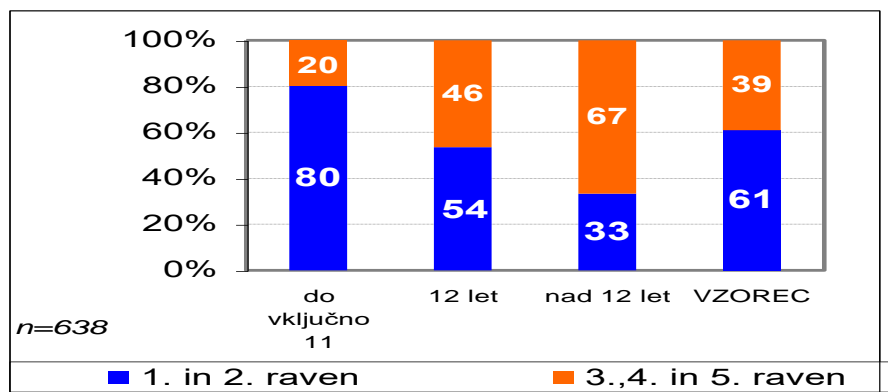
Slika 6: Dosežki mladih glede na izobraževalno dejavnost

Vir: Knaflič, L. idr. (2001). *Temeljno znanje in spretnosti mladih, brezposelnih in staršev šolskih otrok*, ACS, Ljubljana.

Lahko sklepamo, da krajše oblike izobraževanja ne omogočajo pridobivanja trajnejših spretnosti na področju pismenosti. Krajše srednješolsko izobraževanje ali manj kot štiriletna srednja šola v okviru našega šolskega sistema v povprečju zagotavlja raven pismenosti, ki ni primerna zahtevam današnjega časa in ni toliko stabilna, da bi obstala po prenehanju šolanja.

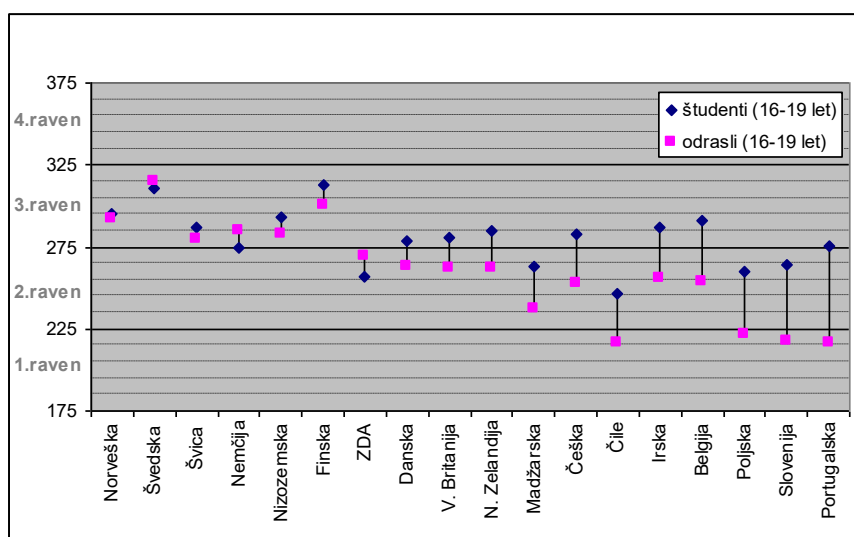
Slika 7: Dosežki mladih glede na trajanje šolanja

Vir: Knaflič, L. idr. (2001) *Temeljno znanje in spretnosti mladih, brezposelnih in staršev šolskih otrok*, ACS, Ljubljana.

Mlajši odrasli so na začetku svoje življenjske in delovne dobe in lahko pričakujemo, da bodo njihove potrebe glede ravni pismenosti še naprej naraščale. Primerjava naših podatkov s podatki iz drugih držav pa pokaže velike razlike med državami. Iz slike 8 je razvidno, da v nekaterih državah (Norveška, Švedska, Švica, Nemčija, Nizozemska in Finska) mladi že v starosti 16 – 19 let ne glede na to, ali se še izobražujejo ali ne, dosegajo tretjo raven pismenosti: z drugimi besedami že šolanje do te starostne meje v zadostni meri usposobi mlade za potrebe današnjega časa po pismenosti.

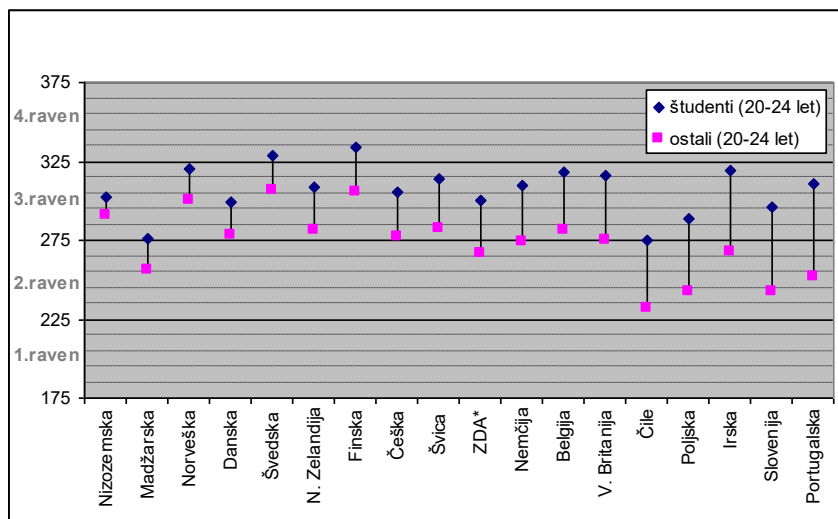
Slika 8: Povprečni dosežki dijakov in njihovih vrstnikov zunaj izobraževanja: primerjava med državami

Vir: Možina, E. idr. (2000). *Pismenost odraslih v Sloveniji*. ACS, Ljubljana.

Podatki za naslednji starostni razred od 20 do 24 let so predstavljeni na sliki 9; v veliki večini držav mladi dosežejo tretjo raven ne glede na to ali se v tej starosti še naprej šolajo ali ne. Izjema so Madžarska, Čile, Poljska, Irska Slovenija in Portugalska pri katerih je nadaljevanje šolanja pogoj, ki zagotavlja doseganje tretje ravni pismenosti.

Slika 9: Povprečni dosežki študentov in njihovih vrstnikov zunaj izobraževanja: primerjava med državami

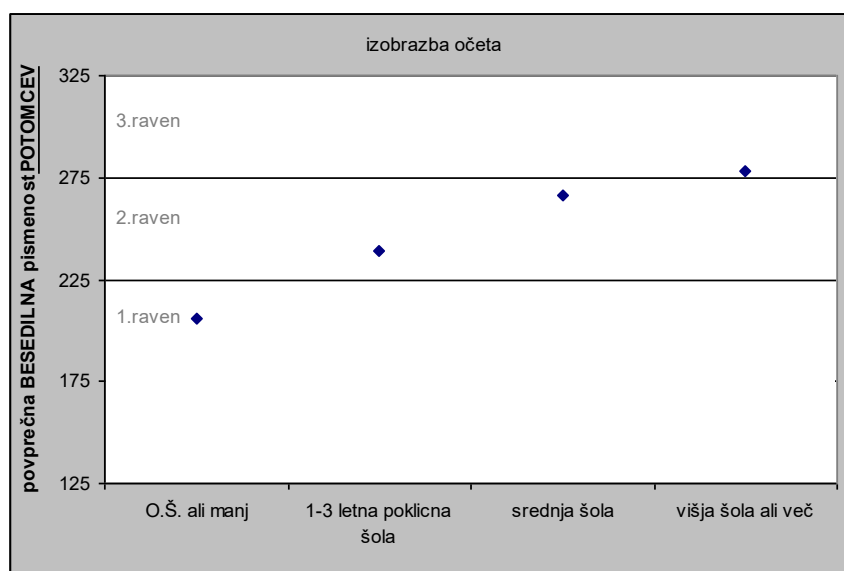
Vir: Možina, E. idr. (2000). Pismenost odraslih v Sloveniji. ACS, Ljubljana.

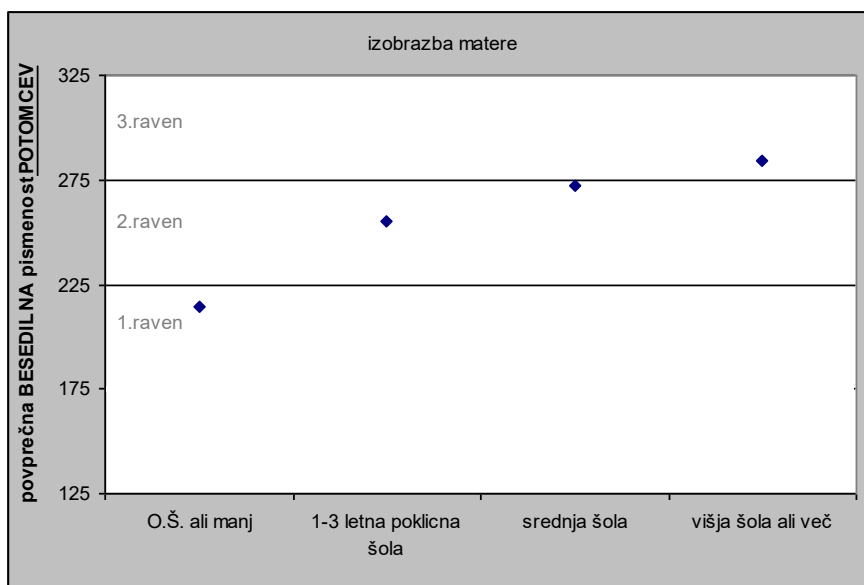
Primerjava podatkov za vseh dvajset držav je pokazala, da je dvanajst let šolanja ne glede na šolski sistem meja, ki zagotavlja ustrezno raven pismenosti za potrebe današnjega časa.

Izobrazba staršev

V Sloveniji se je kot pomemben dejavnik povezan s pismenostjo pokazala tudi izobrazba staršev.

Slika 10: Pismenost odraslih (povprečni dosežki) glede na izobrazbo staršev

Vir: Knaflič, L. idr. (2001) *Temeljno znanje in spretnosti mladih, brezposelnih in staršev šolskih otrok*, ACS, Ljubljana.

Iz prikaza je razvidno, da se povprečni dosežki zvišujejo z zviševanjem izobrazbe staršev. Pomen, ki ga imajo starši na pismenost potomcev se kaže pri vseh starostnih razredih odraslih, čeprav je velika večina med njimi že dalj časa zdoma, mnogi med njimi so bili deležni različnih vplivov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja, zahtev delovnega mesta, načinov za preživljanje prostega časa, a kljub vsemu ima domače okolje močan in dolgoročen vpliv.

Zaposlitev

Pismenost je povezana z zaposlitvenim položajem odraslega. Delovna mesta se razlikujejo po svoji zahtevnosti glede pismenosti, a vsa, v večji ali manjši meri prispevajo k ohranjanju pismenosti.

Preglednica 1: Pismenost odraslih in zaposlitveni položaj

Raven pismen.	Zaposlen		Brezposeln		Dela na kmetiji		Dijak, študent		Gospod.		Upokojen		Drugo		Skupaj	
	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%
1. raven	(607)	36	(127)	51	(71)	80	(40)	11	(78)	78	(326)	72	(7)	64	(1256)	42
2. raven	(654)	38	(86)	34	(15)	17	(141)	39	(18)	18	(108)	24	(2)	18	(1024)	35
3. raven	(398)	23	(34)	14	(3)	3	(137)	38	(4)	4	(19)	4	(1)	9	(596)	20
4.-5. raven	(48)	3	(2)	1	-	-	(42)	12	-	-	-	-	(1)	9	(94)	3
Skupaj	(1707)	100	(249)	100	(89)	100	(360)	100	(100)	100	(454)	100	(11)	100	(2970)	100

Vir: Možina, E. idr.: *Pismenost odraslih v Sloveniji*. ACS, Ljubljana.

Primerjava dosežkov glede na zaposlitveni položaj, če izvzamemo dijake in študente, ki so še vključeni v izobraževanje kaže, da so zaposleni v najboljšem položaju in dosegaajo najvišje

dosežke. V kategoriji upokojencev, kjer prevladujejo starejši odrasli je prevladovanje dosežkov na nižjih ravneh pismenosti pričakovano. Neugodni so podatki za odrasle, ki delajo na kmetiji in gospodinje, naslednja kategorija so pa brezposelni. Znotraj kategorije zaposlenih pa so določene razlike v prevladujoči ravni pismenosti glede na poklic. Te razlike izhajajo iz stopnje izobrazbe, ki so potrebne za določen poklic in iz same narave dela pri posameznih poklicih. Kategorija strokovnjaki in tehniki ter sorodni poklici ima najvišje dosežke in v povprečju doseže tretjo raven, zakonodajalci, uradniki in menedžerji, storitveni poklici in trgovci so naslednja kategorija in v povprečju dosegajo drugo (podpovprečno) raven pismenosti. Po dosežkih v najnižjo kategorijo spadajo upravljavci strojev in naprav, obrtniški in rokodelski poklici, poklici za preprosta dela ter gozdarji, kmetje in ribiči., ki vsi dosegajo prvo (najnižjo) raven pismenosti.

Preglednica 2: Pismenost odraslih in poklic

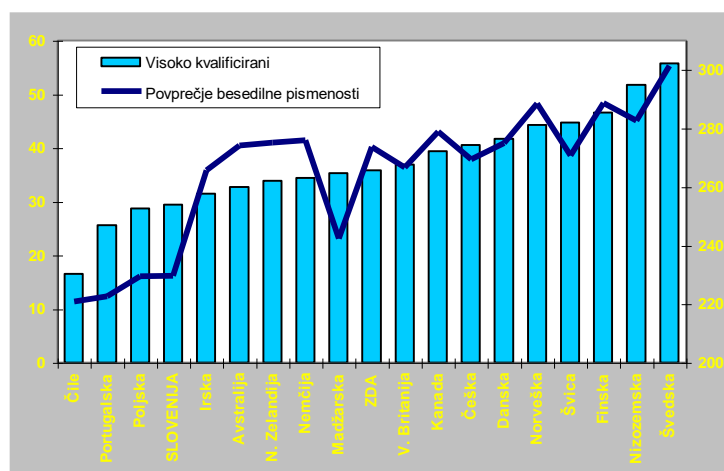
	1. raven	2. raven	3. raven	4/5. raven	Skupaj	Povprečje	Vzorec
	%	%	%	%	%	Št. točk	število
Besedilna pismenost							
Zakonodajalci, vis.uradniki, menedžerji	23	33	41	3	100	259	123
Strokovnjaki	6	37	46	11	100	281	164
Tehniki, sorodni poklici	15	40	38	8	100	270	257
Uradniki	22	43	31	4	100	256	256
Storitveni poklici, trgovci	30	47	21	3	100	245	297
Kmetje, gozdarji, ribiči	73	22	5	-	100	188	123
Obrtniški in rokodelski poklici	55	35	10	-	100	211	223
Upravljavci strojev in naprav	53	37	10	0	100	214	453
Poklici za preprosta dela	66	21	9	3	100	203	102
Skupaj	37	37	23	3	100	238	1998

Vir: Možina, E. idr.: Pismenost odraslih v Sloveniji. ACS, Ljubljana.

Primerjava mednarodnih podatkov je pokazala, da je stopnja pismenosti povezana z zaposljivostjo, boljša pismenost pomeni večje možnosti za zaposlitev. Primerjava podatkov o pismenosti med zaposlenimi in brezposelnimi pri nas kaže na pomembno razliko v dosežkih v škodo brezposelnih, med katerimi jih je 85% pod mednarodnim povprečjem.

Primerjava dosežkov glede na poklic v drugih državah kaže na razmeroma nizko povprečno raven pismenosti med poklici, ki predstavljajo visoko strokovno usposobljenost (ang. High skilled occupational category).

Slika 11: Primerjava povprečnih dosežkov za visoko strokovno usposobljene poklice po državah

Vir: OECD (2000): *Literacy in the Information Age*. str. 67

Zelo pomembni so podatki na zgornji sliki, ki predstavljajo primerjavo deleža visoko strokovno usposobljene delovne sile in povprečne dosežke na preizkusu pismenosti teh strokovnjakov. Iz podatkov je razvidno, da je med zaposlenimi pri nas manjši delež visoko strokovno usposobljenih delavcev v primerjavi z drugimi razvitimi državami ter da so njihovi povprečni dosežki na preizkusu pismenosti razmeroma nizki – med prvo in drugo ravnjo.

Pomembni so podatki o lastni oceni bralnih in pisnih spretnosti, ki kažejo, da je pri nas velika večina 95%²⁰ zadovoljna s svojo ravnjo pismenosti. To lahko razumemo, da se velika večina odraslih ne sooča s težavami, ki bi izvirale iz šibkih bralnih in pisnih spretnosti in da svoje možne primanjkljaje uspešno kompenzira. Domnevamo lahko, da živijo in delajo v razmerah, ko ne potrebujejo višjih ravni pismenosti. Primerjava mednarodnih podatkov o tem kako svoje spretnosti ocenjujejo odrasli, ki so dosegli prvo raven pismenosti tudi kaže, da pri nas v primerjavi z drugimi manjši delež (23%) odraslih ocenjuje svojo pismenost kot skromno ali slabo, za razliko od npr. Portugalske (73%) in Čila (53%).

2. Pismenost in pripravljenost odraslih za učenje

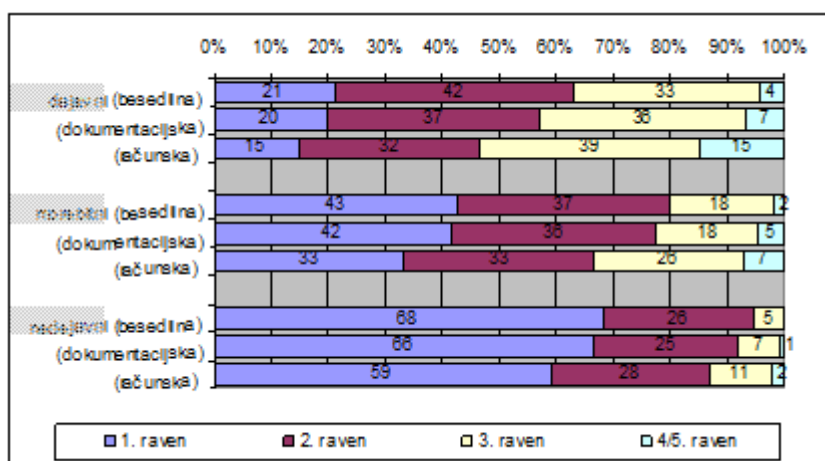
Med pismenostjo in udeležbo odraslih v izobraževanju se kaže statistično pomembna povezanost, čeprav ima izobraževanje v odrasli dobi manjši vpliv na raven pismenosti odraslega, v primerjavi z izobrazbo, starostjo in zaposlitvenim položajem. V raziskavi smo zbirali podatke o kakršnemkoli organiziranem²¹ izobraževanju, usposabljanju ali spopolnjevanju odraslih v obdobju 12. mesecev do začetka raziskave (od septembra 1997 do septembra 1998). Ugotavljali smo, kako sta vključevanje v izobraževanje odraslih in raven

²⁰ Možina, E. idr.: *Pismenost odraslih v Sloveniji*. ACS, Ljubljana.

²¹ Kot 'organizirano' smo šteli izobraževanje, usposabljanje ali spopolnjevanje pri katerem se oseba poveže z drugo osebo ali organizacijo.

pismenosti povezana. Glede na podatke o udeležbi odraslih v izobraževanju v tem obdobju in o njihovi pripravljenosti za učenje smo odrasle razdelili na 3 skupine; dejavne, morebitne dejavne in nedejavne v izobraževanju. Za 'dejavne udeležence' v izobraževanju smo šteli odrasle, ki so odgovorili, da so se izobraževali, usposabljali ali spopolnjevali v času anketiranja ali pa v zadnjih dvanajstih mesecih. Za 'morebitne udeležence' smo šteli tiste, ki so odgovorili, da se zdaj ne izobražujejo in se tudi v zadnjem letu niso, da pa bi se želeli izobraževati v prihodnosti. 'Nedejavni' so vsi tisti, ki se niso izobraževali usposabljali ali spopolnjevali in se tudi v prihodnosti ne želijo.²² Slika 12 prikazuje udeležbo odraslih od 16 do 65 let v izobraževanju (iz analize so izključeni redno vpisani srednješolci in študentje) v referenčnem letu in pisne dosežke po ravneh. Podatki razkrivajo, da ima vključevanje v izobraževanje v odrasli dobi pomemben, vendar v jeziku statistike manjši vpliv na raven pismenosti, v primerjavi z izobrazbo, starostjo, izobrazbo staršev in zaposlitvenim položajem.

Slika 12: Pismenost odraslih* po ravneh in udeležbi v izobraževanju, 1998

Vir: Možina, E. idr.: Pismenost odraslih v Sloveniji. ACS, Ljubljana.

* Dijaki/študentje in tisti, ki so se izobraževali manj kot 6 ur niso šteti.

V referenčnem letu (v obdobju 12 mesecev pred izpeljavo ankete) se je izobraževalo 31 % odraslih. V celotni populaciji je bilo 69 % odraslih, ki se v referenčnem letu niso izobraževali, usposabljali ali spopolnjevali, pri tem je delež morebitnih dejavnih odraslih 27 %, delež nedejavnih odraslih pa 41%.²³ V tem pogledu so podatki iz raziskave povsem v skladu z ugotovitvami drugih raziskav o udeležbi odraslih v izobraževanju.²⁴ Najboljše pisne dosežke so pokazali dejavni odrasli na vseh treh lestvicah, zgornje tri ravni besedilne pismenosti je doseglo 37 %, v računski pismenosti pa kar polovica dejavnih odraslih. Pisni dosežki morebitnih dejavnih in nedejavnih odraslih pa so mnogo nižji, saj se od 80 do več kot 90 % odraslih, ki jih po pripravljenosti za učenje uvrščamo v ti dve kategoriji, uvršča na prvi dve ravni pismenosti.

²² Opredelitev povzemamo po študiji Odrasli prebivalci Slovenije v izobraževanju iz leta 1989, Jelenc, Z.

²³ Primerjava podatkov o udeležbi odraslih v izobraževanju v enajstletnem obdobju 1987 – 1998 bo objavljena v posebni študiji Udeležba odraslih v izobraževanju konec leta 2000. Prva ugotovitev pa je, da se je udeležba odraslih v izobraževanju v tem obdobju povečala iz dobre četrtine (27 %, strožje merilo) na skoraj tretjino (31 %), namero po izobraževanju je 1998 izrazilo 1,5 krat več odraslih kot pred enajstimi leti, delež nedejavnih v izobraževanju pa se je zmanjšal za skoraj 20 % (iz 62 % v letu 1987 na 41 % v letu 1998).

²⁴ Jelenc, Z.: Odrasli prebivalci Slovenije v izobraževanju, 1989; Drogenik, O.: Nacionalni program izobraževanja odraslih I. in II. zvez., 1999; Belanger, P. in A. Tuijnman: New Patterns of Adult Learning: A Six Country Comparative Study, 1997

Razmerje med pismenostjo in udeležbo v izobraževanju odraslih je zelo kompleksno. Številne študije udeležbe odraslih v izobraževanju ugotavljajo, da se pripravljenost za učenje spreminja glede na raven začetne izobrazbe in življenjsko obdobje. Čim višja je raven začetne izobrazbe tem zanesljiveje se bodo ljudje izobraževali. Podatki iz raziskave, ki jih prikazuje preglednica 3, to trditev povsem potrjujejo. Odrasli, ki imajo srednjo šolo se dvakrat pogosteje, tisti z univerzitetno izobrazbo pa trikrat pogosteje vključujejo v izobraževanje, kot tisti, ki imajo končano triletno poklicno srednjo šolo. Razmerje se povečuje, čim nižjo izobrazbo vzamemo za izhodišče. Pri morebitnih dejavnih odraslih razmerja niso tako izrazita in na vseh stopnjah izobrazbe zavzemajo od 20 do 30% odraslih, ki bi se izobraževali, če bi se odstranile ovire, ki jim trenutno preprečujejo vključitev v izobraževanje. Pri nedejavnih pa se nam pokaže skoraj zrcalna slika. Med odraslimi s srednjo šolo, jih je slaba petina nedejavnih med odraslimi z univerzitetno izobrazbo pa 8 %. Z nižanjem stopnje začetne izobrazbe se zelo povečuje delež nedejavnih odraslih v izobraževanju. Med odraslimi z osnovnošolsko izobrazbo oziroma eno ali dvoletno poklicno izobrazbo se jih v referenčnem letu ni izobraževalo več kot 80 % (med njimi je od 22 do 27 % morebitnih dejavnih).

Preglednica 3: Vključenost odraslih v izobraževanje glede povprečne pisne dosežke, končano šolo, starost, zaposlitveni položaj in spol.*

	Dejavni	Morebitni dejavni	Nedejavni	Skupaj	Vzorec
Povprečen dosežek (točke)					
Besedilna pismenost	258	229	192	229,7	2972
Dokumentacijska	265	232	190	231,9	2972
Računska pismenost	276	245	201	242,4	2972
Končana šola (%)					
Nedokončana OŠ	4,2	20,8	75	100	272
Končana OŠ	12,4	26,5	61,1	100	687
Eno ali dvoletna pokl.SŠ	17,2	22,4	60,4	100	159
Triletna SŠ	23,8	30,2	46	100	632
Srednja šola	41,8	33,9	24,2	100	837
Višja šola in več	71,5	19,9	8,6	100	375
Starostni razredi (%)					
16 – 19	34,6	35,8	29,7	100	54
20 – 24	38,1	36,9	25,1	100	200
25 – 39	40	30,7	29	100	938
40 – 49	34,8	23,2	42	100	645
50 – 65	14	24,4	61,6	100	721
Zaposlitveni status (%)					
Zaposlen	41,6	26,6	31,7	100	1683
delo na kmetiji	13,7	19,1	67,1	100	100
brezposeln/išče delo	16,2	42,6	341,2	100	247
Upokojen	5,6	25,6	68,8	100	431
Gospodinji	11	25,2	63,7	100	102
Spol (%)					
Moški	32,3	26	41,7	100	1220
Ženske	29,7	29	41,4	100	1338

* *Dijaki/studentje in tisti, ki so se izobraževali manj kot 6 ur niso šteti.*

Udeležba v organiziranih oblikah učenja odraslih v Sloveniji se spreminja v posameznih življenjskih obdobjih. Enak delež odraslih je vključen v izobraževanje v prvem starostnem razredu od 16 do 19 let kot v razredu od 40 do 49 let. Večja je razlika med tema dvema razredoma pri pripravljenosti za učenje, namreč pri mladih je morebitnih odraslih 36 % pri starejših odraslih pa 23 %. Največji je delež vključenih med 20 in 39 letom starosti, tudi delež morebitnih dejavnih je v tem obdobju visok. Z naraščanjem starosti pa upada delež vključenih v izobraževanje in tudi delež morebitnih dejavnih, zelo se poveča delež nedejavnih v organiziranem izobraževanju. S starostjo se znižuje tudi povprečno število ur v izobraževanju. Ljudje, stari 40 let in več, se usmerjajo v krajše programe, ki so povezani z njihovim delom ali splošnimi interesi. Razlike med spoloma so majhne.

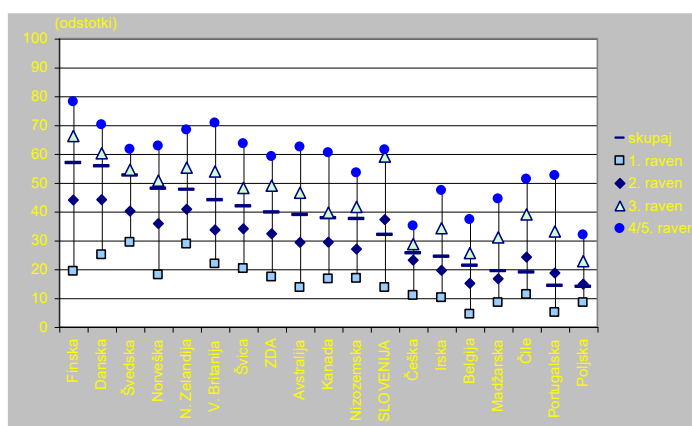
Največ dejavnih v izobraževanju je med zaposlenimi (42%), delež dejavnih brezposelnih pa je enak kot delež tistih, ki delajo na kmetiji (14%), čeprav je med njimi veliko večji delež morebitnih dejavnih (43%) kot med slednjimi (19%). Izjemno majhen je delež dejavnih upokojujencev v izobraževanju, komaj 6% se jih je udeležilo organiziranih oblik izobraževanja, kljub naraščanju števila izobraževalnih programov namenjenih starejšim.

Analiza je pokazala, da so države z veliko udeležbo odraslih v izobraževanju obenem tudi države, v katerih imajo odrasli najboljše pisne dosežke. Udeležba odraslih v organiziranih oblikah učenja in izobraževanja se med državami zelo spreminja. V nekaterih preučevanih državah je izobraževanje odraslih množična dejavnost, ki zajema skoraj polovico odraslega prebivalstva v različnih življenjskih obdobjih, v teh državah postaja vseživljenjsko učenje realnost. Izstopajo pa tiste države v katerih se v odrasli dobi vključuje v izobraževanje manj kot ena petina odraslega prebivalstva. Slovenija se uvršča na sredino s približno 1/3 odraslega prebivalstva aktivnega v izobraževanju. Iz slike 13, ki prikazuje udeležbo odraslih v izobraževanju v 12 mesečnem obdobju po ravneh dokumentacijske pismenosti in državah, lahko razberemo 3 skupine držav glede na delež odraslih v izobraževanju:

- v prvo skupino se uvršča 5 držav v katerih se izobražuje okoli polovica (Nova Zelandija, Norveška) ali več odraslega prebivalstva (Danska, Švedska in Finska),
- v večini od dvajsetih držav se v izobraževanje vključuje okoli 40 % odraslih,
- tretjo skupino, sestavljajo tiste države, v katerih se ideja vseživljenjskega učenja se ni začelo uresničevati za večino prebivalstva. V Čilu, Madžarski, Poljski in Portugalski se izobražuje manj kot 20 % odraslih, medtem se v Sloveniji, kakor tudi na Irskem, Belgiji in Češki, izobražuje od 20 do 30 % odraslih (OECD, 2000).

Visoke stopnje udeležbe odraslih v izobraževanju se lahko pojasnijo z dolgo tradicijo izobraževanja odraslih v skandinavskih državah in z dejstvom, da izobraževanje odraslih v teh državah v veliki meri podpira država.

Slika 13: Pismenost odraslih od 16 do 65 let in udeležba v izobraževanju po državah

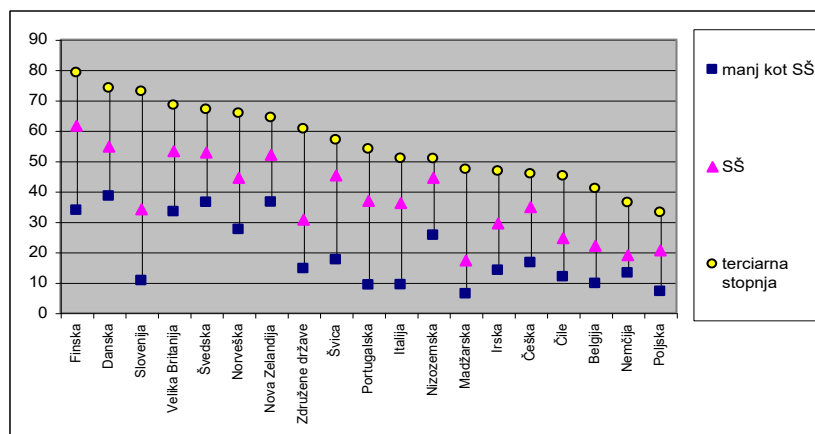
Vir: *Literacy in the Information Age, Final Report of the International Adult Literacy Survey, OECD 2000, str. 40*

V vseh preučevanih državah pa se velike skupine prebivalstva ne vključujejo v organizirane oblike izobraževanja, čeprav so prav med temi neaktivnimi odraslimi potrebe po izboljšanju znanja in spretnosti največje. Za načrtovanje vključevanja teh odraslih v različne oblike izobraževanja je pomembno, da preučimo njihovo pripravljenost za izobraževanje. Podatki kažejo (Slika 13), da z dvigovanjem ravni pismenosti v vseh državah narašča tudi stopnja udeležbe v izobraževanju. Odrasli z visokimi dosežki se najpogosteje izobražujejo in obratno, manj pisemeni odrasli so v najmanjši meri deležni organiziranih oblik izobraževanja. Le na Danskem, Švedskem in Novi Zelandiji, torej v državah z visoko stopnjo udeležbe odraslih v izobraževanju, manj pisemeni odrasli niso v taki meri prikrajšani in se pogosteje vključujejo v izobraževanje. Slovenija je edina med 20 državami v kateri se odrasli, ki dosegajo tako 3. ali 4/5. raven dokumentacijske pismenosti v enaki meri izobražujejo, in sicer se jih je v preučevanem letu izobraževalo okoli 60 %. Po udeležbi visoko pisemenih odraslih v izobraževanju se Slovenija lahko postavi ob bok razvitih držav. V preučevanem letu se je v Sloveniji izobraževalo tudi več kot 35 % odraslih, ki so na testu pismenosti dosegli samo 2. raven in samo na Finskem, Danski, Švedski in Novi Zelandiji se je izobraževalo več odraslih, ki dosegajo 2. raven dokumentacijske pismenosti. Primerjalni podatki v 20 državah torej razkrivajo, da raven pismenosti posameznika v precejšnji meri vpliva na njegovo pripravljenost za učenje v odrasli dobi. Z vidika politike se postavlja vprašanje, kako dvigovati stopnje udeležbe v izobraževanju pri tistih odraslih v Sloveniji, ki dosegajo najnižje ravni pismenosti in predstavljajo skoraj polovico vsega odraslega prebivalstva.

Udeležba odraslih v izobraževanju zelo povezana s stopnjo izobrazbe. Odraslim z manj začetnega človeškega kapitala primanjkuje spodbud in priložnosti, da bi v odrasli dobi dobili več, s tem pa povečujejo možnosti za izključenost. Na splošno se razlike v izobraženosti prebivalstva v posameznih državah pokrivajo z razlikami v stopnjah udeležbe v izobraževanju v teh državah, v državah kjer je izobraženost prebivalstva boljša, beležijo večjo udeležbo v izobraževanju odraslih. Slika 14 kaže, da se udeležba v izobraževanju odraslih v vseh državah povečuje z dvigovanjem ravni začetne izobrazbe, čim višjo izobrazbo ima posameznik, bolj verjetno je, da se bo izobraževal tudi v odrasli dobi. Na Finskem, Danskem, v Sloveniji in Veliki Britaniji se je v preučevanem letu izobraževalo celo več kot 70% odraslih s terciarno

stopnjo izobrazbe. V teh državah, razen v Sloveniji, so izobraževalno zelo dejavni tudi odrasli, ki imajo manj kot srednjo šolo. V Sloveniji pa se je izobraževalo le okoli 10% teh odraslih. Slovenija, skupaj z ZDA, Madžarsko, Portugalsko in Švico, sodi v skupino držav, v katerih so izobraževalne priložnosti zelo neenakomerno porazdeljene med prebivalstvom, izobražujejo se predvsem že dobro izobraženi odrasli, manj izobraženi odrasli pa so v teh državah v največji meri izključeni iz izobraževanja. Potemtakem organizirano izobraževanje odraslih izkoriščajo predvsem že tako boljše izobraženi odrasli. V vseh drugih državah so izobraževalne priložnosti za različne izobrazbene kategorije prebivalstva, bolj enakomerno porazdeljene.

Slika 14: Udeležba odraslih od 16 do 65 let v izobraževanju glede na izobrazbo po državah

Vir: *Literacy in the Information Age, Final Report of the International Adult Literacy Survey, OECD 2000, str. 40*

Podatki tudi kažejo, da je v večini držav izobrazbeni prag, kjer se udeležba v izobraževanju skokovito poveča, končana štiriletna srednja šola.

Na pripravljenost odraslih za izobraževanje pa vpliva tudi starost. Odrasli med 30 in 40 letom se pogosteje izobražujejo kot odrasli stari nad 45 let. Ta ugotovitev niti ne preseneča, ob dejstvu, da so starejše generacije dosegle nižjo izobrazbo in ob ugotovitvi, da se boljše izobraženi pogosteje izobražujejo. Stopnja udeležbe v izobraževanju postopoma upada v vseh državah z višanjem starosti. Samo na Švedskem, ZDA, novi Zelandiji in Švici, je delež odraslih v starostnem razredu 56 do 65 let relativno visok in se giblje okoli 25 % (OECD, 2000). Na visoko skupno stopnjo udeležbe odraslih na Švedskem v izobraževanju vpliva prav visoka udeležba starejših odraslih v organiziranih oblikah izobraževanja. Visoko stopnjo izobraževalne dejavnosti med starejšimi odraslimi na Švedskem pripisujejo organiziranim oblikam učenja v študijskih krožkih, ki je prav za te generacije izjemno privlačna.

3. Ključne ugotovitve raziskave

Podatki razkrivajo, da lahko večji del razlik v pisnih spretnostih odraslih v Sloveniji pojasnimo z vplivom štirih dejavnikov: *stopnjo izobrazbe, starostjo, izobrazbo staršev in zaposlitvenim položajem*. Prav tako so dosežki neenakomerno razpršeni tudi po regijah.

Področja na katerih je zaostanek Slovenije v primerjavi z drugimi državami največji:

- Izobraženost prebivalstva: Slovenija sodi v skupino držav z relativno majhnim deležem odraslih s končano najmanj štiriletno srednjo šolo; države z večjim deležem izobraženih z doseženo najmanj to stopnjo dosegajo veliko boljše pisne rezultate.
- Pisni dosežki nižje izobraženih odraslih so v Sloveniji bistveno slabši od dosežkov v drugih državah; tako so tudi razlike med najmanj in najbolj izobraženimi v Sloveniji med največjimi med vsemi državami.
- Delež starejših od 50 let, ki ostaja na najnižjih ravneh pismenosti, je v Sloveniji, v primerjavi z drugimi državami, med največjimi. To velja tudi za srednješolsko izobražene generacije.
- Razlike med mladimi, ki se redno šolajo in njihovimi vrstniki, ki so šolanje že zaključili ali opustili, so v Sloveniji večje kot v drugih državah; to velja tako za srednješolsko generacijo 16-19, kot za študentsko 20-24.
- Udeležba odraslih v katerekoli oblike izobraževanja po končanem šolanju, je v Sloveniji manjša kot v razvitih državah.

Ključni dejavnik ravni pismenosti odraslih v Sloveniji je dolžina začetnega izobraževanja, oziroma dosežena izobrazba. Z višjo stopnjo izobrazbe se povečuje delež odraslih na višjih ravneh pismenosti. Odrasli s terciarno stopnjo izobrazbe v povprečju dosegajo 3. raven pismenosti, kar je primerljivo in enakovredno z enako izobraženimi v drugih državah. Tudi štiriletna srednja šola odraslim v Sloveniji še zagotavlja ustrezno raven pismenosti. Ta je pomembna tudi zato, ker opredeljuje pripravljenost za učenje v odrasli dobi, po končanem šolanju.

Kljub temu, da raziskava ni bila usmerjena v ugotavljanje kakovosti izobraževalnega sistema, saj je raziskovala obvladovanje pisnih spretnosti, kar je skupni rezultat tako šolanja kot formalnega in neformalnega učenja v odrasli dobi, lahko na podlagi njenih izsledkov sklepamo, da odraslim v Sloveniji, ki imajo končano največ srednjo poklicno šolo ali manj, šolanje na teh stopnjah ni zagotovilo dovolj kakovostnega in trajnega pisnega znanja, ki bi ga potrebovali za prilagajanje na spremembe na trgu dela in za nenehno učenje. Prav tako je raziskava razkrila, da so procesi medgeneracijskega prenosa pismenosti v Sloveniji pomemben dejavnik ravni pismenosti, saj se raznovrstni vzorci, ki oblikujejo navade, ki posredno ali neposredno vplivajo na pismenost, v družinskem okolju prenašajo med generacijami.

C. DVIGOVANJE RAVNI PISMENOSTI – ŠTUDIJ PRIMEROV IZBRANIH DRŽAV

Na rezultate mednarodne raziskave pismenosti so se države najpogosteje odzivale tako, da so oblikovale vrsto ukrepov in priporočil za zviševanje ravni pismenosti in izobraženosti prebivalstva. Temeljna vprašanja na katera skušajo odgovoriti državne politike na tem področju so: Kateri so namen in cilji izobraževanja za izboljšanje pisnih spretnosti odraslih? Katerim ciljnim skupinam je predvsem namenjeno izobraževanje za zviševanje ravni pismenosti? Kako motivirati tiste, ki so tovrstnega izobraževanja najbolj potrebni? In kakšne ukrepe mora sprejeti država za izboljševanje stanja na tem področju? Ta vprašanja so med

seboj povezana odgovori pa so v veliki meri odvisni od vrednostnih sistemov, družbene ureditve, polarizacije prebivalstva, finančnih možnosti itn.

V nadaljnjem besedilu bomo prikazali kakšne ukrepe so sprejele nekatere države za izboljševanje stanja pismenosti prebivalstva ter, kjer je bilo to mogoče, prikazali finančne aranžmaje za uresničevanje teh ukrepov. Posebno pozornost bomo namenili: opredelitvi problemov in postavljanju ciljev; opredeljevanju ciljnih skupin; pričakovanim rezultatom; nosilcem strategije in njihovim pristojnostim; trajanju ukrepov in financiranju izobraževalne dejavnosti. Predstavljeni so predlogi in izkušnje za zviševanje ravni pismenosti v petih izbranih državah, in sicer v Veliki Britaniji, na Irskem, ZDA, v Avstraliji in na Nizozemskem.

1. Strategija za dvigovanje ravni pismenosti v Veliki Britaniji

Kljub dolgi tradiciji izobraževanja odraslih je Mednarodna raziskava pismenosti pokazala manj optimistično sliko stanja, saj je približno petina prebivalstva v državi izkazovala slabe pisne spretnosti na področju besedilne pismenosti, precejšnje pa so bile tudi težave z obvladovanjem računskih spretnosti. Kmalu po objavi rezultatov je britanska vlada ustanovila poseben odbor poznan pod imenom **Moserjeva skupina za pripravo strategije za dvigovanje ravni pismenosti**, ki je pripravila dokument z naslovom **Moserjevo poročilo** (Moser, 1999)²⁵. Vodilno načelo dokumenta je, da izkorenini slabo pismenost prebivalstva. V praksi pa to pomeni zmanjševanje števila odraslih z neustreznimi pisnimi spretnostmi za 3.5 milijonov do leta 2010. Tako zastavljen cilj nalaga vključevanje 20% odraslih z neustrezno besedilno pismenostjo in 40% odraslih z nezadostnimi računskimi spretnostmi v programe izobraževanja. Uresničevanje le-tega pomeni omogočiti odraslim z nezadostnimi spretnostmi, da izbirajo med programi, ki najbolj ustrezajo njihovim potrebam, odgovornostim in življenjskemu stilu; ponuditi kakovostno ocenjevanje znanja, svetovanje in vodenje; omogočiti pridobivanje spretnosti, ki bi odraslim zagotovili učinkovitejšo opravljanje dela in družinskih vlog, uspešnejše sodelovanje v družbi in individualni razvoj; ovrednotenje znanja ter motiviranje za učenje.

Ukrepi strategije so namenjeni vsem odraslim, ki ne dosegajo določenega standarda pismenosti in so lahko zato deležni brezplačnega izobraževanja. V središču pozornosti britanske strategije sta: skupina odraslih, ki dosega le 1. raven pismenosti in ima resne učne težave, ter priseljenci, katerim angleščina ni materni jezik. Za zmanjševanje števila odraslih z neustreznimi pisnimi spretnostmi predlaga Moserjeva skupina sledeča priporočila.

Povečati število odraslih v programih izobraževanja. Uresničevanje tega ukrepa je med drugim odvisno od ustrezne ponudbe izobraževalnih programov, večjega dostopa do informacij, svetovanja in vodenja. Za zviševanje participacije se v Strategiji predlaga organiziranje Nacionalne promocijske kampanje. Ta naj bi temeljila na skrbno izdelani marketinški segmentaciji ter bila usmerjena k animiranju specifičnih ciljnih skupin odraslih, ki so izobraževanja najbolj potrebni. Pri promoviranju učne dejavnosti imajo središčno vlogo mediji: državne in zasebne neodvisne radijske in televizijske postaje, tisk ter marketinške agencije. Pomemben posrednik informacij je tudi Univerza za industrijo (angl. University for

²⁵ Skupina je dobila naziv po imenu vodje, ki je bil Sir Claus Moser.

Industry) in cela mreža agencij, namenjenih potrošnikom, brezposelnim, invalidom in drugim ciljnim skupinam državljanov, kot so: svetovalna pisarna za državljane (angl. Citizens Advice Bureaux), klubi dela, profitne agencije, rehabilitacijska središča, kulturne socialne in delodajalske ustanove. Za doseganje odraslih z najnižjim socio-ekonomskim statusom se načrtuje angažiranje agencij, ki delujejo na regionalni ravni (zavarovalnice, delavska stranka). Le-te naj bi imele neposredni stik s potencialnimi udeleženci izobraževanja ter ponujale storitve na individualni ravni. Za doseganje ustrezne kakovosti storitev in promocijske dejavnosti naj bi vlada ponudila finančno pomoč ter zagotovila ustrezno informiranje, svetovanje in vodenje.

Za izboljšanje ponudbe izobraževalnih programov se v Strategiji predvideva oblikovanje dodatnih programov za mlajše odrasle med 16-tim in 19-tim letom starosti, ki imajo skromne temeljne spretnosti (pobuda: Vlaganje v mlade ljudi ali angl. Investing in young people), programov za brezposelne, ki ne dosegajo druge ravni pismenosti, in dodatnih programov za zaposlene, družinske člane in druge prebivalce s skromnimi pisnimi dosežki.

V sklopu posebnih ukrepov za izobraževanje in usposabljanje brezposelnih (angl. New Deals) se brezposelni lahko udeležijo intenzivnega usposabljanja za pridobivanje temeljnih spretnosti takoj po podpisani pogodbi z njihovim osebnim svetovalcem.

Z analizo je bilo dokazano, da višja raven pismenosti prispeva k manjši odsotnosti z dela, večji učinkovitosti zaposlenih ter nižji fluktuaciji. Brezplačno svetovanje delodajalcem o učinkovitejši organizaciji usposabljanja, vodenja in ocenjevanja ter razvijanje programov za doseganje višjih kvalifikacij in dosežkov je nedvomno korak k uresničevanju tega cilja. Predlagana priporočila za zviševanje ravni pismenosti zaposlenih pa so: ustanovitev Sklada za razvoj temeljnih spretnosti delovne sile (angl. Workplace Basic Skills Development Fund), iz katerega se nenehno vloga v usposabljanje zaposlenih za pridobivanje temeljnih spretnosti ter pokrivajo stroški za izobraževanje najmanj izobraženih zaposlenih enkrat v tednu za obdobje do 13 tednov; dopolnitev koncepta standarda Vlagatelji v ljudi (angl. Investors in People), ki predpostavlja sprotni preizkus temeljnih spretnosti zaposlenih; posebne spodbude odraslim, ki so uspešno končali usposabljanja za pridobivanje temeljnih spretnosti, za dodatno izobraževanje v sestavi prvega milijona učečih se pri projektu Individualni izobraževalni račun; ter razvoj dodatnih podpornih mrež in drugih ukrepov za dvigovanje temeljnih spretnosti zaposlenih.

Za ciljno skupino družine z majhnimi in šoloobveznimi otroki priporoča: uvajanje programov družinske pismenosti v predšolskih in osnovnošolskih ustanovah v vseh izobraževalno prikrajšanih območjih do konca leta 2002; Agencija za pridobivanje temeljnih spretnosti (angl. Basic Skills Agency) pa naj bi nadaljevala z razvijanjem in evalviranjem novih modelov družinske pismenosti. Za sofinanciranje izobraževanja staršev šoloobveznih otrok je ustanovljen poseben sklad (angl. Standards Fund).

Za potrebe prebivalcev posameznih regij z nezadostnimi pisnimi spretnostmi ponuja Strategija lokalni akcijski načrt. Ta naj bi imel mehanizme za prepoznavanje naraščajočih lokalnih potreb. Na nacionalni ravni pa se presoja primernost lokalnih akcijskih načrtov za dvigovanje temeljnih spretnosti prebivalstva in zagotovi sredstva za njihovo izvajanje.

Poleg primarne vloge, ki jo ima država pri spodbujanju dodatne programske ponudbe, nalagajo priporočila pomembne naloge tudi drugim subjektom, npr. sindikalnim organizacijam, Univerzi za industrijo in visokošolskim ustanovam. Sindikati naj bi v prvi vrsti zagotovili programe za pridobivanje temeljnih spretnosti njihovih članov, delodajalcem priskrbeli usposabljanje svetovalcev, njihovo izobraževanje pa naj bi podprli s sredstvi Sklada za razvoj temeljnih spretnosti na delovnem mestu (Workplace Basic Skills Development Fund). V skladu s priporočili Strategije naj bi bile temeljne naloge Univerze za industrijo, da zagotovi dostop do programov, vodenje in pomoč pri pridobivanju temeljnih spretnosti udeležencev, ki imajo manj kot 2. raven pismenosti, da pripravi multimedijska gradiva za pridobivanje temeljnih spretnosti pri posebnih ciljnih skupinah. Vloga kolidžev (vse vrste srednješolskega izobraževanja za mladino) naj bi bila osredotočena na ocenjevanje predznanja in spretnosti vpisanih, za potrebe tistih, ki izkažejo neprimerne spretnosti pa predvidevajo organizacijo ustreznih programov.

Zviševanje kakovosti učenja je naslednji vsebinski sklop Moserjevega poročila. Ta predvideva v prvi vrsti vključevanje treh nacionalnih teles z nadzorno vlogo, in sicer Sklad za financiranje nadaljnjega izobraževanja (FEFC - Further Education Funding Council), Urad za standarde v izobraževanju (OFSTED - Office for Standards in Education), Odbor za tehnične standarde (TSC - Technical Standards Committee), ki skupno pripravijo delovni okvir z jasnimi in transparentnimi kriteriji. V skladu s kriteriji za pridobivanje temeljnih spretnosti mora biti posameznik dobro seznanjen s tem, kaj se od njega pričakuje in kakšni naj bi bili učinki programa. Do leta 2002 pa naj bi bili vsi programi za zagotavljanje temeljnih spretnosti prilagojeni novemu nacionalno usmerjenemu okviru standardov kakovosti, kar je pogoj za njihovo financiranje.

K zagotavljanju kakovosti sodi tudi usposabljanje učiteljev, ki naj bi bili dodatno usposobljeni za posredovanje bralnih in računskih spretnosti odraslim. Agencija za razvoj temeljnih spretnosti (Basic Skills Agency) in Nacionalna organizacija za usposabljanje učiteljev v nadaljnjem izobraževanju (FENTO - Further Education National Training Organisation) pa bosta pripravili dodatne kvalifikacije za poučevanje temeljnih spretnosti. Temu se pridružuje tudi usposabljanje za delo s sodobno informacijsko in komunikacijsko tehnologijo.

Pomembna sestavina strategije je oblikovanje nacionalnega kurikuluma za dvigovanje ravni pismenosti. Temu se mora prilagoditi tudi nacionalni sistem kvalifikacij. Sedanje (obstoječe) kvalifikacije morajo biti preoblikovane tako, da bi zadostile novim nacionalnim standardom. Prilagajanje velja tudi za mehanizme preverjanja znanja in spretnosti, ki upoštevajo prenovljene standarde.

Za uresničevanje nacionalne strategije je Vlada organizirala nov odbor. Njegova naloga je, da poveže vsa ministrstva v prizadevanju za doseganje višje pismenosti, s čimer je omogočena medsektorska podpora ukrepom in programom za višjo pismenost. Pri koordinaciji projekta ima bistveno vlogo Agencija za razvoj temeljnih spretnosti. Le-ta svetuje partnerjem pri pripravi akcijskega načrta, promovira in širi primere dobre prakse, spodbuja strokovni razvoj učiteljev, razvija programe za dvigovanje temeljnih spretnosti na nacionalni ravni, ocenjuje napredovanje ciljnih skupin in vsako leto pripravi elaborat o doseganju ciljev in o tem poroča vladi. Delovanje Agencije je neodvisno in ključno za ohranjanje in dvigovanje standardov v izobraževanju za razvoj temeljnih spretnosti.

Za uresničevanje nacionalne strategije na lokalni ravni je zadolženo partnerstvo subjektov vseživljenjskega učenja. Le-to združuje posameznike, zadolžene za razvijanje temeljnih spretnosti v lokalnem okolju. Delovanje lokalnega partnerstva je določeno z Akcijskim načrtom.

Temeljni vir financiranja izobraževanja za dvigovanje ravni pismenosti ima Sklad za financiranje nadaljnjega izobraževanja. Sledijo še državna loterija, evropski socialni sklad, zapori, t. i. druge vladne pobude, sklad za družinsko pismenost in regijski sklad za učenje odraslih, a njihova vloga je bistveno manjša. Povprečni stroški izobraževanja na posameznika so 750 funtov na leto, vlaganje v tovrstno izobraževanje pa narašča sorazmerno s številom udeležencev. To pomeni, da se bo financiranje povečalo iz 180 milijonov funtov leta 1997/98 na 350 milijonov funtov leta 2001/2002 ter 680 milijonov funtov leta 2005/2006. Dolgoročno prizadevanje britanske vlade je, da se poleg sedanjih virov financiranja pridobijo tudi sredstva iz drugih virov.

Za evalvacijo uspešnosti uresničevanja nacionalne strategije poteka sprotno raziskovalno delo, v sklopu katerega se oblikuje in obnavlja baza podatkov.

2. Predlogi za dvigovanje ravni pismenost v Združenih državah Amerike

Že v zgodnjih devetdesetih letih je nacionalno združenje za upravljanje (angl. National Governors Association) izpostavilo šest temeljnih ciljev državnega razvoja. Med cilji je tudi ta, da bo do leta 2000 vsak prebivalec ZDA pismen ter da bo imel znanje in spretnosti, ki so pomembne za tekmovanje v globalnem gospodarstvu in družbi kot tudi za uresničevanje pravic in odgovornosti državljanov. V tem obdobju je bil sprejet tudi Državni zakon o pismenosti, s čimer so se povečala vlaganja države v to področje. Kljub temu je nekaj let kasneje izvedena raziskava o pismenosti (1993) pokazala, da precejšnji del Američanov nima ustreznih pisnih spretnosti in da se ameriška družba še vedno ni resnično spoprijela z reševanjem problema slabe pismenosti na zvezni, državni in lokalni ravni. Izhajajoč iz takega stanja je Nacionalni inštitut za pismenost (angl. National Literacy Institute) opredelil znanje in spretnosti, ki so pomembne za aktiviranje vloge državljanov v skupnosti z imenom **Opremljeni za prihodnost: ogrodje in standardi** (angl. Equipped for the Future; Framework and the Standards). Gradivo je namenjeno učiteljem in učencem, ki si prizadevajo doseči te standarde. Leta 2000 je bil v ZDA organizirana Vsenacionalna konferenca za pismenost (angl. National Literacy Summit, 2000), kjer je bil oblikovan **Akcijski načrt za zviševanje pismenosti**, pripravljen je bil pa tudi dokument Načrt za uveljavljanje bolj izobraženega naroda (angl. Blueprint for Creating a More Literate Nation). Dokument izraža prizadevanja gospodarske, državne, izobraževalne sfere in civilne družbe za izboljševanje pisnih spretnosti prebivalstva v ZDA. Njegov namen je, da podpre zviševanje ravni pismenosti odraslih, doseganje boljših izobrazbenih dosežkov mlajših odraslih, povečevanje zaposlitvenih možnosti prebivalcev, ki so na dnu hierarhične lestvice, višjo kakovost življenja, večjo varnost v lokalnih skupnostih in večjo gospodarsko fleksibilnost.

Dolgoročni cilj prizadevanja za zviševanje pismenosti je, da se bodo do leta 2010 ZDA uvrstile med najbolj pismene narode v svetu. Po zgledu Švedske, ki je država z najvišjo stopnjo pismenosti prebivalstva, so ZDA zastavile cilj, da do konca leta 2010 70% celotne populacije

doseže vsaj tretjo raven pismenosti. Oblikovan je tudi akcijski načrt za pismenost odraslih, njegova prioriteta področja pa so: boljša kakovost izobraževalnih storitev za potrebe odraslih, lažji dostop do teh storitev in zagotavljanje sredstev za uresničevanje višje kakovosti ter dostopa.

Ciljno skupino sestavljajo vsi prebivalci ZDA, ki ne dosegajo tretje ravni pismenosti. Po podatkih ameriških raziskav so to odrasli, ki ne iščejo novega znanja in spretnosti. Njihove značilnosti so poleg neustrezne ravni pismenosti tudi bivanje v regijah z najmanj razvitimi izobraževalnimi storitvami, pomanjkanje časa za izobraževanje, ta populacija pa se srečuje tudi z ovirami, kot so težave s prevozom in z otroškim varstvom. Središčne teme in programi v konceptu ameriškega predloga za doseganje višje pismenosti so: programi pismenosti za potrebe dela (angl. workplace literacy), programi družinske pismenosti, (angl. family literacy) programi za odrasle, katerim angleščina ni materni jezik, in programi za odrasle z učnimi težavami. Za uresničevanje ciljev dvigovanja ravni pismenosti prebivalstva v ZDA je skupina ekspertov predlagala devet prioritarnih ciljev in spremljajočih akcijskih korakov.

1. Upoštevanje učnih potreb pri oblikovanju programov. Gre za t. i. »bottom up« pristop oz. upoštevanje pobud tistih, ki se učijo na vseh stopnjah in v vseh vrstah izobraževanja. To bi uresničili, če bi pritegnili odrasle, ki se učijo k odločanju in svetovanju v izobraževalnih ustanovah, ocenjevali mnenje udeležencev o kakovosti programa sproti in po končanem programu ter s spodbujanjem neformalnega sodelovanja odraslih pri svetovanju.
2. Ohranjanje in povečevanje dostopnosti programov. Višja odprtost in dostopnost do izobraževanja je odvisna od: tehnično-tehnološke podpore, ki naj bi bila zagotovljena vsem udeležencem, boljše kakovosti storitvenih dejavnosti (prevoz, varstvo otrok) in kvalitete ter kvantitete informacij, posredovane na prijazen in enostaven način za udeležence.
3. Zviševanje kakovosti poučevanja in programov v organizacijskem in programskem smislu. Za kvalitetnejšo izvedbo pouka je predlagano: bolj fleksibilen način dela in ponudba raznovrstnih metod ter oblik posredovanja znanja in spretnosti (izobraževanje na daljavo, učenje preko računalniških programov, radijskih in televizijskih oddaj). Pomembno je, da se uskladi čas izvedbe izobraževanja z delovnim in življenjskim ritmom odraslega ter zagotovi druge podporne storitve ob izobraževanju, npr. omogočanje učenja v različnih okoljih, v izobraževalnih ustanovah, na domu, pri delu. Izboljševanje kakovosti programov in poučevanja poudarja predvsem sprejemanje standardov kakovosti, prilagajanje ciljev programa ciljem tistih, ki se učijo, usklajevanje sistema izobraževanja odraslih s sistemom izobraževanja otrok in mladine ter razvijanje sistema ocenjevanja, ki bo ugotavljal napredovanje v primerjavi z ravni spretnosti in znanja odraslih ob začetku izobraževanja.
4. Za zviševanje kakovosti je ponudnikom izobraževanja treba zagotoviti dostop do državnega in zveznega sistema financiranja. Večji delež državnega financiranja (sofinanciranja) izobraževanja bo raznovrstnim ponudnikom izobraževalnih storitev odprl prostor za sodelovanje. Boljša kakovost pa pomeni tudi večja vlaganja v odrasle z nižjimi pisnimi spretnostmi, kar po izračunih predvideva 3.000 dolarjev na posameznika za zviševanje pismenosti na ustrezno raven.
5. Zagotavljanje stalnega strokovnega razvoja andragoških kadrov bo omogočilo nenehno napredovanje ter posodabljanje znanja in spretnosti. Učitelje odraslih je treba seznaniti s primeri dobre prakse, z najnovejšimi raziskavami na tem področju in jih usposobiti za delo s sodobno tehnologijo. Dodatno usposabljanje in izpopolnjevanje je treba zagotoviti ne le

učiteljem s polnim delovnim časom, temveč vsem, ki delajo s prebivalstvom, ki izkazuje nižje pisne dosežki, učiteljem s polovičnim delovnim časom in prostovoljcem. Formativna in sumativna evalvacija doseganja ciljev izobraževanja sta pomemben indikator pripravljenosti učiteljev za delo z omenjeno ciljno skupino.

6. Združevanje tehnološkega razvoja z naraščajočim dostopom do izobraževalnih programov, s profesionalnim razvojem učiteljev in višjo kakovostjo poučevanja. Dopolnjevanje in sinergijski pristop med tehnološkimi dosežki in izobraževalnim procesom sta že dolgo časa bolj ali manj prisotna. Toda raziskave so pokazale, da bi bili učinki uporabe sodobne tehnologije še večji, če je le-ta ustrezno promovirana, prilagojena programom in načinom dela ter zmožnostim odraslih z nižjimi pisnimi spretnostmi.
7. Spodbujanje partnerskega sodelovanja med ponudniki izobraževanja za razvoj temeljnih spretnosti in znanja v državi ter organizacijami na lokalni ravni, ki organizirajo izobraževanje odraslih in programe za razvoj pismenosti. Ta partnerstva so lahko dolgoročna ali kratkoročna, kombinirajo delovanje javnega in zasebnega sektorja in se oblikujejo na enem ali več podobnih ali različnih področjih. V gradivu je še posebej izpostavljeno prizadevanje za partnerstvo z delodajalci, ki naj bi si prizadevali za doseganje večje pismenosti na delovnem mestu. Partnerjem je treba omogočiti sodelovanje že pri oblikovanju programa – le tako bo zagotovljeno upoštevanje njihovih interesov.
8. Spodbujanje raziskovalne dejavnosti, ki bo ocenjevala stanje in razvoj pismenosti v državi ter predlagala konstruktivne spremembe na tem področju. Raziskovalna dejavnost mora biti povezana s prakso. Učinkovito raziskovanje zahteva sprotno posodabljanje baz podatkov in čim širšo diseminacijo rezultatov.
9. Razvijanje sodobnih komunikacijskih pristopov za doseganje višjih pisnih dosežkov. Informiranje v širšem smislu se nanaša na zviševanje družbene zavesti o pomenu pismenosti, v ožjem smislu gre za informiranje ciljnih skupin z možnostmi za zviševanje pismenosti. Akcijski koraki za boljšo komunikacijo se nanašajo na oblikovanje strategije, ki vključuje rekrutiranje ključnih oseb (državnih uslužbencev, poslovnih in sindikalnih predstavnikov, županov, vodij ustanov in združenj), ki pripomorejo k boljšemu imidžu izobraževanja odraslih in lahko organizirajo masovne kampanje za vlaganje v pismenost odraslih.

Izkušnje in sedanja praksa v ZDA opozarjata, da zdajšnji sistem financiranja ni naklonjen predlaganim rešitvam za premostitev problema pismenosti. Zvezna in državne vlade so temeljni vir financiranja programov izobraževanja za pridobivanje temeljnih spretnosti in njegove infrastrukturne pogojenosti. Za odpravljanje finančnih ovir so v Akcijskem načrtu predlagane spremembe v zvezni in državni zakonodaji. Te se nanašajo na večje davčne spodbude delodajalcev za vlaganja v razvoj temeljnih spretnosti zaposlenih, oblikovanje zveznega in državnih skladov za izobraževanje odraslih med 16-tim in 21-tim letom starosti, sofinanciranje ocenjevanja znanja in spretnosti, spodbujanje zasebnega sektorja za večja vlaganja v vseživljenjsko učenje in dodatna finančna pomoč tistim, ki izobraževanja najbolj potrebujejo.

Predlogi vsenacionalne konference in predstavljeni dokument pa so odprta za nadaljnje spremembe in dopolnitve. Za pridobivanje povratnih informacij, širšo diseminacijo predlogov in ocenjevanje učinkovitosti Akcijskega načrta se predvidevajo regionalna srečanja in konference, ki jih pripravljajo nacionalne organizacije za dvigovanje pismenosti, srečanja

na temo doseganja višjih pisnih dosežkov in večje angažiranje strokovnjakov za reševanje tega problema. Za izvedbo Akcijskega načrta naj bi bil odgovoren Nacionalni inštitut za pismenost.

3. Nacionalni program za zviševanje ravni pismenosti na Irskem

Izsledki Mednarodne raziskave o pismenosti (1997) so bili na Irskem temelj za oblikovanje **Nacionalnega programa za pismenosti odraslih (angl. National Adult Literacy Programme)**. Ta je bil objavljen v Beli knjigi o izobraževanju odraslih in obsega obdobje 2000 – 2006. S sprejemanjem tega dokumenta postane izziv, ki ga ponuja zviševanje ravni pismenosti prebivalstva, osrednji segment vladne politike izobraževanja odraslih. Skozi vrsto sprejetih ukrepov in skozi povečano investiranje v izobraževanje za dvigovanje pismenosti skuša vlada zagotoviti sistem za reševanje problema slabe pismenosti v državi. To konkretno pomeni vključevanje vseh prebivalcev z najnižjo ravno pismenosti v izobraževanje oz. povečevanje števila vključitev v izobraževalne programe že pred začetkom Nacionalnega programa, in sicer s 5000 odraslih v letu 1997 na 13.000 v letu 2000.

Začetni korak je bil ustanovitev Sklada za razvoj pismenosti odraslih (angl. Adult Literacy Development Fund), iz katerega se financirajo pilotni projekti za preizkušanje modelov in inovativnih pristopov za informiranje na tem področju. Namen teh projektov je ustvarjanje družbene zavesti in pomoč tistim, ki izobraževanje najbolj potrebujejo, izgradnja infrastrukture ter oblikovanje fleksibilnih mehanizmov posredovanja znanja in spretnosti.

Nacionalni program predvideva povečevanje vlaganja v dvigovanje pismenosti, in sicer z 0.85 milijona funtov leta 1997 na 7.825 milijonov leta 2000 ter 0.96 milijona funtov za razvoj programov. Zelena knjiga (angl. Green paper) priporoča povečevanje vlaganja na vsaj 10 milijonov funtov letno, kar bi pokrilo stroške izobraževanja 15.000 odraslim letno. Za uresničevanje zastavljenih ciljev predvideva irski nacionalni program vrsto ukrepov, ki segajo od promocije programa, zagotavljanja ustrezne ponudbe, partnerskega sodelovanja pa vse do evalvacije njegovih učinkov.

Ustrezna medijska pokritost je vsekakor prvi korak k informiranju prebivalstva o ciljih in učinkih programa. Za obveščanje različnih ciljnih skupin pa izvajalci programa izkoriščajo možnosti, ki jih ponujajo državne in zasebne radijske in televizijske postaje, tisk ter distribucija brošur in letakov v najrazličnejših izobraževalnih, kulturnih, religioznih in socialnih ustanovah, da bi tako navezali stike s potencialnimi udeleženci.

Izboljševanje izobraževalne ponudbe je naslednje priporočilo. Le-to se nanaša na boljšo organizacijo dejavnosti kot tudi na večjo vsebinsko pestrost. Vpeljujejo se namreč novi programi za razvoj družinske pismenosti, za izobraževanje priseljencev, brezposelnih in najmanj izobraženih v lokalnem okolju. Na vladni ravni je bila ustanovljena medsektorska komisija za zviševanje pismenosti brezposelnih. Ciljni skupini brezposelnih pa je namenjen tudi ukrep Povezovanje ukrepov usposabljanja (Bridging Training Measures), ki je sestavni del akcijskega načrta Zavoda za usposabljanje in zaposlovanje (angl. Training and Employment Authority). Gre za vključevanje dolgotrajno brezposelnih v programe temeljnega usposabljanja. Da se čim bolj prilagodijo ritmu življenja in obveznostim odraslih,

pa se v Nacionalnem programu predvideva jutranji, popoldanski in večerni pouk, ustanavljanje središč za samostojno učenje, individualno ter skupinsko delo. Učitelji, ki vodijo izobraževanje za dvigovanje pismenosti, so na Irskem deležni posebnega usposabljanja. Za doseganje večje kakovosti ponudbe se v nacionalnem programu predvideva sodelovanje tako z obstoječo mrežo nacionalnih ponudnikov in socialnih partnerjev, lokalnih agencij za zaposlovanje, partnerskih združenj, zdravstvenih ustanov, skupin v lokalnem okolju, šol in knjižnic kot tudi sodelovanje z mednarodnimi organizacijami in partnerji iz Severne Irske, Španije, Velike Britanije.

Prioritetne naloge Nacionalnega programa za pismenost odraslih za obdobje do leta 2006, so: povečevanje števila udeležencev z nezadostnimi pisnimi spretnostmi v programe za pridobivanje temeljne izobrazbe in zviševanje vlaganj v ta namen; višja kakovost storitev in razvoj kriterijev za ocenjevanje učinkov; večja fleksibilnost programov in medinstitucionalne povezanosti. V središču pozornosti so skupine najmanj izobraženih, in sicer: brezposelni, moški, ki se redkeje udeležujejo programov za povečevanje pismenosti, skupina kmetov in druge deprivilegirane skupine z nižjimi bralnimi spretnostmi, kot so brezdomci in begunci. Očitna je tudi ekspanzija ukrepov za razvoj pismenosti na delovnem mestu. Nacionalna agencija za razvoj pismenosti odraslih (angl. NALA – National Adult Literacy Agency) je namreč usposobila precejšnje število učiteljev za zviševanje pismenosti zaposlenih.

Med prednostnimi nalogami je tudi navezovanje stikov s kulturnimi ustanovami, predvsem knjižnicami v sklopu projekta »Pravica do branja – razvoj partnerskih strategij«.

Za zviševanje pismenosti posega irski nacionalni program tudi v obdobje rednega šolanja. Spodbujanju bralnih in računskih spretnosti v kontekstu strategije vseživljenjskosti učenja je namenjen Program za napredovanje in prijaznost (angl. Programme for Prosperity and Fairness 2000). Za izboljševanje temeljnih spretnosti dijakov v času rednega izobraževanja se v Programu predlaga:

- Dostop do servisnih storitev, ki ponujajo pomoč vsem osnovnim in srednjim šolam; posebna pozornost za boljši dostop do storitev velja še posebej na manj razvitih območjih, ki imajo svojega koordinatorja;
- izboljševanje svetovalne ponudbe v skladu s priporočili ekspertne skupine;
- ustanavljanje Nacionalne službe za izobraževanje psihologov (angl. National Educational Psychological Service) in sprejemanje zakonodaje, ki bo zahtevala podaljševanje let šolanja; skupina psihologov naj bi spremljala osip ter ponujala strokovno pomoč šolam in družinam;
- določitev kazalnikov na evropski ravni, ki bi zagotovili večjo primerljivost znanja in spretnosti petnajstletnikov za potrebe dela;
- boljše sofinanciranje šolskih knjižnic, s 5 milijonov funtov leta 1998 na 6.5 milijonov funtov leta 1999.

Nacionalni razvojni program je leta 1999 zagotovil 11.75 milijonov funtov za usklajevanje ukrepov za razvoj pismenosti. Ti so namenjeni sofinanciranju kampanje za ozaveščanje, promociji nacionalne pobude, razvoju učinkovitosti šolskega delovanja, razvoju podpore za sodelovanje med domom, šolo in lokalno skupnostjo, pripravi učnih gradiv ter spremljanju razvoja pismenosti pri mladih.

Za spodbujanje pridobivanja in ohranjanja pismenosti načrtuje Nacionalni program dodatne spodbude na lokalni ravni, in sicer: preoblikovanje sheme za podporo pismenosti; organiziranje mednarodnega bralnega posveta; razvoj mednarodnih seminarjev in delavnic; podpora staršem pri razvoju pisnih spretnosti njihovih otrok; razvoj pisnih spretnosti na delovnem mestu; ponujanje posebnih ugodnosti in zniževanje cen pri nakupu knjig ter sprejemanje sistema vaučerjev; sprejemanje tedna knjig in podpiranje organiziranja bralnih poletnih šol ter podpora bralnim pobudam. Za aktiviranje dodatnih virov pri uresničevanju omenjenih pobud se v strategiji predvideva:

- kombiniranje raznovrstnih finančnih shem (npr. sredstva za financiranje pismenosti in temeljnega izobraževanja, sredstva za razvoj pismenosti in izobraževanje brezposelnih);
- programi temeljnega izobraževanja in programi za razvoj pismenosti, ki trajajo vsaj 19.5 ur na teden, se lahko odraslim, ki se učijo, priznajo kot dalj časa trajajoči programi, s čimer jim bo zagotovljeno popolno financiranje izobraževanja;
- oddelek za socialno delo, lokalni razvoj in družino priznava udeležencem v krajših programih pravice, ki pripadajo udeležencem daljših izobraževalnih programov za pridobivanje dela. To olajšuje sodelovanje v programih za individualni razvoj ter omogoča izboljševanje spretnosti za pridobivanje in ohranjanje dela.

Za uresničevanje ukrepov in evalvacijo učinkov poteka enkrat v treh letih raziskava, ki se izvaja na nacionalni ali mednarodni ravni.

4. Nacionalni okvir za dvigovanje ravni angleškega jezika, pisnih in računskih spretnosti v Avstraliji

K državam, ki so se lotile reševanja problematike nezadostne pismenosti prebivalstva relativno kmalu po objavi izsledkov nacionalne raziskave o pismenosti, sodi tudi Avstralija. Že v zgodnjih 90 letih je bila na osnovi rezultatov avstralske nacionalne raziskave o pismenosti sprejeta **nacionalna politika za jezik in pismenost** (angl. Australian Language and Literacy Policy, 1991), ki je vsebovala ukrepe za širjenje izobraževalne ponudbe. Nekaj let kasneje, po objavi rezultatov mednarodne raziskave pismenosti, v kateri je sodelovala tudi Avstralija, je bil pripravljen **nacionalni okvir za dvigovanje ravni angleškega jezika, pisnih in računskih spretnosti** (angl. National Framework of Adult English Language, Literacy and Numeracy Competence). Ta ponuja splošni opis spretnosti, ki naj bi jih imeli prebivalci za lažjo prilagoditev v družbenem okolju. K prizadevanjem države za dvigovanje ravni pismenosti sodi tudi vpeljevanje **systema nacionalnega poročanja** (National Reporting System, 1995) o uspešnosti programov opismenjevanja v sklopu poklicnega izobraževanja in usposabljanja, izobraževanja odraslih ter za pridobivanje podatkov za potrebe trga dela in bivalnega okolja.

V nadaljevanju predstavljamo nekatere značilnosti avstralskega nacionalnega okvirja za dvigovanje ravni angleškega jezika, pisnih in računskih spretnosti. Le-ta je namenjen tistim, katerim manjkajo temeljne spretnosti branja, pisanja in računanja ter prebivalcem Avstralije, katerim angleščina ni materni jezik.

Temeljna cilja tega ukrepa na nacionalni ravni sta:

- da ponudi pomoč pri oblikovanju, posredovanju, ocenjevanju in potrjevanju programov za odrasle, katerim angleščina ni materni jezik, za prebivalce s pomanjkljivimi pisnimi spretnostmi in nezadostno temeljno izobrazbo;
- da spodbudi pridobivanje bralnih, pisnih in računskih spretnosti pri izobraževanju za potrebe industrije ter spodbudi upoštevanje teh spretnosti pri oblikovanju izobraževalnih programov.

Priprava nacionalnega okvirja je bila usklajena na državni in regionalni ravni, pri njenem sestavljanju pa so sodelovali tako strokovnjaki iz agencij za pridobivanje temeljnih spretnosti kot tudi praktiki. Svetovalno so se pri pripravi gradiva udeležili še: oddelek za zaposlovanje, izobraževanje in usposabljanje, oddelek za priseljence in etnične odnose, nacionalno telo za usposabljanje, nacionalno telo za zaposlovanje, izobraževanje in usposabljanje, Avstralski svet za jezike in pismenost, nacionalni svet za poučevanje angleškega jezika in raziskovanje, avstralski svet za pismenost odraslih, Nacionalni inštitut za jezike in pismenost ter državna ustanova za usposabljanje. To pomeni, da so pri oblikovanju nacionalnega okvirja sodelovali vsi subjekti odločanja na področju pismenosti, socialni partnerji in uporabniki programov.

Nacionalni okvir ponuja smernice sodelovanja in komuniciranja v različnih socialnih okoljih. Pri tem razlikuje 6 vidikov komuniciranja: proceduralnega, tehničnega, osebnega, kooperativnega, systemskega in javnega. V središču koncepta je povezovanje med znanjem in spretnostmi posameznika ter njegovim udejstvovanjem v družbi. V gradivu so upoštevane razlike v kulturi pripadnikov različnih etničnih skupin, spola in socio-ekonomskega ozadja, saj so spretnosti vedno kontekstualno determinirane. Hkrati skuša inštrument upoštevati ne le družbeno ozadje, temveč predvsem sodobne spremembe v procesu dela, komuniciranja, tehnično-tehnološkega razvoja idr.

1. inštrument je osnova za razvijanje priznanega učnega načrta na področjih temeljnega izobraževanja odraslih in učenja angleščine za odrasle, katerim angleščina ni materni jezik;
2. zagotavlja vrsto pokazateljev spretnosti, ki se lahko uporabljajo pri poklicnem izobraževanju, pri izobraževanju odraslih, regionalnem in nadaljnjem izobraževanju, izobraževanju priseljencev, omogoča pa tudi primerjavo med učnimi dosežki in standardi znanja, v skladu s prizanim načrtom;
3. zagotavlja natančni opis jezikovnih, bralnih in računskih spretnosti, ki naj bi se upoštevali pri organiziranju usposabljanja v gospodarstvu;
4. določa skupne spretnosti in s tem olajšuje izbiro učne poti, bodisi pri izobraževanju odraslih, izobraževanju v regijah, bodisi pri poklicnem izobraževanju in usposabljanju;
5. programi, ki bodo oblikovani na podlagi standardov nacionalnega inštrumenta, bodo usklajeni na državni in regionalni ravni;
6. evalvacija nacionalnega okvira je pokazala njegovo uporabnost in zanesljivost za pridobivanje podatkov, ki so pomembni pri nacionalnem poročanju.

V sodelovanju s skupino strokovnjakov je bil nacionalni okvir za dvigovanje ravni pismenosti preizkušen, nekoliko spremenjen, njegova uporaba pa je bila legalizirana.

5. Pristop k dvigovanju ravni pismenosti na Nizozemskem

Doseganje čim višje pismenosti prebivalstva je bilo že od nekdanj eno temeljnih področij angažiranja Nizozemskega gibanja za izobraževanje odraslih. Nizozemska je bila ena prvih držav v Evropi, ki je uvedla obvezno izobraževanje, saj je že dolgo časa prevladovalo prepričanje, da je le-to zadosten korak k doseganju univerzalne pismenosti. Kljub temu pa so raziskave v novejšem času pokazale, da določen odstotek odraslih v tej državi ne komunicira učinkovito, da ima težave s pisanjem, pogreša pa tudi nekatere temeljne računske spretnosti, ki jih zahtevata delovno mesto in življenje v družbeni skupnosti. Spremenila se je tudi terminologija »funkcionalne pismenosti«, tako, da se v (Nizozemski) literaturi najpogosteje srečuje pridobivanje temeljnih spretnosti odraslih. Po definiciji, ki jo uporablja Nizozemska zakonodaja, so odrasli, katerim manjkajo temeljne spretnosti, tisti, ki bralnih, pisnih in računskih spretnosti ne uporabljajo na smotrni način za sebe in družbo. Dvigovanju ravni pismenosti odraslih je nizozemska vlada namenila posebno **poglavje za razvoj temeljnih spretnosti in znanja odraslih v Zakonu za izobraževanje odraslih**.

Ukrepi zakona so predvsem namenjeni odraslim v državi, ki imajo nizko formalno izobrazbo, nižje spretnosti pri individualnem in družbenem delovanju, katerim primanjkujejo jezikovne spretnosti ter težje spremljajo in se manj udeležujejo družbenih dogodkov in razvoja. Posebno pozornost namenja zakon deprivilegiranim skupinam, npr. etničnim manjšinam, odraslim z nižjim socio-ekonomskim statusom, tistim z nižjo formalno izobrazbo, mlajšim, ki zgodaj vstopajo na trg delovne sile, brezposelnim in odraslim, ki manj sodelujejo v družbenih dejavnostih.

Načrtovanje izobraževanja za pridobivanje temeljnih spretnosti je v pristojnosti regij. Te pripravijo **letni načrt, ki vsebuje prioritete programe in ponudnike izobraževanja za pridobivanje temeljnih spretnosti**. Ministrstvo za izobraževanje na podlagi ocene inšpekcije določa sredstva za izvedbo te dejavnosti. Višina sredstev se določi vsako leto, na podlagi števila odraslih, etničnih skupin in števila brezposelnih v regiji. Temeljni kriterij za podelitev sredstev je pogodba po urah, kar pomeni, da mora vsaka ustanova opredeliti število ur, namenjenih temu izobraževanju. Največji del sredstev izvajanja programov financira vlada, približno 44% pa lokalne skupnosti.

Vsebina izobraževanja za pridobivanje temeljnih spretnosti se nanaša na: a) pridobivanje jezikovnih, računskih in družbenih spretnosti, b) povečevanje dostopa odraslim za nadaljevanje izobraževanja, c) animiranje in rekrutiranje tistih s pomanjkljivimi spretnostmi branja, pisanja in računanja.

Oblikovanje programov je zelo odprto. Navodila za pripravo programov temeljnega izobraževanja odraslih ponujajo lokalne skupnosti, odraslim, ki se učijo, pa je dana tudi možnost, da sooblikujejo programe. Med najpogostejšimi vsebinami usposabljanja so: uvajalni tečaji pismenosti za priseljence in avtohtone prebivalce, integrirano izobraževanje za pridobivanje temeljnih spretnosti, nizozemščina za tujce in intenzivni tečaji nizozemščine, izobraževanje iz jezikovnih spretnosti za odrasle, katerim je nizozemščina materini jezik, pridobivanje računskih spretnosti, učenje angleškega jezika, družbene spretnosti, usposabljanje, povezano s poklicnim izobraževanjem, ter usposabljanje, ki se ponuja posameznim ciljnim skupinam, npr. starejšim kategorijam, romski skupnosti, mlajšim

odraslim idr. Vsak učitelj mora imeti poklicne kvalifikacije za delo z odraslimi s pomanjkljivimi temeljnimi spretnostmi, pomoč pri usposabljanju učiteljev pa ponujajo inštituti za višje (visoko) izobraževanje, inštituti za socialno delo v sodelovanju z enotami za pridobivanje temeljnih spretnosti. Leta 1987/88 je bilo na Nizozemskem 295 ustanov, ki so ponujale programe za pridobivanje temeljnih spretnosti. V ustanovah dela približno 1000 učiteljev, večina zaposlenih za polovični delovni čas. V 75% omenjenih ustanov pa delajo tudi prostovoljci. Te ustanove se nahajajo bolj ali manj enakomerno po celi državi, približno tretjina ustanov pa je lociranih v regijah, ki imajo manj kot 2000 prebivalcev.

7. Kritični pogled na rešitve v izbranih državah

Strnjen pregled predlogov in ukrepov za dvigovanje ravni temeljnih spretnosti v izbranih državah pokaže, da je v teh državah že splošno sprejet konsenz, da post-industrijska družba, ki poudarja znanje bodisi kot gonilno silo gospodarstva bodisi kot temeljni vir, spreminja prioritete in naravo ravnanja z odraslimi, ki izkazujejo nižje pisne dosežke, in se usmerja v iskanje rešitev učenju in poučevanju po končanem obveznem šolanju.

Zgornja delitev in umestitev držav je zelo posplošena in nam ne pove ničesar o vsebini in ciljih, ki so narekovali navedene rešitve v izbranih državah. Iz tega zornega kota se pokaže, da je treba ravnanje v posameznih državah opazovati iz več vidikov²⁶, in sicer:

- kaj je podlaga za prednostne politike in programe.
- zgornja raven, na kateri so določeni dosežki v pismenosti in temeljnih spretnostih.
- kateri konteksti so vključeni in poudarjeni: družina, lokalno okolje in delovno mesto.
- vključenost ali izločenost programov za imigrante in nekatere marginalne skupine.
- kdo so glavni akterji/ nosilci ukrepov.

Iz teh zornih kotov so ukrepi in predlogi za zviševanje ravni pismenosti v nekaterih državah tarča kritik, raziskovalci in praktiki v izobraževanju opozarjajo, da so neprimerni in neučinkoviti, v nekaterih primerih pomenijo celo nazadovanje v primerjavi s starimi politikami. V nadaljevanju je kratka analiza ukrepov v Avstraliji, ZDA in Veliki Britaniji, ki temelji na zgornjih vidikih. Kot podlago za prednostne politike in programe so v nekaterih državah izpeljali obsežno analizo potreb. V Avstraliji so že v zgodnjih 90ih letih opravili študijo komunikacijskih spretnosti potrebnih za delovna mesta v družbi znanja, na tej osnovi so kasneje razvili izobraževalne programe in predlagali ukrepe. V Združenih državah so pri raziskovanju potreb v veliki meri upoštevali glas učečih se, preučevali so jih v številnih študijah primerov med leti 1994 in 1997. Na tej osnovi so pripravili okvirne standarde, ki jih je leta 200 objavil Nacionalni inštitut za pismenost v že omenjenem gradivu Opremljeni za prihodnost. V Veliki Britaniji pa so kot podlago izbrali t.i. model primanjkljaja (angl. deficit model), ki je označen kot šok/neuspeh pristop in izhaja iz tega, česa vse ljudje ne znajo in zmorejo. Kritike tega pristopa problematizirajo predvsem to, da so načrtovalci strategije izhajali pretežno iz tistega, kar ljudje v testni situaciji (mišljeno je testiranje v sklopu raziskave pismenosti) niso znali narediti pri branju, pisanju in računanju. V primerjavi z

²⁶ Povzeto po Gardener, S. : Adult Literacy in the 21st Century: How Programmes Relate to Policies. V Adults Learning, št. 10, 2001, str. 21-26.

rešitvami v ZDA in Avstraliji, se v primeru Velike Britanije pokaže razkorak med kontekstom aplikacije in uporabo.

Presoja ukrepov v taistih državah iz drugega vidika, ki se nanaša na določeno zgornjo mejo dosežkov v okviru pismenosti, prav tako pokaže razlike med državami. V Avstraliji so kot zgornjo raven določili t.i. sodelovalno kompetenco (angl. collaborative competence), ki je opredeljena na ravni modela kot znak visoke ravni delovanja (tudi storitve), v izobraževanju pa je referenčni model – delovanje brez pomoči in se preverja z zaključnim izpitom. Posebnost ameriškega modela je v tem, da so si prizadevali ovrednotiti programe skupaj z uporabniki/ udeleženci, vrednotenje pa izhaja in upošteva značilnosti življenja ljudi v skupnosti in pričakovanja državljanov. Druga ameriška posebnost je ta, da pri analiziranju potreb niso uporabljali ravni/stopenj kot primarnih deskriptorjev. Šele v naslednji fazi, ko okvirne potrebe operacionalizirajo v standarde, so začeli tudi z določanjem ravni ali stopenj. V veliki Britaniji pa so načrtovalci prednostno obravnavali ravni in njihove opise, pri tem pa je tudi zahtevnost zelo nizko postavljena. V primerjavi z pristopom v ZDA in Avstraliji, je pri predlogih iz Moserjevega poročila razvidno, da so mejniki za področje pismenosti vezani predvsem na začetno izobraževanje mladine. Tako je pismenost tu povsem neustrezno razumljena izključno kot predpogoj. Standardi za pismenost in računstvo so povsem vezani na šole in so drugačni od drugih ključnih spretnosti, saj ne omogočajo prehoda po vertikali navzgor, prav tako niso povezani z ravnmi na področju poklicnih kvalifikacij. Strokovnjaki opozarjajo, da bi morala obstajati možnost, da se vsaj posamezne spretnosti za delo lahko razvija za višje ravni, medtem ko bi bila raven pisnih spretnosti (literacy skills) postavljena nižje. Strokovnjaki opozarjajo, da se razmišljanje o pismenosti kot predpogoju ne bi smelo uveljavljati tudi pri izvajanju izobraževalnih programov, temveč bi bilo treba programe za opismenjevanje v Veliki Britaniji povezati z drugimi programi in politikami (npr. javna dela pri prenavljanju sosesk, programi s področja kulture). V fazi izdelave nacionalne strategije za dvigovanje ravni pismenosti to ni bilo storjeno.

Primerjava upoštevanja kontekstov uporabe pismenosti prav tako pokaže določene razlike med primerjanimi državami. V Avstraliji je povezanost s post-industrijskim delovnim mestom glavni vir za priznavanje kompetenc. Spretnosti za delovno mesto v 21. stoletju so definirali na podlagi analize primanjkljajev spretnosti v populaciji. Ko so načrtovalci politike iz faze poročila želeli preiti v oblikovanje mejnikov, ki bi jih lahko uporabili za analizo nalog ali stopnje usposobljenosti pri posamezniku, so poleg zahtev delovnega mesta upoštevali še kontekst lokalnega okolja in aktivnega državljanstva ter tudi za ta del razvili okvir za najvišjo raven zahtevnosti (5. raven). Strokovnjaki ocenjujejo, da pomeni ta pristop odmik od modela neskončnih preliminarnih programov, namenjenih posebnim ciljnim podskupinam, nadomesti ga namreč struktura referenčnih spretnosti na različnih ravneh. Pomembno pri tem je, da se dosežki ali delovanje lahko razlikujejo v različnih kontekstih, tudi v povezavi z različnimi nalogami in se z njimi ne določa značilnosti posamezne osebe.

V ZDA v veliki meri upoštevajo stališča odraslih o tem, kakšno znanje bi potrebovali, kot je bilo že poudarjeno. Okvirne potrebe po izobraževanju pa so v veliki meri osredotočene na praktično uporabo komunikacije in drugih spretnosti, upoštevajo pa tudi to, kar bi ljudje radi znali in bi potrebovali za to, da bi lahko opravljali svoje državljanske in delovne vloge. Zanimivo je, da so v ZDA besede 'pismenost' in 'temeljno izobraževanje' izginile iz naslovov dokumentov. Prisotne so še v okvirnih opredelitvah potreb, vendar ob drugih ciljnih.

Predvsem pa je pomembno to, da ta okvir vključuje koncept 'namena' ne da bi pri tem jasno izpostavili, da so to tudi cilji učečih se odraslih, katere so preučevali. Deficitni modeli na drugi strani prav tako opredeljujejo družbeni 'namen' (transformacijo delovne sile za potrebe gospodarstva, medgeneracijski prenos spretnosti, izboljšanje participacije in državljske aktivnosti), vendar jih ne zanima, če so to tudi cilji učečih se. Ključni ameriški dokument Opremljeni za prihodnost vsebuje številne študije primerov, na primer skupine brezposelnih udeležencev ali pred kratkim zaposlenih udeležencev, ki so jih povabili pred državni komite, da so pripovedovali o svojih problemih na prehodu iz socialne podpore v slabo plačano službo. Temu pričevanju je sledilo intervjuvanje strokovnih delavcev s področja socialnega varstva o tem, kako oni sprejemajo svoje delo in vsa ta vprašanja so dokumentirana. Analitični okvir bi lahko označili kot 'vloga odraslih' in ne izključno 'komunikacijski sistem za delovno mesto'. Konteksti uporabe so namreč delo, iskanje zaposlitve, skupnost in družina.

Kontekst uporabe v Veliki Britaniji se sicer osredotoča na delovno mesto, družino in državljanstvo, vendar je to povezovanje problematično. Referenca z delovnim mestom je posplošena in ni natančneje analizirana. Kontekst družine je prav tako močno poudarjen, vendar je primarno prizorišče skrb o tem, kaj je tisto, kar se prenaša med generacijami in ne sama praksa pismenosti. Zelo malo je povezav z državljanstvom, kot ključne motivacije za opismenjevanje in za uporabo pisnih spretnosti kot ključne veščine.

Naslednji vidik primerjave je vključenost ali izključenost dvojezičnih udeležencev v programe opismenjevanja, pri čemer se izkaže, da so samo v Veliki Britaniji ločeni programi opismenjevanja za domicilno prebivalstvo in za druge.

In nenazadnje, niti v ZDA niti v Avstraliji se niso obremenjevali s tem, da bi se morali dogovoriti, na kateri teoriji bodo razvijali svoj nacionalni projekt pismenosti. Priznavajo, da je le teh veliko in da vsaka po svoje prispeva k istemu cilju. Za Veliko Britanijo pa je značilen večji pragmatizem in osredotočanje na raziskovalne modele, ki so značilni za novejšo britansko politiko.

Zgornja analiza med drugim pokaže, da si mora vsaka državna politika, ki načrtuje ukrepe za dvigovanje ravni temeljnih spretnosti prebivalstva, poiskati odgovore na zgornja vprašanja, da bo lahko izbrala najbolj ustrezne usmeritve in rešitve.

D. PISMENOST V DOKUMENTIH

Slovenija je v zadnjih letih sprejela nekaj strateško pomembnih razvojnih dokumentov v katerih so upoštevani izsledki nacionalne raziskave pismenosti in udeležbe odraslih v izobraževanju. V nadaljevanju so analizirani trije dokumenti, in sicer Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, Državni razvojni program do leta 2006 in Strategija razvoja trga dela. Navedeni si tisti pomembni poudarki v izbranih dokumentih, ki se nanašajo na izobraževanje odraslih, vseživljenjsko učenje ali dvigovanje ravni pismenosti. V analizo so vključeni tudi nekateri evropski dokumenti, ki vsebujejo cilje in kazalce, katerim bo morala, kot članica Evropske unije, slediti tudi Slovenija.

1. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije

V Strategiji gospodarskega razvoja Slovenije, pomembnem dokumentu, ki ga potrjuje Vlada in sprejema Državni zbor, so znanje, izobraževanje in vseživljenjsko učenje ustrezno opredeljeni: Znanje postaja vse bolj pomemben produkcijski tvorec in dejavnik nacionalne konkurenčnosti, povečanje vlaganj v znanje in človeka pa je nujno potrebno za prehod v na znanju temelječo družbo. Zadostna vlaganja v izobraževanje so pogoj za povečanje konkurenčne sposobnosti gospodarstva (tehnološkega razvoja, razvoja informacijske in storitvene družbe, reforme javne uprave), hkrati pa so pomembna za zmanjševanje sedanjih in bodočih problemov na trgu dela, zmanjševanje socialne izključenosti ranljivih skupin prebivalstva, zagotavljanje pogojev za večjo kakovost bivanja in ustvarjanje socialne povezanosti.

Tudi opredelitev ključnih razvojnih vprašanj na teh področjih dokazuje, da so snovalci Strategije seznanjeni z relevantnimi problemi: Ključna razvojna vprašanja na področju izobraženosti prebivalcev v Sloveniji so nizka vključenost odraslih v izobraževanje, nizek delež odraslih oseb s terciarno izobrazbo v primerjavi z državami EU **ter nizka raven funkcionalne pismenosti. Za slednjo sta značilna neenakomerna razporeditev pisnih spretnosti med prebivalci ter velik vpliv izobrazbe posameznika in njegovih staršev ter starosti na raven teh spretnosti.** Čeprav bi morali, po našem mnenju, stavku nizek delež odraslih oseb s terciarno izobrazbo, dodati (ali ga celo zamenjati) z nizek delež odraslih oseb z dokončano štiriletno srednjo šolo.

Zagotavljanje in izkoriščanje priložnosti in možnosti za doseganje kvalitetne izobrazbe in usposobljenosti za delo in življenje čimvečjemu številu ljudi pa je pravzaprav edini možen odgovor države in posameznika na izzive in tveganja, ki jih prinašajo globalizacija, razvoj informacijske družbe in vključevanje v EU.

Vedno hitrejši tehnološki razvoj povečuje problem usklajevanja med tehnološkimi zahtevami in izobraževanjem, ki ga ni moč obvladovati le z nadaljnjim podaljševanjem vključenosti mladih v začetno izobraževanje. Veliko znanja namreč zastari, še preden je bilo sploh uporabljeno. Zato niti tehnološkega niti zaostanka v ravni izobraženosti prebivalstva ne moremo zmanjševati zgolj s podaljševanjem začetnega izobraževanja in povečevanjem vključenosti mlade generacije v srednje, dodiplomsko in podiplomsko izobraževanje. Zmanjšamo ga lahko le z istočasno večjo vključenostjo odraslih v izobraževanje in uveljavitvijo koncepta vseživljenjskega učenja.

Temeljna znanja, ki zajemajo tudi tako imenovana ključna znanja - znanja in spretnosti komuniciranja, reševanja problemov, skupinskega dela, odločanja, ustvarjalnega mišljenja, računalništva in stalnega učenja, kot tudi socialna znanja in spretnosti - pa omogočajo posameznikom prilagajanje na spreminjajoče se tehnološke in organizacijske *razmere ter mobilnost na trgu delovne sile.*

Izobraževanje in usposabljanje odraslih bo v naslednjih letih ključnega pomena za razvoj sposobnosti prilagajanja, potrebne za uspešno konkurenčno nastopanje na globalnem trgu.

Glede na decentraliziranost informacij o potrebah ekonomskih subjektov je lahko zlasti na področju izobraževanja odraslih svobodna zasebna izbira izobraževalnih programov učinkovitejša od neposredno državno vodenega sistema, zato so zlasti na tem področju smiselne oblike državnega sofinanciranja stroškov izobraževanja, ki prepuščajo izbiro vsebine izobraževanja posameznikom (npr. voucherji oziroma individualni izobraževalni računi ali ustrezni programi aktivne politike zaposlovanja).

Ključni ukrepi na področju izobraževanja so:

- a) *Povečanje celotnih (javnih in zasebnih) vlaganj v izobraževanje in usposabljanje, zlasti na področju izobraževanja odraslih, tudi z uvajanjem individualnih izobraževalnih računov in ustreznih programov politike zaposlovanja;*
- b) *Zagotavljanje kvalitetno izobraževanje in usposabljanje na vseh ravneh izobraževanja. Razvoj sistema certificiranja z načelom pridobivanja javno priznane izobrazbe po različnih poteh. Zlasti na visokošolski ravni povečati fleksibilnost izobraževanja, mednarodno prehodnost in primerljivost rezultatov;*
- c) *Dvig izobrazbene ravni odraslih in uveljavljanje koncepta vseživljenjskega učenja. Razvoj svetovalnih služb za izobraževanje odraslih v vsaki regiji, tudi za izobraževanje za osebne in druge potrebe mimo potreb dela. Usmerjenost ukrepov za spodbujanje vključevanja odraslih v izobraževanje predvsem k brezposelnim osebam, k osebam, ki so nedejavne in imajo odklonilen odnos do izobraževanja, ter k potencialno dejavnim osebam, ki bi se izobraževale, če bi bili izpolnjeni določeni pogoji;*
- d) **Dvig pisnih spretnosti celotnega prebivalstva** ter njihova bolj enakomerna regionalna porazdelitev prek selektivnega sistema financiranja izobraževanja in svetovalnih služb za izobraževanje odraslih v regijah ter prek regionalnih strategij za dvigovanje ravni teh spretnosti in povečanje udeležbe odraslih v izobraževanju;
- e) *Povečanje odgovornosti in motivacije delodajalcev za izobraževanje/razvoj zaposlenih prek raznih mehanizmov (obveznost, da pripravijo dolgoročne in srednjeročne plane izobraževanja zaposlenih, določijo izobraževalne cilje podjetja, organizirajo svetovanje zaposlenim pri izobraževanju, oblikujejo središča za samostojno učenje, medpodjetniške izobraževalne centre).*

2. Državni razvojni program do 2006

Gre za pomemben dokument, za "Instrument, ki integrira razvojne aktivnosti vlade Republike Slovenije in prispeva k njenemu učinkovitejšemu delovanju", kakor je zapisano v njem samem. S stališča meril, ki jih skušamo uveljaviti v predlogu Nacionalnega programa izobraževanja odraslih in v Strategiji za dvigovanje ravni pismenosti, se nam zdi pomembno, da je v tem dokumentu, sicer brez kasnejše navezave na obvezujoče ukrepe, omenjena štiriletna srednješolska izobrazba kot tista, ki omogoča večjo fleksibilnost in zaposljivost:

Podobna zaostajanja starejših generacij (predvsem nad 40 let) pa se kažejo tudi v deležu prebivalstva s končano štiriletno srednjo šolo. Pri starejših od 40 let delež tistih, ki nimajo dokončane srednješolske izobrazbe presega 30%, medtem ko je v razvitih državah ta delež že desetletja pod 25%. Dokončana srednješolska izobrazba pa je šele stopnja, pri kateri lahko govorimo o večji fleksibilnosti in zaposljivosti posameznika.

Dokument govori tudi o pismenosti, slabih rezultatih, ki jih na tem področju dosegamo v Sloveniji in o tem, da ti rezultati razkrivajo zaskrbljujoče dejstvo, da je **kar 70% Slovencev omejenih pri mobilnosti, zaposljivosti in sodelovanju v družbenih procesih**. Vendar ne na tem mestu ne kasneje v dokumentu **ne zasledimo operacionalizacije tega problema**:

Rezultati mednarodne raziskave o pismenosti prebivalcev v starosti od 16-65 let so pokazali, da **se Slovenija uvršča v skupino držav (Poljska, Portugalska, Čile), kjer večina (oz. okoli 70%) prebivalstva ne dosega 3. ravni pismenosti**, ki je ustrezna z vidika mobilnosti, zaposljivosti in sodelovanja v družbenih procesih.

Z vidika uveljavljanja koncepta vseživljenjskega učenja je Slovenija šele na začetku – **samo 33% odraslih je vključenih v različne oblike izobraževanja in usposabljanja**. Sorazmerno skromna pa so tudi vlaganja podjetij v izobraževanje svojih zaposlenih.

Slovenija se, tako kot mnoge druge države, srečuje s problemom prevelikih izgub (osipa in ponavljanj) na vseh ravneh izobraževanja (obveznega osnovnega, srednješolskega, predvsem poklicnega in strokovnega, in po-sekundarnega izobraževanja). Posledica osipa je povečan dotok težje zaposljivih ljudi na trg dela, ki daje vedno manj možnosti delovni sili brez poklicne kvalifikacije. Osip in ponavljanje pomenita izgubo za družbo in posameznike, tako z ekonomskega kot z vidika kakovosti življenja. Mladi, ki zapustijo šolo brez dosežene poklicne kvalifikacije, so bolj izpostavljeni nevarnosti socialne marginalizacije.

Izobraževalna ponudba ne sledi dovolj hitro novim zahtevam po sodobnih pristopih na področju usposabljanja in preusposabljanja aktivnega prebivalstva oziroma pridobivanja certifikatov o poklicni – strokovni usposobljenosti. Izobraževalni programi so še vedno: preveč 'določeni' na nacionalni ravni, zaprti in tradicionalno predmetno, premalo ciljno in problemsko naravnani ter medsebojno povezani; premalo usklajeni s potrebami gospodarskega, družbenega in osebnostnega razvoja (tudi z vidika kulture in ustvarjalnosti, varovanja zdravja in okolja). Na ravni po-sekundarnega izobraževanja ostaja problem nizke prehodnosti med tradicionalno programsko ponudbo in med ravnmi – napredovanja so praviloma možna le vertikalno, horizontalni prehodi so zelo oteženi celo znotraj posamezne univerze.

Na trgu delovne sile se soočamo z izrazito strukturnim značajem brezposelnosti, ki ga označujeta okoli 47% brezposelnih brez poklicne izobrazbe in več kot 60% dolgotrajno brezposelnih. Nadpovprečna stopnja brezposelnosti pa je tudi med invalidi, kot težje zaposljivi se pojavljajo tudi starejši. Visok delež brezposelnih brez poklicne izobrazbe in starejših ter dolgotrajnost brezposelnosti daje brezposelnosti močan element vztrajnosti.

Nujno potrebno povečanje izobraževanja odraslih bo ob razvoju podjetništva ter malih in srednjih podjetij lahko pripeljalo tako do zmanjšanja brezposelnosti kot tudi do povečanja stopnje aktivnosti starejšega prebivalstva. V smeri slednjega so tudi že bile uvedene spremembe pokojninskega in invalidskega zavarovanja v letu 2000.

Programi in aktivnosti razvojne prednostne naloge

Osnovni cilj razvojne prednostne naloge: "izboljšanje zaposljivosti in kakovosti življenja z ustvarjanjem, razširjanjem in uporabo znanja za ekonomski in družbeni razvoj Slovenije" bo dosežen z naslednjimi programi:

1. Zaposljivost in vseživljenjsko učenje,
2. Prilagodljivost podjetij in posameznikov,
3. Zagotavljanje enakih možnosti in socialne vključenosti,
4. Izboljšanje zdravstvenega stanja aktivnega prebivalstva.

Program 1: Zaposljivost in vseživljenjsko učenje

Cilj je zagotoviti stabilno zaposlitveno rast s preventivnim preprečevanjem brezposelnosti in preprečevanjem dolgotrajne brezposelnosti. Cilj tega programa je izboljšati možnosti nezaposlenih z opuščanjem pasivnih ukrepov in podporo aktivnih politik zaposlovanja. Ta program je zasnovan na obstoječih politikah zaposlovanja in teži k izboljšanju kakovosti in vsebine obstoječih programov v Sloveniji. Ukrepi so usmerjeni k zmanjševanju števila nezaposlenih za daljše obdobje in obenem k izboljšanju udeležbe na trgu delovne sile tistih, ki nimajo formalne izobrazbe ter olajšujejo prehod mladih s statusa nezaposlenosti na status zaposlenosti.

V naslednjem odstavku je omenjen dokument Nacionalna strategija izobraževanja, ki pod tem naslovom ne obstaja. Tudi stavek (v krepkem slogu) se nam zdi nekoliko neposrečen saj obravnava koncepta vseživljenjskega učenja z zornega kota trga dela ni ustrezna.

Program bo podprl uresničevanje Nacionalne strategije izobraževanja, ki je bila oblikovana skozi niz aktivnosti od leta 1996. Ukrepi bodo usmerjeni v uveljavljanje koncepta vseživljenjskega učenja in izboljševanje dostopnosti do možnosti učenja v sistemu izobraževanja in poklicnega usposabljanja. Koncept vseživljenjskega učenja pomeni relativno novo razvojno usmeritev, zato bo njegove učinke na trg dela možno zaznati šele v prihodnosti.

V nadaljevanju dokument povzema stališča in usmeritve iz drugih sorodnih dokumentov: Strategija in kazalci na področju izobraževanja kažejo, da se bo morala Slovenija soočiti s precejšnjim številom ovir, preden bo lahko dosegala vidne rezultate na trgu dela. Izobraževanje je proces učenja za delo in sodelovanje v na znanju temelječi družbi skozi vse življenje.

Vseživljenjsko učenje ne pomeni več le tradicionalnega nadaljevalnega izobraževanja, ampak pridobivanje znanj in spretnosti od zgodnje mladosti do pozne starosti, v različnih oblikah formalnega, neformalnega in priložnostnega učenja.

V Sloveniji se v različne oblike izobraževanja in učenja vključuje manj odraslih kot v razvitih državah: po podatkih OECD 2000 znaša delež prebivalcev, starih med 16 in 65 let, ki se po končanem rednem šolanju še izobražujejo, le 31%.

V naslednjih dveh odstavkih lahko preberemo ključna stavka, na katerima bi moral temeljiti tudi operacionalni del dokumenta, to je tisti, ki opredeljuje zagotavljanje sredstev za uresničitev takih zavez:

Za učinkovito uresničevanje koncepta vseživljenjskega učenja bo treba posodobiti izobraževalno infrastrukturo (programe izobraževanja in usposabljanja, učne pristope, metode in okolje) in vsakemu posamezniku zagotoviti možnost pridobitve osnovnih znanj ob usmerjanju in svetovanju, ki bo prilagojeno individualnim potrebam.

Možnosti učenja morajo biti vsem enako dostopne in prilagojene potrebam ter zmožnostim posameznikov na posameznih ravneh. Učenje je treba videti kot pogoj za izboljšanje možnosti napredovanja in razvoj prenosljivih osnovnih znanj.

Delodajalci in delojemalci morajo uvideti, da je učenje skozi vse življenje pogoj za gospodarsko rast, konkurenčnost in družbeno povezanost.

Program je sestavljen iz petih podprogramov:

- a) Izboljšanje zaposljivosti in preprečevanje daljše nezaposlenosti aktivnega prebivalstva
- b) Pospeševanje poklicne mobilnosti in izboljšanje položaja mladih na trgu dela;
- c) Ustvarjanje možnosti za povečanje zaposljivosti.
- d) Razvoj in uvajanje sistemov za spodbujanje vseživljenjskega učenja;
- e) Izboljševanje dostopnosti in spodbujanje vključevanja v aktivnosti vseživljenjskega učenja.

Poglejmo, kaj piše po točkama, ki se nanašata na vseživljenjsko učenje:

- d) Razvoj in uvajanje sistemov za spodbujanje vseživljenjskega učenja

Cilji:

Okrepitev znanstveno-raziskovalnih in razvojnih dejavnosti v podporo uvajanju koncepta vseživljenjskega učenja.

Razvoj novih in inovativnih metod prenosa znanj in spretnosti za učitelje in svetovalce v izobraževanju in usposabljanju mladine in odraslih.

Zagotovitev ustreznega izobraževanja, uvajanja in spopolnjevanja učiteljev, svetovalcev in organizatorjev izobraževanja in usposabljanja mladine in odraslih (prilagoditev sistema in vsebin glede na novo paradigmo učenja in poučevanja).

Izboljšanje načrtovanja, izvajanja in standardov v sistemu vseživljenjskega učenja.

Razvoj sistemov akreditiranja, preverjanja in certificiranja (potrjevanja znanj in spretnosti) v izobraževanju in usposabljanju.

Izboljšanje sistemov za zbiranje podatkov in vrednotenje (evalviranje) rezultatov pobud.

Razvoj, posodobitev in prilagoditev programov izobraževanja in usposabljanja potrebam posameznikov in trga dela.

Širše ciljne skupine so: ustanove, ki (so)delujejo na področjih razvoja, načrtovanja in prenosa znanj.

Podpora bo namenjena strokovnemu razvoju učiteljev, svetovalcev in organizatorjev izobraževanja in usposabljanja; razvoju in posodabljanju podiplomskih in specialističnih izobraževalnih programov; vzpostavljanju partnerstev in mrež na nacionalni in regionalni ravni, ki bi pomagale pri izboljševanju standardov, načrtovanja in izvajanja aktivnosti za prenos znanj ter dostopa do možnosti pridobivanja znanj; razvoju sistemov akreditiranja in

certificiranja; raziskavam in razvoju učinkovitih metod učenja in poučevanja; razvoju kakovostnih sistemov vrednotenja (evalviranja) v izobraževanju in usposabljanju; razvoju in posodabljanju izobraževalnih programov glede na potrebe trga dela in sodelovanja v na znanju temelječi družbi; razširjanju dobrih izkušenj na področju izobraževanja in usposabljanja; izgradnji ustanov za uresničevanje strategije razvoja človeških virov in vseživljenjskega učenja;

e) Izboljševanje dostopnosti in spodbujanje vključevanja v aktivnosti vseživljenjskega učenja

Cilji:

Zagotovitev prijaznega in kakovostnega informiranja o možnostih izobraževanja in usposabljanja mladine in odraslih (na nacionalni in lokalni ravni), izobraževalnega in poklicnega svetovanja.

Zagotovitev dostopa do možnosti izobraževanja in usposabljanja za vse.

Povečevanje in spodbujanje vključevanja v formalne in neformalne oblike izobraževanja ter programe usposabljanja za brezposelne, delodajalce, posameznike in tiste, ki imajo manj možnosti na trgu dela.

Razvoj posebnih pobud za izobraževanje in poklicno usposabljanje, predvsem za izboljševanje jezikovne in informacijske pismenosti, uveljavljanje jezikovnih programov in drugih oblik pridobivanja osnovnih funkcionalnih in socialnih znanj in spretnosti.

Izboljšanje prehajanja med izobraževanjem in delom.

Širše cilje skupine so: posamezniki, ki jim primanjkuje osnovnih znanj in/ali tisti z nižjo izobrazbeno ravni; zaposleni in brezposelni; delodajalci; tisti, ki so opustili šolanje pred pridobitvijo poklicne izobrazbe/kvalifikacije; tisti, ki so šolanje končali, in tisti, ki se vračajo na trg dela.

Podpora bo namenjena informiranju, svetovanju in pomoči na poti do poklica; izobraževanju in usposabljanju za poklic in sodelovanje v družbenih procesih, še posebej tistemu, ki bo usmerjen v izboljševanje pismenosti, znanja jezikov, osnovnih znanj in znanj na področju informacijsko-komunikacijske tehnologije; specializacijam, usposabljanju na področju vodenja in upravljanja (management) in podiplomskem študiju (predvsem v matematičnih vedah, naravoslovju, pedagoških znanostih, komunikologiji, informacijski tehnologiji in tujih jezikih); mehanizmom za spodbujanje vključevanja v izobraževanje in usposabljanje, kot je npr job rotation); učenju na delu; aktivnostim za pripravo na prehod iz izobraževanja v delo.

Program 2: Prilagodljivost podjetij in posameznikov

Cilj:

- Pospeševanje prilagodljivosti podjetij in posameznikov z izboljšanjem ravni znanja delovne sile.

Cilj tega programa je povečanje prilagodljivosti oziroma sposobnosti reagiranja na spremembe v okolju ter konkurenci. Prestrukturiranje gospodarstva in razvoj malih in srednje velikih podjetij zahteva visoko usposobljeno in prilagodljivo delovno silo. Vodstvo in delovna sila morata imeti potrebno znanje, izobrazbo in sposobnosti, da pomagata podjetju

rasti. Podprogram podpira aktivnosti, ki bodo spodbujale vlaganja v razvoj človeških virov v podjetjih, stalno izobraževanje in usposabljanje zaposlenih, povečanje prilagojenosti sistema poklicnega usposabljanja potrebam podjetij in povezovanje izobraževalnih institucij in gospodarstva ter povečanje prilagodljivosti specifičnih skupin na trgu delovne sile (mladi, ženske, prebivalci na podeželju), ki bodo izboljšale kakovost in prilagodljivost, prenos znanj in povezanost izobraževalnega sistema in gospodarstva. Podjetniki morajo imeti ustrezno izobrazbo, da bi zagotovili trajnost novih podjetij.

Program je sestavljen iz dveh podprogramov:

- a) Spodbujanje vlaganja v razvoj človeških virov,
- b) Izboljšanje pogojev in modernizacija organizacije dela.

K a) Spodbujanje vlaganja v razvoj človeških virov

Cilji:

izboljšanje prilagodljivosti podjetij in posameznikov z dvigom ravni izobrazbe delodajalcev in delojemalcev preko izobraževanja in usposabljanja ter prilagoditev sistema poklicnega usposabljanja potrebam gospodarstva;

zagotavljanje podjetniške ustvarjalnosti s izboljšanjem znanja in zmožnosti vodstva na vseh ravneh;

spodbujanje stalnega izobraževanja in usposabljanja zaposlenih in krepitev kadrovske funkcije v podjetjih ob nenehnem strokovnem in osebnem razvoju povezanim z "Vlaganjem v ljudi";

izboljšanje položaja specifičnih skupin brezposelnih na trgu dela z usposabljanjem za samozaposlovanje in razvoj novih poklicev (mladi, ženske, prebivalstvo na podeželju);

uvedba aktivnosti za spodbujanje samozaposlovanja brezposelnih, s posebnim poudarkom na specifičnih ciljnih skupinah.

Ciljne skupine so tako na tem mestu, kot tudi drugje v dokumentu, preveč široko opredeljene, kar onemogoča konkretno naravnano na neko ožjo, točneje določeno skupino, kar bi edino omogočilo opredelitev uresničljivih ukrepov:

Cilje skupine so: zaposleni - ne glede na velikost podjetij, vodstva podjetij, zaposleni na domu, mladi, ženske in tisti s podeželja, ki želijo ustanoviti podjetje.

Zaželeni aktivnosti so naslednje: usposabljanje in izobraževanje zaposlenih, usposabljanje in izobraževanje managerjev; usposabljanje za obladovanje znanj, ki jih potrebujejo zaposleni za prilagajanje novim zahtevam na trgu; uvajanje standarda vlagatelji v ljudi in promocija koncepta učečega podjetja, vzpostavljanje medpodjetniških izobraževalnih centrov in programov poklicnega usposabljanja, mreže in partnerstva, izobraževanje in usposabljanje za podjetništvo podpre za podjetniške forume, podjetniški programi usposabljanja za nove poklice in oblike dela za mlade, ženske in tiste s podeželja, ki želijo ustanoviti podjetje; uveljavljanje zakona o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah z deregulacijo poklicev; spodbujanje mednarodnega povezovanja na področju programov usposabljanja in izobraževanja ključnih kadrov; oblikovanje novih instrumentov za spodbujanje izobraževanja

z ustavljanjem regijskih skladov za razvoj človeških virov, ki bodo ustanovljeni in upravljani kot skupne institucije socialnih partnerjev.

Program 3: Preprečevanje socialne izključenosti in spodbujanje enakih možnosti za vse

Cilji:

Zagotoviti enake možnosti za pridobivanje veščin, ki so potrebne za trajnostno zaposlitev posebno ranljivih skupin prebivalstva;

Odstraniti ovire, s katerimi se soočajo posamezniki in skupine pri integraciji in aktivni vključitvi na trg delovne sile;

Izboljšati zdravstvenega stanja populacije v smislu izboljšanja produktivnosti;

Boriti se proti diskriminaciji na trgu delovne sile.

Širše ciljne skupine so naslednje: moški in ženske, starejši od 50 let, invalidi, osebe z nedokončano šolo, ljudje, ki živijo v oddaljenih (prometno izoliranih) krajih, odvisniki (alkohol in mamila), družine z nizkimi prejemki, Romi, dolgotrajno brezposelni, povratniki na borzo dela, samohranilske družine, ljudje z nizko stopnjo izobrazbe ali brez osnovnih znanj. Zaželeno aktivnosti so naslednje: raziskave in razvoj glede vzpostavitve enakih možnosti, iniciative za odpravo diskriminacije med spoloma, programi integracije za ciljne skupine, svetovanje, motiviranje in vodenje, lokalne zaposlitvene pobude za revitalizacijo, sheme za osebni razvoj, aktivnosti za integracijo mladih (15-24 let), študijski klubi, postopki za individualno učenje in učenje na daljavo, prilagoditev delovnih postopkov invalidom, vmesna zaposlitev za delno invalidnih oseb, prilagoditev delovnih postopkov, postopki rehabilitacije, pobude za spodbujanje enakih možnosti v izobraževanju, usposabljanju in na trgu delovne sile, zdravstvena pismenost, osnovnem znanju in učenju tujih jezikov.

3. Strategija razvoja trga dela

Dokument najprej naniza najbolj pereče probleme na področju trga dela:

- velika dolgotrajna brezposelnost,
- velik obseg brezposelnih v skupinah, kot so npr. mladi brez ustrezne izobrazbe, starejši od 50 let, osebe z zmanjšano stopnjo zaposljivosti zaradi zdravstvenih in drugih razlogov, invalidi in druge prizadete skupine; delež teh skupin je skoraj polovica brezposelnih,
- nizka stopnja aktivnosti starejših od 50 let,
- previsok priliv nekvalificiranega aktivnega prebivalstva iz šolskega sistema, kot posledica velikega obsega izpada iz sistema poklicnega izobraževanja,
- velika izobrazbena, poklicna in regionalna neskladja,
- velik obseg zaposlovanja in dela na črno,
- pomanjkanje ustreznih institucij, ki bi v zadostnem obsegu omogočale sodobne pristope na področju usposabljanja in preusposabljanja aktivnega prebivalstva oziroma pridobivanja certifikatov o poklicni oziroma strokovni usposobljenosti,
- nezadostna vključenost odraslih v programe izobraževanja in usposabljanja, prevelike ovire za nastanek in razvoj malih in srednjih podjetij,

prevlada pasivnih ukrepov politike zaposlovanja (neugodno razmerje med porabo sredstev za pasivne in aktivne ukrepe),

- premajhna vključenost vseh socialnih partnerjev pri razreševanju brezposelnosti,
- pomanjkanje programov in spodbud za razvoj socialne ekonomije,
- premajhna fleksibilnost aktivnega prebivalstva.

Pri naštevanju dobrih namenov je za smoter in domet tega dokumenta naveza vseživljenjskega učenja na zaposljivost razumljiva, kot sledi 'Učinkovitost politike zaposlovanja in uresničevanje strategije trga dela in zaposlovanja bomo zagotavljali:

z aktiviranjem in povezovanjem vseh komponent ekonomske politike s politiko zaposlovanja, z aktivno politiko zaposlovanja, s poudarkom na programih izobraževanja in spodbujanja vseživljenjskega učenja, ki bo pripomogla k večji zaposljivosti prebivalstva v razmerah demografsko starajoče se družbe,

z izboljšanim in izpopolnjenim sistemom infrastrukture delovanja mrež institucij, ki izvajajo posamezne programe, na nacionalni in regionalni ravni,

z zagotavljanjem sprotnega sistema spremljanja ter poglobljenih evalvacij programov, z vsestranskim vključevanjem socialnih partnerjev v načrtovanje in izvajanje politike zaposlovanja.'

Strateški cilji razvoja trga dela in zaposlovanja v Sloveniji v obdobju 2000-2006 je prav dvig izobrazbene ravni na prvem mestu, razvoj kulture vseživljenjskega učenja pa na drugem:

Dvig izobrazbene ravni aktivnega prebivalstva in njene usposobljenosti

Za doseganje prvega cilja bo potrebno povečati število vključenih odraslih v izobraževanje, saj je po vključenosti odraslih Slovenija šele na začetku uveljavljanja koncepta vseživljenjskega učenja. Pri oblikovanju spodbud za povečanje udeležbe zaposlenih in brezposelnih v programih izobraževanja in pridobivanju certifikatov o poklicni oziroma strokovni usposobljenosti bomo izboljšali sodelovanje z delodajalci, spodbujali večjo kakovost pri izvajanju izobraževalnih programov, pripravili predlogov katalogov standardov strokovnih znanj in spretnosti ter postopkih potrjevanja in preverjanja strokovnih znanj in spretnosti. Država bo bolj intenzivno spodbujala delodajalce za večja vlaganja in večje vključevanje v izobraževanje in usposabljanje vseh zaposlenih ter k ustvarjanju novih delovnih mest, ki bodo zagotavljala možnosti za uporabo in nadaljnje razvijanje znanja in usposobljenosti in s tem vsestranski razvoj človeških virov in njihovo optimalno uporabo. Za dvigovanje izobrazbene ravni aktivnega prebivalstva pa je pomemben tudi nadaljnji razvoj certifikatnega sistema in izvedba načrtovanih sprememb v sistemu poklicnega in strokovnega izobraževanja.

Razvoj kulture vseživljenjskega učenja

Za starajočo se družbo, kot je Slovenija, je razvoj kulture vseživljenjskega učenja ključnega pomena za ohranjanje zaposljivosti aktivnega prebivalstva in s tem ohranjanja konkurenčnosti gospodarstva, hkrati pa se bo s tem zmanjšal tudi pritisk na zgodnje upokojevanje. Razvoj vseživljenjskega učenja bomo pospeševali z naslednjimi ukrepi:

- razvoj novih programov, ki bodo omogočili pridobivanje znanja za zviševanje kvalitete življenja, informiranosti, kulturne in civilizacijske ravni, za ohranjanje kulturne tradicije in narodne identitete, za sobivanje različnih kultur in za varovanje okolja, omogočili

možnosti za izobraževanje za zviševanje izobrazbene ravni na vseh stopnjah; srednješolska izobrazba bo osnovni izobrazbeni standard,

- zagotovitev, v sodelovanju s socialnimi partnerji, različnih oblik in možnosti izobraževanja zaposlenim in brezposelnim, prednostno pa tistim, ki so slabše izobraženi in usposobljeni: za zviševanje dosežene ravni formalne izobrazbe in kvalifikacije, za ohranjanje, posodabljanje, poglobljanje znanja in usposobljenosti ter za razvijanje in uporabo vrhunškega znanja,
- uvajanje različnih motivacijskih dejavnikov za povečevanje izobraženosti in usposobljenosti,
- razvoj neformalnih oblik pridobivanja znanja in potrjevanj znanj pridobljenih po neformalnih poteh
- (certifikati o poklicni oziroma strokovni usposobljenosti),
- povečanje kakovosti izobraževanja odraslih,
- spodbujanje motiviranosti in vlaganja v izobraževanje pri posameznikih, v podjetjih,
- spodbujanje lokalne ravni za načrtovanje razvoja in vlaganje v izobraževanje,
- usklajevanje spodbud in ukrepov za uresničevanje nacionalnega programa izobraževanja odraslih.

Dvig izobrazbene ravni in zniževanje strukturnega neskladja na trgu dela

Cilj na tem področju je dvig izobrazbene ravni prebivalstva, tako da bo delež aktivnega prebivalstva brez dokončane poklicne šole padel pod 25%. Uresničitev tega cilja bomo dosegli z naslednjimi ukrepi:

- širjenje in izboljšanje ponudb programov poklicnega izobraževanja in usposabljanja ter njihove kvalitete glede na potrebe trga, s ciljem zmanjšanja strukturnega neskladja in dviga izobrazbene ravni in usposobljenosti,
- povečanje števila izobraževalnih mest namenjenih odraslim,
- razvoj in razširitev programov osebnostranskega razvoja z elementi predpoklicnega izobraževanja in usposabljanja za ciljno skupino mladih, posebej tistih, ki potrebujejo prilagojene poklicne in delovne programe,
- dograjevanje in prilagajanje dualnega sistema za brezposelne oziroma odrasle tako, da se bo število brezposelnih vključenih v to obliko izobraževanja povečalo,
- nadaljnji razvoj certifikatnega sistema in načrtovane spremembe sistema poklicnega izobraževanja,
- povečanje ponudbe katalogov standardov strokovnih znanj in spretnosti.

Zniževanje osipa iz poklicnega, srednjega in visokega šolstva

Zmanjšali bomo število osipnikov iz poklicnega, srednjega in visokega šolstva ter delež mladih, ki po osnovni šoli ne nadaljujejo šolanje, tako da bo delež tistih mladih, ki ne pridobijo poklicne izobrazbe padel pod 5%. To bomo zagotovili z naslednjimi ukrepi:

- posodabljanje programov izobraževanja in zagotavljanje njihovega prestrukturiranja, tako da bodo programi izobraževanja povezani s potrebami na trgu dela,
- zagotavljanje ustrežnejšega sistema poklicnega svetovanja in učne pomoči mladim s težavami pri učenju,

krepitev dualnega sistema izobraževanja.

4. Dokumenti Evropske skupnosti

Na ravni Evropske skupnosti je bilo sprejetih nekaj dokumentov, ki se večinoma navezujejo na Memorandum o vseživljenjskem učenju (Komisija EU, 2000) in na razprave, ki so mu sledile. Ključni dokument, ki, posredno ali neposredno, obravnava tudi teme, ki se nanašajo na problematiko neformalnega izobraževanja, ima naslov "Uresničimo Evropo, kot območje vseživljenjskega učenja" (Making a European Area of Lifelong Learning a Reality).

V dokumentu so zelo pregledno navedeni dejavniki in ravni odločanja na področju vseživljenjskega učenja, njihove pristojnosti in odgovornosti:

1. Država (Public authorities) je odgovorna za zagotavljanje virov, ki omogočajo dostop do obveznega izobraževanja in usposabljanja vsem državljanom ter omogočajo predšolsko vzgojo in izobraževanje odraslih. Prav tako je država odgovorna za oblikovanje in implementacijo strategije vseživljenjskega učenja na vseh ravneh. Ta mora opredeljevati tudi zagotavljanje pravice državljanom do učenjskih priložnosti za pridobivanje, obnavljanje ter posodabljanje znanj in veščin skozi vse življenje, vključno z ustreznimi organiziranim vodenjem in svetovanjem. Država je odgovorna tudi za izvajanje aktivne politike zaposlovanja ter za promocijo učenja za vse
2. Delodajalci so odgovorni za zagotavljanje usposobljenosti svojih zaposlenih, z odpiranjem svojih učnih zmogljivosti tudi za druge zainteresirane pa vse bolj prevzemajo tudi širšo odgovornost.
3. Sindikati vse bolj skrbijo za izobraževanje svojih članov in za promocijo učenja. Prav tako so odgovorni za uspešno dogovarjanje o pravicah zaposlenih do izobraževanja in usposabljanja na delovnem mestu.
4. Izvajalci izobraževanja so odgovorni za kakovost in relevantnost svojih storitev ter za koherentnost s siceršnjo izobraževalno ponudbo.
5. Lokalna skupnost in prostovoljske organizacije imajo edinstveno priložnost za posredovanje ciljno usmerjenih znanj, za spodbujanje volje in želje po učenju med potencialnimi učečimi se ter za artikulacijo njihovih potreb.

Vsi naštetih dejavniki si delijo odgovornost za skupno delo na področju uveljavljanja vseživljenjskega učenja in odgovornost pri podpiranju posameznikov za prevzemanje lastne odgovornosti za svojo pot učenja. Pomemben sklep je, da morajo države, članice EU v temeljih spremeniti svoje izobraževalne sisteme, vključno z osnovnošolskim izobraževanjem, s ciljem omogočiti dostop do kakovostnega in trajnega učenja vsem. Postopoma je treba integrirati različne oblike formalnega učenja tako, da si bo lahko vsak posameznik izbral pot, ki mu najbolj ustreza in to skozi ves življenjski cikel. Dokument, glede področij aktivnosti, na prvem mestu po pomembnosti navaja različne oblike pismenosti, informacijsko-računalniške veščine in ostale vrste temeljnih znanj. Posebej navaja, da morajo biti za skupine državljanov, ki so najbolj odrezane od učenjskih priložnosti, ukrepi posebej umerjeni.

Uresničitev vizije o vseživljenjskem učenju za vse zahteva:

- povečanje tako javnih kot zasebnih vlaganj v izobraževanje, ki mora temeljiti na deljeni odgovornosti med zgoraj naštetimi dejavniki;
- enakomernejša razdelitev finančnih virov med različne oblike izobraževanja: formalnega, neformalnega in priložnostnega;
- razvoj novih oblik poučevanja in novih potreb po znanjih zahteva tudi oblikovanje novih instrumentov financiranja in finančnih spodbud tako na trgu dela kot izven njega;
- večanje vlaganj v izobraževanje mora biti usklajeno s strategijami razvoja na lokalnih ravneh;
- oblike in vsebine usposabljanja učiteljev morajo slediti sodobnim potrebam in metodam;
- pri uravnavanju dostopnosti do izobraževanja je treba upoštevati tako promocijo in razpoznavanje obstoječih priložnosti kakor tudi oblikovanje novih. Pri obeh je potrebno upoštevati specifičnosti potencialnih udeležencev, še posebej tistih na različnih ravneh obrobja družbe;
- odstranjevanje je treba prostorske, psihološke in socialne ovire, ki onemogočajo, da bi bile priložnosti za učenje dostopne vsem;
- na področju formalnega izobraževanja je treba pri pogojih vključevanja, napredovanja in priznavanja formalnih stopenj upoštevati tudi znanja, pridobljena na neformalne načine;
- dejavnostim svetovanja, vodenja in informiranja je potrebno priznati ključno vlogo pri usklajevanju izobraževalnih potreb in ponudbe;
- za uveljavljanje in delovanje večnamenskih centrov vseživljenjskega učenja je treba izkoristiti vse obstoječe prostorske in tehnične zmogljivosti: šole, visokošolske in raziskovalne ustanove, knjižnice itd.
- zaželeno je, da bi se socialni partnerji sporazumeli o tem, da bi vsak zaposleni imel svoj individualni načrt usposabljanja;

Na ravni opredeljevanja problemov in nakazanih rešitev se ta osrednji dokument EU vsebinsko ne razlikuje bistveno od dokumentov, ki so bili sprejeti v Sloveniji. Gre pa med njimi za pomembno razliko v dometu in namenu. Evropski dokument je svetovalne narave in na njegovi podlagi naj bi v posameznih državah, članicah sprejeli obvezujoče dokumente z opredeljenimi ukrepi, nosilci, viri in odgovornostmi. In taki bi morali biti tudi naši.

Evropski svet je na srečanjih v Lizboni in Stockholmu poudaril pomen izboljšanja temeljnih znanj s pomočjo ustrezne politike izobraževanja in vseživljenjskega učenja. Temeljna znanja obsegajo, poleg bralnih, pisnih, računskih spretnosti in veščin kako se učiti, tudi niz znanj in spretnosti, opredeljen v Lizboni: informacijsko-tehnološka znanja, tuji jeziki, tehnološka kultura, podjetništvo in socialne veščine (temu nizu sicer mnogi očitajo ozkost in preveč zaposlitveno naravnost). Temelje za vseživljenjsko učenje mora zagotoviti država s pomočjo obveznega izobraževanja. Vendar morajo biti tudi odrasli spodbujani za vključevanje v izobraževanje za obnavljanje in posodabljanje svojih znanj in veščin, s ciljem osebnega razvoja, aktivnega državljanstva in zaposljivosti in zahtev, ki jih poraja razvoj na znanju temelječe družbe.

Evropska Komisija pa v svojem sporočilu (november 2002) poziva Svet EU naj sprejme evropske kazalce za izobraževanje in usposabljanje na področjih osrednjih za doseganje strateških ciljev, ki jih je postavil Lizbonski evropski svet. Naj Evropa do leta 2010 postane najbolj konkurenčno in dinamično gospodarstvo na svetu, temelječe na družbi znanja. V

odgovor temu so se vodje držav dogovorili glede skupnih ciljev v okviru vseživljenjskega učenja:

- izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja v EU,
- olajšati dostop do izobraževanja in usposabljanja za vsakogar,
- odpiranje sistemov izobraževanja in usposabljanja v širše okolje.

Skupen delovni program o ciljih izobraževanja in usposabljanja, ki sta ga sprejela Komisija in Svet določa, kako bodo uporabili odprto metodo koordinacije z uporabo indikatorjev za merjenje napredka. Napredek bodo merili skozi sprejete indikatorje, ki so izraženi kot povprečna raven uspeha (1) 15 članih EU in (2) treh najboljših držav članic (dodatno pa še primerjava z ZDA in Japonsko). Cilji za katere se bodo uporabili kazalci so razdeljeni na 6 področij:

1. Investicije v izobraževanje in usposabljanje
2. Predčasno zapuščenje šolanja (early school leavers)
3. Diplomanti naravoslovnih smeri
4. Prebivalstvo s končano srednjo šolo
5. Ključne kompetence
6. Vseživljenjsko učenje

Za izboljševanje kakovosti in učinkovitosti izobraževalnih sistemov evropskih držav, olajševanje dostopa do izobraževanja in usposabljanja za vsakogar ter odpiranja sistemov izobraževanja in usposabljanja v širše okolje je Evropska komisija objavila predlog petih standardov v sistemih izobraževanja in usposabljanja. Četrti izmed teh je namenjen temeljnim kompetencam, ki se v tem kontekstu obravnavajo kot skupek znanj, sposobnosti in vedenj, ki jih posameznik potrebuje za zaposlitev, vključenost, dodatno učenje in tudi za osebni razvoj. Na podlagi podatkov OECD in PISA dosegajo odrasli prebivalci EU na področju pismenosti, v povprečju enake rezultate tistim iz ZDA, vendar zaostajajo za Japonsko. Za Japonsko zaostajajo tudi najboljše uvrščene države (Finska, Irska in Velika Britanija). V skladu s predlaganim standardom Evropske komisije naj bi se delež štirinajstletnikov z nizkimi dosežki v branju, matematiki in znanstveni pismenosti razpolovil.

Za uresničevanje standarda 'doseganje višjih pisnih dosežkov' je v dokumentu (priporočilu) 'Učinkovito investiranje v izobraževanje in usposabljanje: evropska obveza' Evropska komisija predvidela vlaganje v nove temeljne spretnosti. S tem naj bi se odpravile ali zmanjšale nižje pisne dosežke, ki so rezultat neučinkovitega sistema izobraževanja in usposabljanja tudi v razvitejših evropskih državah. V Sloveniji je bilo leta 1998 60% odraslih v starosti do 35 let in kar 80% odraslih v starosti od 35 do 65 let pod minimalnim izobrazbenim standardom.

Komisija poziva Svet Evrope, da sprejme naslednje kazalce:

- Vse države članice naj bi do leta 2010 vsaj prepolovile stopnjo predčasnega zapuščenja šol. Glede na referenčno leto 2000, naj bi dosegli v EU povprečje 10% ali manj.
- Do leta 2010 naj bi razpolovili raven neravnovesja med spoloma med diplomanti naravoslovnih usmeritev ter zagotovili porast števila diplomantov, v primerjavi z letom 2000.
- Do leta 2010 naj bi vsaj 80% prebivalstva starega med 25 in 64 letom imelo končano srednjo šolo (4-letno).

- Do leta 2010 naj bi se vsaj za polovico zmanjšalo odstotek 15-letnikov, ki dosegajo nizke rezultate v branju ter matematični in znanstveni pismenosti.
- Do leta 2010 naj bi bila participacija prebivalstva v vseživljenjskem učenju obsegala vsaj 15% delovne populacije (25 – 64let) in v nobeni državi naj ne bi bila pod 10%.

Evropski svet je na srečanju v Barceloni leta 2002 poudaril pomen izobraževanja in usposabljanja v okviru uresničevanja Lizbonske deklaracije s tem, da je postavil nov cilj: narediti evropsko izobraževanja in usposabljanje do leta 2010 tako kvalitetno, da se bodo drugi zgledovali po njemu.

Članice EU so se ravno tako zavezale, da bodo do leta 2006 vsem državljanom zagotovile možnosti, da si bodo pridobili temeljne spretnosti/ključne kompetence (High Level Task Force on Skills and Mobility, 2001: 3). Prav tako so tudi ministri OECD s področij izobraževanja in dela na spomladanskem srečanju (2001) kot minimalni standard izobraženosti in usposobljenosti predlagali končano srednješolsko izobrazbo prebivalcev in njihovo uvrstitev na vsaj tretjo raven pismenosti.

E. SKLEPNE MISLI

Sodobna pojmovanja razumejo pismenost kot pogoj za pridobivanje drugih spretnosti in nenehno izobraževanje ter kot sredstvo, ki posameznikom omogoča večjo mobilnost na trgu dela in aktivno državljanstvo. Z raziskavo *Pismenost in udeležba odraslih v izobraževanju*, ki je bila izpeljana v sklopu mednarodne raziskave o pismenosti odraslih, smo v Sloveniji na nacionalni ravni prvič empirično preučevali pisne spretnosti odraslega prebivalstva.

Raziskava je preučevala sposobnost iskanja, razumevanja in uporabe (procesiranja) informacij na področju besedilne, dokumentacijske in računske pismenosti. Pisne dosežke je razvrščala v 5 empirično določenih ravni. Po mednarodnih kriterijih je za potrebe tehnološko razvite družbe potrebno obvladati pismenost na 3. ali višji ravni pismenosti. Odrasli, ki na testu pismenosti dosegajo to raven, lahko opravljajo v vsakodnevem življenju in pri delu bolj zapletene operacije povezane z branjem, pisanjem in računanjem, kot so denimo sklepanje, primerjanje in združevanje informacij iz različnih virov besedila. Izsledki raziskave so pokazali veliko zaostajanje Slovenije na področju pismenosti za razvitimi državami Evrope in Amerike, saj se je večina odraslega prebivalstva v Sloveniji po pisnih dosežkih umestila na najnižje ravni. Ob predpostavki, da je šele najmanj 3.raven pismenosti ustrezna za potrebe informacijske družbe ugotavljamo, da 77 odstotkov odrasle populacije v Sloveniji nima zadostnega znanja in spretnosti za ravnanje z informacijami, ki jih vsebujejo različne vrste besedil, obrazci ali slikovno prikazani podatki ter za uporabo računskih operacij v vsakodnevni okolici.

Najpomembnejši napovednik stanja pismenosti v neki družbi je stopnja izobrazbe. Medtem, ko je do devetdesetih let osnovnošolska izobrazba po mnenju strokovnjakov zagotavljala primerno raven pismenosti, mednarodna raziskava o pismenosti odraslih je pokazala, da je srednješolska izobrazba (ali 12 let šolanja) tista, ki ustreza današnji stopnji informacijsko-komunikacijske tehnologije. Primerjava rezultatov med različnimi državami je pokazala, da ne glede na šolski sistem dvanajstletno šolanje zagotavlja raven pismenosti, ki je dovolj

odporna na pozabljanje in omogoča uporabo doseženih spretnosti tudi pri drugih vrstah pismenosti (npr. računalniška). Pismenost je povezana tudi s stopnjo izobraževanja v odrasli dobi. Raziskave kažejo, da se več izobražujejo tisti, ki dosegajo višje ravni pismenosti in tisti, ki so zaposleni na zahtevnejših delovnih mestih. Na raven pismenosti poleg stopnje izobrazbe pomembno vpliva tudi dogajanje po končanem šolanju v domačem in delovnem okolju. Zaposlenost je dejavnik, ki vpliva na ohranjanje in razvijanje pismenosti, ker delovna mesta terjajo od zaposlenih raven pismenosti v neki določeni meri. Na splošno dosegajo stalno zaposleni višje ravni pismenosti kot občasno zaposleni ali brezposelni. Pogostejša raba pismenosti na delovnem mestu govori o zahtevnosti delovnih mest (stopnja znanja in izobrazbe), zahtevnost pa je povezana s stopnjo tehnološkega razvoja nekega gospodarstva in družbe. Raba pismenosti in stopnja tehnološkega razvoja sta medsebojno povezani in se posredno medsebojno podpirata. Raba pismenosti v vsakdanjem življenju in prostem času prav tako ohranja doseženo raven pismenosti. Izraba možnosti, ki jih ponujajo tiskani viri, je povezana z ravni pismenosti posameznika na eni strani, na drugi pa tudi z različnimi družbenimi dejavniki, tudi kulturo, ki so različni za različne države.

Odzivi držav na problem neustrezne pismenosti prebivalstva so različni. Z vidika celovitosti ukrepov je analiza načinov reševanja problema neustrezne pismenosti prebivalstva nakazala tri skupine držav. V prvo skupino bi lahko uvrstili države, ki so se odločile za oblikovanje priporočil k obstoječi izobraževalni zakonodaji in akcijskim načrtom. V skladu s tem izhodiščem so ukrepi za zviševanje pismenosti prebivalstva predlagani v paketu politike celotnega urejanja izobraževanja odraslih in vseživljenjskega učenja (Nizozemska). V drugo skupino sodijo države, ki so se osredotočile na zboljševanje izobraževalne ponudbe in oblikovale ogrodtje za dvigovanje ravni pismenosti določenih ciljnih skupin (ZDA). V tretji skupini, pa so države s celovitejšim pristopom in so zasnovale nacionalno strategijo z zelo konkretnimi priporočili ter ukrepi (Velika Britanija, Irska). Ta strategija predstavlja temelj vladnega delovanja in investiranja v področje zviševanja pismenosti prebivalstva.

V Sloveniji smo v nekatere pomembne strateške razvojne dokumente (Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, Državni razvojni program do leta 2006 in Strategija razvoja trga dela) vključili izsledke nacionalne raziskave pismenosti. Problem teh dokumentov je, da ostajajo na preveč splošni ravni. Iz razmeroma ustreznih opredelitev problemov in tudi razvojnih ciljev (še zlasti v SGRS), se noben dokument ne spusti do ravni, kjer bi bili opredeljeni konkretni nosilci posameznih nalog, viri za njihovo izpeljavo in odgovorni za uspešno ali neuspešno uveljavitev posameznih rešitev. To pomanjkljivost lahko očitamo v prvi vrsti Državnemu razvojnemu programu, ki ima ambicije biti glavni operacionalni razvojni dokument.

Literatura in viri:

1. Baker, D. in Street, B. (1996). Literacy and Numeracy Models. V: International Encyclopedia of Lifelong Learning, Tuijnman, A. (Ur.).
2. Barton, D.(1994). Literacy: An Introduction to the Ecology of Written Language. Oxford, Cambridge.
3. Belanger, P. in A.Tuijnman (1997). New Patterns of Adult Learning: A Six Country Comparative Study.
4. Bevc, M. (1999). Financiranje, učinkovitost in razvoj izobraževanja (Prvi del: Razvoj izobraževanja). Didakta, Radovljica.
5. Confintea. (1998). Hamburška deklaracija o učenju odraslih: Akcijski načrt za prihodnost. Andragoški center Slovenije.
6. Drofenik, O. in drugi (1999). Nacionalni program izobraževanja odraslih: strokovne podlage 2. Andragoški center Slovenije, Ljubljana.
7. Gnamuš, K.O. (1992). Literacy at the Treshold of the 21st Century. V: Literacy and basic Education in Europe on the Eve of 21st century<. Report of the Six European Conference of Directors of Educational research Institutions, Bled 1990. Sweets & Zeitlinger, Amsterdam.
8. Hal, B. (1991): Adult Literacy: Issues for Policy and Practice. Krieger Publishing Company , Malabar, Florida.
9. Improving Literacy and Numeracy (1999): (Report of the Working Group chaired by Claus Moser). Department for Education and Employment, Sudbury.
10. Ivančič, A. in Drofenik, O. (1992). Zavedanje problema funkcionalne pismenosti. Andragoški center Slovenije, Ljubljana. (tipkopolis)
11. Jelenc, Z. (1989). Odrasli prebivalci Slovenije v izobraževanju. Pedagoški inštitut, Ljubljana.
12. Kees, H. (1990): Functional Illiteracy and Adult Basic Education in the Netherlands. UIE Studies on Functional Illiteracy in Industrialized Countries 5. Unesco Institute for Education, Hamburg.
13. Knaflič, L. idr. (2001) Temeljno znanje in spretnosti mladih, brezposelnih in staršev šolskih otrok, ACS, Ljubljana.
14. Kozol, J. (1988). Literate America. Anchor Press, Garden City, New York.
15. Krajnc, A. (1993). Značilnosti funkcionalno nepismenih. Izobraževanje učiteljev za izvajanje programov opismenjevanja odraslih. Andragoški center Slovenije, Ljubljana. (tipkopolis)
16. Learning for Life: White Paper on Adult Education. (2000): Department of Education and Science, Dublin.
17. Literacy in the Information Age. (2000) OECD, Pariz.

18. Literacy skills for the knowledge society : further results from the International Adult Literacy Survey (1997) OECD, Pariz.
19. Milharčič, H.M. (1993). O nastanku in razvoju nacionalnih šolskih sistemov. V: Sodobna pedagogika, št. 7-8-, str. 412-421.
20. Mohorčič Špolar, V.A., idr (2001) Udeležba prebivalcev Slovenije v izobraževanju odraslih, ACS, Ljubljana.
21. Moser, C. (1999): A fresh start : improving literacy and numeracy . (DfEE) Publications.
22. Možina, E. (2000): Pismenost odraslih v Sloveniji – pozabljeni kapital. v: Pečar, M. (ur.) Pismenost, participacija in družba znanja, ACS, Ljubljana.
23. Možina, E., Knaflič L., Kodelja Starin J. (2001): Pismenost odraslih v Sloveniji. Poročilo o izsledkih nacionalne raziskave Pismenosti odraslih in udeležba v izobraževanju. (interno gradivo ACS).
24. National Framework of Adult English Language, Literacy and Numeracy Competence (1994): Australian Committee for Training Curriculum. Victoria.
25. National Literacy Summit (2000): From the Margins to the Mainstream: An Action Agenda for Literacy.
26. National Reporting System, Thinking Nationally Acting Locally – A Mechanism for reporting Adult English Language, Literacy and Numeracy Indicators of Competence (1995): Australian National Training Authority in department of Employment, Education and Training.
27. Stein, S. (2000): Equipped for the Future Content Standards; What Adults Need to Know be able to do in the 21st Century. National Institute for Literacy, Washington.
28. Tuijnman, A. C. (2001): Pismenost odraslih v Sloveniji. Andragoška spoznanja, 1/2001. 68–77 str.
29. Venezky, R.L. and al. (1990). Toward Defining Literacy. IRA, Newark.
30. Zavod R Slovenije za statistiko (1993) Statistični letopis. Ljubljana.